

TAMPEREEN YLIOPISTO

Jarmo Perttula

NARRIMAISEN SATIIRIN JA POLEMIIKIN TAUSTATEKIJÄT

Narriaiheen historialliset vaikuttimet Thomas Murnerin kirjallisessa tuotannossa

Historian pro gradu –tutkielma
Tampere 2014
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

PERTTULA JARMO: Narrimaisen satiirin ja polemiikin taustatekijät. Narriaiheen historialliset vaikuttimet Thomas Murnerin kirjallisessa tuotannossa.

Pro gradu -tutkielma, 121 s.

Historia

Huhtikuu 2014

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani keski- ja uuden ajan vaihteessa eläneen strasbourgilaisen saarnaajana, satiirikkona, teologina sekä uskonpuhdistuksen vastustajana tunnetun Thomas Murnerin (1475–1537) kirjallisessa tuotannossaan kuvaaman narriaiheen historiallisia vaikuttimia, joita olivat historiallisten narrien ominaispiirteet, narreista tuolla aikakaudella vallinneet käsitykset, kirjoittajan henkilöhistoria, hänen satiiriset, poleemiset ja taiteelliset päämääränsä, aikakauden yhteiskunnalliset olosuhteet sekä historialliset karnevaalikäytännöt. Lähestyn aihetta neljästä eri näkökulmasta, joista käsin edellä mainitut taustatekijät tulevat tyhjentävästi käsitellyiksi: kirjoittajan omakohtainen narrius ja hänen kuvaamansa narri karnevaalin, totuuden sekä ihmistä uhkaavien voimien ilmentäjänä, tutkimuskysymykseni ollessa ”miten narriaiheen historialliset vaikuttimet ilmenevät Murnerin tuotannossa näistä näkökulmista tarkasteltuina?”. Tämän pääkysymyksen ohella selvitän karnevaalinäkökulman yhteydessä Murnerin teosten narriaiheen vastaavuutta karnevaalikäytäntöihin, ja totuusnäkökulman yhteydessä puolestaan pyrin osoittamaan Murnerin satiiristen narrikuvausten rinnasteisuuden hänen aikakautensa todellisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin.

Tutkimukseni lähdeaineistona on viisi Murnerin huomattavinta narriaiheista teosta, joissa hän satirisoi oman aikakautensa yhteiskunnallisia epäkohtia: *Die Narrenbeschwörung* (1512), *Die Schelmenzunft* (1512), *Die Mühle von Schwindsheim* (1515), *Die Geuchmat* (1519) ja *Von dem grossen lutherischen Narren* (*Suuri luterilainen narri*, 1522), joista viimeainittu on paitsi satiiri, myös Lutherin kannattajia ja luterilaista oppia vastaan suunnattu poleeminen teos. Tutkimuskirjallisuutena olen käyttänyt Murnerin teoksia käsitteleviä aiempia tutkimuksia, joista tutkielmani kannalta tärkeimmät ovat Barbara Könnekerin *Wesen und Wandlung der Narrenidee im Zeitalter des Humanismus* (1966), Jürgen Schutten ”*Schymppff red*”. *Frühformen bürgerlicher Agitation in Thomas Murners ”Grossem Lutherischen Narren”* (1522) (1973) ja Frauke Büchnerin *Thomas Murner. Sein Kampf um die Kontinuität der kirchlichen Lehre und die Identität des Christenmenschen in den Jahren 1511–1522* (1974). Tutkimusmetodina käytän analyttistä menetelmää, jonka lisäksi sovellan Murnerin teosten keskinäisten eroavuuksien tarkastelun osalta vertailevaa menetelmää.

Narriaiheen historiallisten vaikuttimien ilmeneminen Murnerin tuotannossa tulee tässä tutkimuksessa monin tavoin osoitetuksi, tosin erityisesti Murnerin henkilöhistorian osuus jää vähäiseksi, koska hänestä ei juuri ole löydetty (tai lainkaan olemassa) yksityiskohtaisempaa elämäkerrallista aineistoa, jonka avulla hänen henkilökohtaisten kokemustensa vaikutus hänen narriaiheen kuvauksiinsa voitaisiin osoittaa. Tutkimuskysymykseen vastaaminen jää todisteiden puuttuessa vaillinaiseksi myös karnevaalikäytäntöjen osalta, ja historiallisessa todellisuudessa vallinneiden sosiaalisten epäkohtien vastaavuuden (ja sitä kautta vaikutuksen) kykenen osoittamaan vain yleisellä tasolla. Näistä puutteista huolimatta tämä tutkielma tarjoaa aiempiin tutkimuksiin verrattuna kattavan ja systemaattisen selvityksen historiallisten taustatekijöiden vaikutuksesta narriaiheen kuvauksiin Murnerin kirjallisessa tuotannossa.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO.....	1
1.1 Tutkimuksen aihe, tavoitteet ja käsitteet.....	1
1.2 Teoreettinen tausta.....	4
2. NARRI-ILMIÖN, MURNERIN JA HÄNEN NARRIAIHEISTEN TEOSTENSA ESITTELY.....	14
2.1 Narri yhteiskunnallisena ja kulttuurisena ilmiönä keskiajalla ja uuden ajan alussa.....	14
2.2 Thomas Murner – fransiskaani, saarnaaja ja satiirikko.....	19
2.3 Murnerin narriaiheiset teokset.....	23
3. MURNERIN NÄKEMYS ITSESTÄÄN NARRINA.....	31
3.1 Murner narrijoukon jäsenenä.....	32
3.2 Murnerin syyllisyydentunto omasta narriudestaan.....	35
3.3 Murnerin narrius polemiikin välineenä <i>Suuressa narrissa</i>	37
3.4 Murner suuren narrin sukulaisena ja perijänä.....	42
3.5 Yhteenveto Murnerin omakohtaisesta narriudesta.....	47
4. MURNERIN NARRI KARNEVAALIN SYMBOLINA.....	48
4.1 Narrien lihavuus ja ylensyöminen.....	49
4.2 Narrien kulkue.....	52
4.3 Narrinleikkuu.....	54
4.4 Suuren narrin hautaaminen.....	56
4.5 Narrinsyöjä.....	58
4.6 Narrin hautominen.....	60
4.7 Lemmennarrit.....	62
4.8 Narrinkylvö.....	65
4.9 Yhteenveto Murnerin narrista karnevaalin symbolina.....	67
5. MURNER JA HÄNEN NARRINSA YHTEISKUNTAA KOSKEVAN TOTUUDEN PALJASTAJINA.....	69
5.1 Maallisen yläluokan paheet ja sosiaaliset väärinkäytökset.....	71
5.2 Hengellisen säädyn huonot ominaisuudet.....	74

5.3 Paavin ja keisarin syntisyys.....	78
5.4 Talonpoikien heikkoudet.....	80
5.5 Kaupunkilaisten narrimaiset piirteet.....	81
5.6 Muiden väestöryhmien moraalittomuudet.....	84
5.7 Yhteenveto Murnerista ja hänen narreistaan yhteiskuntaa koskevan totuuden paljastajina.....	89
6. MURNERIN NARRI IHMISTÄ UHKAAVIEN VOIMIEN ILMENTYMINÄ.....	90
6.1 Narri Paholaisen ja synnin ruumiillistumana.....	92
6.2 Narri hulluuden henkilöitymänä.....	98
6.3 Narrius tuhoavana sairautena.....	101
6.4 Yhteenveto Murnerin narrista pahuuden voimien ilmentymänä.....	104
7. YHTEENVETO JA POHDINTAA.....	104
LÄHTEET.....	115
TUTKIMUSKIRJALLISUUS.....	115
WIKIPEDIALÄHTEET.....	121
KESKIYLÄSAKSAN INTERNETSANAKIRJAT.....	121

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen aihe, tavoitteet ja käsitteet

Narrit mielletään arkisessa ajattelussamme tavallisimmin hovinarreiksi, keskiajan hallitsijoiden ja ylhäissäätyisten viihdyttäjiksi. Nykyisessä kielenkäytössä sana ”narri” on tuttu kuvaannollisessa merkityksessä ilmentäen henkilöä, joka tekee itsensä typeräksi tai naurettavaksi. Medioissa esiintyviä viihdetaiteilijoita, jotka parodioivat yhteiskunnallisia päättäjiä, julkisuudenhenkilöitä ja ajankohtaisia ilmiöitä, voidaan tiettyssä mielessä pitää nykyajan vastineina menneiden vuosisatojen hovi- ja karnevaalinarreille. Narri on myös yksi tunnetuimmista ja tutkituimmista populaarikulttuurin ilmiöistä: pelikorttien jokerit, Veikkaus Oy:n Jokeri-hahmo, Batmanin vastustaja sarjakuvissa ja elokuvissa sekä helsinkiläinen jääkiekkjoukkue Jokerit ovat esimerkkejä yleisesti tunnetuista viihteellisistä narrihahmoista. Ne voivat herättää mielenkiinnon narrien historiallista taustaa kohtaan, mutta eivät itsessään kerro mitään siitä, minkälaisia merkityksiä menneisyyden ihmiset antoivat narreille tai mitä miellelyhtymiä nämä heissä herättivät. Jo pintapuolinen asiaan perehtyminen osoittaa myöhäiskeskiajan ja varhaisen uuden ajan narriaiheen monimuotoisuuden nykyiseen verrattuna: kuninkaita hauskuttava hovinarri oli tuolloin vain yksi monista narrihahmon ilmentymistä, jotka elivät paitsi todellisuudessa, myös kirjallisuudessa, runoudessa ja kuvataiteissa, joissa heitä käytettiin mitä erilaisimpien asioiden ilmaisemisen välineinä. Historiantutkimuksen kannalta kiinnostaviksi narrihahmolle näissä taiteenlajeissa annetut merkitykset tulevat esitettäessä kysymys siitä, miten tuon aikakauden taiteessa esiintyvä narriaihe heijastelee tuolloin vallinnutta todellisuutta, toisin sanoen miten näiden teosten taustalla olevien historiallisten tekijöiden vaikutus tulee näkyviin niissä kuvatun narriaiheen ja sen merkitysten kautta. Tämän tutkielman tavoitteena on osaltaan vastata tähän kysymykseen selvittämällä narriaiheen historiallisia vaikuttimia erään uuden ajan alun merkittävän satiirin ja polemiikin kirjoittajan, Thomas Murnerin (1475–1537), kirjallisessa tuotannossa. Lähdeaineistona ovat Murnerin satiiriset, runomuotoiset teokset *Die Narrenbeschwörung (Exorcism of Fools, Narrien manaus, 1512)*, *Die Schelmenzunft (Kelmien kilta, 1512)*, *Die Mühle von Schwindelsheim und Gredt Müllerin Jahrzeit (Schwindelsheimin mylly, 1515)*, *Die Geuchmat (Hölmöjen niitty, 1519)* ja *Von dem grossen Lutherischen Narren wie in doktor Murner beschworen hat (On the Great Lutheran Fool as Dr. Murner exorcised him, Suuri luterilainen narri, 1522)* jotka edustavat omana aikanaan suosittua kirjallisuudenlajin, narrikirjallisuuden huippua.

Tutkimuskysymykseni kuuluu ”miten historiallisten narrien piirteet, narreista tuolloin yleisesti vallinneet käsitykset, lähdeostosten kirjoittamisajankohdan yhteiskunnalliset olosuhteet, kirjoittajan satiiriset, poleemiset ja taiteelliset päämäärät, hänen henkilöhistoriansa sekä historialliset

karnevaalitavat tulevat esiin Thomas Murnerin kirjallisessa tuotannossaan kuvaaman narriaiheen vaikuttimina?”. Tämä kysymys sisältää nähdäkseni kaikki mainitun aiheen merkittävät historialliset vaikuttimet, sillä muita vastaavia ei tutkimustyön kuluessa ole noussut esiin. Se on luonteeltaan avoin kuvaileva¹, ja siihen vastatakseni käsittelen näiden teosten narriaihetta neljästä näkökulmasta, joiden kautta kyseiset vaikuttimet ovat nähtävissä: kirjoittajan omakohtainen narrius ja hänen kuvaamansa narrit karnevaalin, yhteiskuntaa koskevan totuuden sekä ihmistä uhkaavien voimien henkilöityminä. Tämän jaottelun perusteena on Murnerin omakohtaisen narriuden osalta narriaiheen erityinen käyttötapa ja muiden osalta se, että kussakin niistä tarkastelen hänen kuvaamaansa narriaihetta erityisesti tietyn historiallisen narrikäsityksen ilmentäjänä. En siis pyri muodostamaan kokonaiskuvaa Murnerin teosten narriaiheesta vaan tarkastelen sitä ainoastaan edellä mainittujen historiallisten vaikuttimien osalta. Karnevaalinäkökulman yhteydessä selvitän ikään kuin alakysymyksenä Murnerin teoksissa esiintyvien narriaiheen kuvausten ja historiallisten karnevaalitapojen vastaavuutta kuvaannollisten merkitysten tasolla, sillä tätä kautta voidaan tehdä päätelmiä jälkimmäisten vaikutuksesta edellisiin ja siten vastata yhdeltä osin itse pääkysymykseen. Totuusnäkökulman kohdalla taas pyrin osoittamaan Murnerin narrihahmon välityksellä esittämän sosiaalisen kritiikin vastaavuuden todellisiin historiallisiin epäkohtiin, sillä tällä tavoin saadaan selvyttä tuon ajan yhteiskunnallisten olojen vaikutuksesta hänen narriaiheen kuvauksiinsa. Käyttämäni tutkimusmenetelmä pääosin analyyttinen²; käsittelylukujen yhteenvedoissa pyrin muodostamaan kunkin tutkimusnäkökulman tarjoamista vastauksista tiedollisen kokonaisuuden. Loppuluvussa esitän näistä kokonaisuuksista koostuvan koko tutkimuksen yhteenvedon, selvitän tutkimusnäkökulmien väliset yhteydet ja pohdin löytämiäni vastausten perustella, millainen näkemys Murnerilla oli itsestään, aikalaisistaan ja tuon ajan yhteiskunnasta. Sovellan tutkimuksen kuluessa myös vertailevaa menetelmää³ siltä osin kuin tarkastelen narriaiheen kuvausten osalta Murnerin teosten keskinäisiä yhtäläisyyksiä ja eroja. Tutkimuskysymyksen kannalta tämä vertailu on relevanttia siitä syystä, että hänen eri teoksensa heijastelevat erilaisia historiallisia vaikuttimia; erityisesti reformaation alkamisen jälkeen kirjoitettu *Suuri luterilainen narri* poikkeaa tässä suhteessa muista lähdeteoksista.

Narriaihetta on käytetty myöhäiskeskiajan ja uuden ajan alun kirjallisuudessa ja taiteessa niin laajasti, että tämän tutkielman puitteissa on tarpeen rajoittaa tarkastelemaan sitä ja sen historiallisia vaikuttimia ainoastaan yhden kirjoittajan tuotannossa. Etsittäessä henkilöä, jonka tuotannossa tämän

¹ Dahl 1971, s. 19.

² Kirkinen 1987, s. 41.

³ Ibid., s. 43.

aiheen merkitysten kirjo ja siihen liittyvät historialliset taustatekijät tulevat mahdollisimman kattavasti esille, huomio kiinnittyy väistämättä Murneriin, strasbourgilaiseen fransiskaanimunkkiin, teologiaan ja saarnaajaan, sillä hän on kuvannut narreja kirjoituksissaan muita tuon ajan kirjoittajia laajemmin ja monipuolisemmin, ja hänen käsityksensä heistä on moniselitteisempi ja tulkinnanvaraisempi kuin muilla. Ajan oppineiden keskuudessa narreja pidettiin yleisesti paheiden, järjettömyyden ja yhteiskunnallisen epäjärjestyksen ilmentyminä; tätä näkemystä edustaa Sebastian Brantin *Narrenschiff* (*The Ship of Fools*, *Narrien laiva*, 1494). Myös Murnerin teokset ilmentävät näitä ajatuksia, mutta aiemmista kirjoittajista täysin poikkeavalla tavalla. Murnerin narrikäsitys on tuolle ajalle ominaisen sielullisen värinän ja voimakkaan kiihkon ansiosta verrattomasti eloisampi ja uudella tavalla radikaali,⁴ mikä ilmenee ennen kaikkea siinä, että hän yhdistää narrit syntiin ja Paholaiseen selvästi Brantia painokkaammin. Siinä missä *Narrien laiva* muistuttaa sävyiltään opetuksellista runoa, Murnerin teokset ovat kiivaita taistelukirjoituksia.⁵ Tämä tekee hänestä aikansa narrikirjallisuudessa poikkeuksellisen kirjoittajan, ja tästä syystä hänen narriaiheiset teoksensa ovat lähtökohtaisesti kiinnostava tutkimuskohde. Ajallisesti työni rajoittuu Murnerin teosten julkaisuajankohtaan eli reformaation alkuun ja sitä välittömästi edeltäneisiin vuosiin 1512–1522. Mainitsen eräissä kohdissa myös tätä ajanjaksoa varhaisempia ja myöhempiä ilmiöitä ja tapahtumia, jotka eivät kuitenkaan ole tämän tutkielman varsinaisia tutkimuskohteita, ja siksi aikarajaukseni ei ulotu niihin. Mitään erityistä maantieteellistä rajausta en noudata, koska narrit olivat (ja ovat) yleiseurooppalainen ja jossain määrin myös yleismaailmallinen ilmiö, ja soveltuivat siksi kuvaamaan ihmisten yleistä paheellisuutta; vaikka Murnerin narrihahmojen välityksellä esittämä yhteiskunnallinen kritiikki koskee ennen kaikkea saksalaisen valtakunnan epäkohtia, vastaavia ongelmia esiintyi myös muualla, joten on perusteltua väittää, että hänen arvostelunsa kohdistui ainakin osittain kristikuntaan tai koko ihmiskuntaan. Käyttämäni tutkimuskirjallisuus on pääosin saksankielistä, koska luonnollisesti Murnerin teokset tunnetaan parhaiten Saksassa, ja siellä aiheesta on myös julkaistu eniten tutkimuksia. Lähteinä käyttämäni Murnerin teokset on kirjoitettu murteellisella keskiyläsaksalla, jota käytettiin hänen aikanaan vielä toisinaan runomuotoisessa tekstissä, vaikka hänen asuinseudullaan puhuttu kieli oli tuolloin jo varhaisuusyläsaksaa. Käännöstyön olen tehnyt nykysaksan sanakirjojen ja keskiyläsaksan internetsanakirjojen⁶ avulla. Lähdeteosten suorissa lainauksissa olen sijoittanut alkuperäistekstin alaviitteeseen vakuudeksi siitä, että käännökseni on suhteellisen luotettavaa.

⁴ Könneker 1966, s. 134.

⁵ Mezger 1991, s. 57.

⁶ Ks. s. 121.

Ennen itse aiheen käsittelyä on syytä täsmentää, mitä tarkoitan käyttäessäni tässä tutkielmassa termejä ”narri”, ”narrikäsite”, ”narrikäsite”, ”narriaate”, ”narri-ilmiö” ja ”narrius”. Narrit merkitsevät tämän tutkimuksen yhteydessä suurelta osin narrimaisia ihmisiä, jotka ovat siis narreja ainoastaan kuvaannollisessa mielessä. Vaikka Murnerin kuvaamat narrit ovat fiktiivisiä hahmoja, ne heijastelevat kuitenkin selvästi todellisia ihmisiä ja ihmisryhmiä. Hänen teostensa narriaiheen yhtenä taustatekijänä tulevat toistuvasti esille myös historialliset narrit sanan varsinaisessa merkityksessä. Narrikäsitteet ovat mielikuvia, asenteita ja uskomuksia, joita yksittäisillä ihmisillä, ihmisryhmillä tai ihmisillä yleisesti on narreista, esimerkiksi ”luterilaiset ovat narreja, jotka ajavat yhteiskunnan epäjärjestyksen tilaan” on narrikäsite, joka oli reformaation aikakaudella yleinen katolisten keskuudessa. Sekä yksilöiden että ihmisryhmien narrikäsitteissä voi olla huomattavia eroja, esimerkiksi Murnerin narrikäsite oli hänen aikalaisensa Erasmukseen verrattuna selvästi kielteisempi. Narrikäsite puolestaan tarkoittaa teoreettista kokonaisuutta, joka muodostuu ihmisten keskuudessa yleisesti vallinneista narrikäsitteistä, esimerkiksi käsite, jonka mukaan ”narri on yhteiskunnallisen epäjärjestyksen symboli” on osa Murnerin aikakauden narrikäsitettä, koska narrit yhdistettiin tuolloin yleisesti yhteiskunnalliseen epäjärjestykseen. Narriaate merkitsee samaa kuin narrikäsite, joten periaatteessa voidaan puhua esimerkiksi Murnerin henkilökohtaisesta narriaatteesta. Käytännössä narriaatteilla tarkoitetaan tässä tutkielmassa kuitenkin Murnerin aikakaudella yleisesti vallinneita narrikäsitteitä. Narri-ilmiö on konkreettisista historiallisista osailmiöistä, kuten hovi- ja karnevaalinarreista, narreihin liitetyistä esineistä ja vaatekappaleista, narrikirjallisuudesta, narrikielistä sekä narriaiheisista kuvista, lauluista, runoista, sananlaskuista ja saarnoista muodostuva kokonaisuus. Narrius viittaa niihin ominaisuuksiin ja piirteisiin, jotka tekevät jostakusta narrin. Se voi olla luonteeltaan myös kuvaannollista, mikä tarkoittaa sen ilmenemistä sellaisissa ihmisissä, jotka eivät faktisesti ole narreja. Murnerin tuotannossa tällaisia ihmisiä ovat kaikkien säätyjen ja ammattikuntien edustajat, jotka ovat joutuneet narriuden valtaan.

1.2 Teoreettinen tausta

Tässä tutkielmassa käyttämäni tutkimuskirjallisuus edustaa pääosin kahta tutkimussuuntausta, joista erityisesti saksankielisen tutkimuksen piirissä käytetään aiheensa mukaisesti nimityksiä murnertutkimus (*Murnerforschung*) ja narritutkimus (*Narrenforschung*). Nämä suuntaukset ovat luonteeltaan monitieteellisiä, sillä ne ovat edustettuina ainakin kirjallisuudentutkimuksen, kielitieteen, folkloristiikan, teologian ja historian tutkimuskentissä. Koska tutkielmani tarkoituksena on selvittää Murnerin teosten narriaiheen historiallisia vaikuttimia, sen kuulumisesta historian tutkimuksen piiriin ei edellä mainitusta monitieteellisyydestä huolimatta jää epäselvyyttä, varsinkin mikäli historian tutkimuksen ymmärretään kohdistuvan laaja-alaisesti menneisyyteen

ylipäänsä. Tässä aluvussa selvitän tutkielmani teoreettisen taustan; esittelen keskeisiltä osin käyttämäni tutkimuskirjallisuuden ja tarkastelen aiheeni kannalta merkittävimpiä teoksia tutkimusperinteen näkökulmasta, toisin sanoen käsittelen näkökulmia, joista narri- ja Murner-aihetta on näissä teoksissa lähestytty, niissä käytettyjä tutkimusmetodeja, niiden teoreettisia lähtökohtia ja niissä saavutettuja tutkimustuloksia. Samalla arvioin näiden tutkimusperinteellisten elementtien käyttökelpoisuutta omassa tutkimuksessani.

Huomattavimmat Murnerin teosten narriaihetta käsittelevät ja tässä tutkielmassa pääasiallisesti käyttämäni tutkimuskirjat ovat Barbara Könnekerin *Wesen und Wandlung der Narrenidee im Zeitalter des Humanismus* (1966), Jürgen Schutten ”Schympff red”. *Frühformen bürgerlicher Agitation in Thomas Murners ”Grossem Lutherischen Narren” (1522)* (1973) ja Frauke Büchnerin *Thomas Murner. Sein Kampf um die Kontinuität der kirchlichen Lehre und die Identität des Christenmenschen in den Jahren 1511–1522* (1974). Könnekerin tutkimus kohdistuu Murnerin teosten lisäksi myös Brantin ja Erasmuksen narriaiheeseen tuotantoon, ja tässä mielessä se edustaa narritutkimusta, jossa murnertutkimus on mukana yhtenä osa-alueena, kun taas Schutte ja Büchner keskittyvät puhtaasti Murnerin teoksiin, joten vastaavasti heidän teoksensa ovat murnertutkimusta, jossa narrihahmoa käsitellään yhtenä tutkittavana elementtinä. Kirjallisuudentutkijat Könneker ja Schutte lähestyvät Murnerin narrikäsitystä hänen omakohtaisen narriutensa ja pimeyden voimia symboloivan narrihahmon näkökulmista. Könneker tarkastelee syitä, jotka saivat Murnerin kuvaamaan itsensä narrijoukon jäsenenä, ja Schutte puolestaan pohtii Murnerin suhdetta omaan narriuteensa, vastustajiinsa ja suureen narriin *Von dem grossen Lutherischen Narrenissa*.

Kulttuurihistoriallisessa teoksessaan *Hulluuden puolustus ja muita kirjoituksia naurun historiasta* (1988) Olli Alho käsittelee narrihahmoa osana laajempaa kokonaisuutta, naurun historiaa; hänen teoksensa on yksi harvoista suomenkielisistä tutkimuksista, joissa tarkastellaan perusteellisesti narria historiallisena ilmiönä. Alho näkee narrin ennen kaikkea naurattajana ja viihdyttäjänä,⁷ jonka traaginen ja demoninen puoli tulee esiin muun muassa Brantin ja Murnerin teoksissa.⁸ Werner Mezgerin folkloristiikan alaan kuuluva teos *Narrenidee und Fastnachtsbrauch. Studium zum Fortleben des Mittelalters in der Europäischen Festkultur* (1991) keskittyy narrihahmon kehitykseen keskiajalla ja uuden ajan alussa sekä erityisesti sen ja karnevaalikäytäntöjen väliseen yhteyteen. Eräät Mihail Bahtinin teoksessaan *Francois Rabelais – keskiajan ja renessanssin nauru* (1965, suomenkielinen laitos julkaistu 1995) käyttämistä käsitteistä soveltuvat Murnerin kuvaaman

⁷ Alho 1988, passim.

⁸ Ibid., ss. 149-155.

narraiheen historiallisten taustatekijöiden ja vaikuttimien analysointiin. Murnerin henkilöhistoriallisia vaiheita käsittelee usean tutkijan kirjoittama *Thomas Murner: elsässischer Theologe und Humanist 1475–1537* (1987). Siinä Philippe Dollinger kuvaa Murnerin elämää yleisesti, Heribert Smolinsky tarkastelee häntä katolisen yhteiskunnan uudistusten ajajana, Marc Lienhard pohtii hänen rooliaan Lutherin ja reformaation vastustajana ja Hedwig Heger arvioi hänen saarnoissaan ja runoteoksissaan käyttämäänsä kieltä. Näistä erityisesti kolme ensimmäistä ovat oman tutkimukseni kannalta merkittävää aineistoa.

Kirjallisuustieteilijä Thomas Neukirchen tuo Murnerin kirjoituksia käsittelevän tutkimusprojektinsa internetsivustolla esiin Murneria ja tämän teoksia koskevan tutkimuksen heikonlaisen nykytilanteen: hänen mukaansa Murnerin narrikirjallisuutta, erityisesti *Suuri narri*-teosta, ei joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta arvosteta nykytutkimuksessa, mikä johtuu Murnerin taantumuksellisuudesta; hän ei ole hyvä esikuva poliittisesti korrektille ajattelulle. Neukirchen arvioi Murnerin tieteellisen aliarvostuksen johtuvan toisaalta myös siitä, ettei hänen teoksistaan ole olemassa helposti käytettäviä ja ymmärrettäviä laitoksia.⁹ Murneria ja hänen teoksiaan käsitteleviä uusia tutkimuksia kuitenkin löytyy, ja eräät niistä ovat käyttökelpoisia oman tutkimukseni kirjallisuusmateriaalina, kuten Vera Drozdová'n tutkielma *Thomas Murner: Autor und Literarisches Motiv Zugleich. Thomas Murner: as an Author and also a Literature Motive* (2012). Sen tutkimuskohteena on Murner kirjailijana ja kirjallisuudessa esiintyvänä hahmona, ja yksi siinä käytetyistä primäärilähteistä on *Suuri luterilainen narri*, jonka käsittelyn yhteydessä sivutaan luonnollisesti myös narriaihetta. Narritutkimuksen uusimpia tuloksia esitellään Jean Schillingerin toimittamassa kokoomateoksessa *Der Narr in der deutschen Literatur im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit* (2009), jossa kirjoittajat tarkastelevat narria fiktiivisenä hahmona keski- ja varhaisen uuden ajan saksankielisessä kirjallisuudessa. Tämän kirjallisuuden joukossa on Murnerin narriaiheinen tuotanto, erityisesti *Suuri narri*, joten Schillingerin teos kuuluu osittain myös murnertutkimuksen piiriin. Näissä tai muissa Murnerin teoksia käsittelevissä uudemmissä tutkimuksissa ei esitetä juurikaan sellaista uutta tietoa, jolla pyrittäisiin kyseenalaistamaan tai kumoamaan aiempia käsityksiä tai tutkimustuloksia. Tämän perusteella näyttää siltä, että Könnekerin, Schutten ja Büchnerin tulkinnat Murnerin teoksista ja niiden narriaiheesta sekä Mezgerin näkemykset keski- ja varhaisen uuden ajan narrihahmosta yleensä ovat edelleen suurelta osin valideja, ja ne vastaavat pitkälti murner- ja narritutkimuksessa vallitsevaa tutkimustilannetta.

⁹ Neukirchen, Thomas, *Thomas Murners deutschsprachige Schriften in Auswahl: Edition und Übersetzung* [http://www.mediaevum.de/forschen/projekt_thomas_neukirchen.htm], luettu 26.11.2012.

Könnekerin tutkimuksessaan käsittelemät teokset ovat Brantin *Narrien laiva*, Murnerin *Narrenbeschwörung* ja *Suuri luterilainen narri* sekä Erasmusuksen *Tyhmyyden ylistys*. Hän analysoi kunkin kirjoittajan kohdalla tarkoin narriuden käsitteen ja osoittaa, että narri ilmentää kussakin tapauksessa kirjoittajan asennetta koko elämään ja ihmisen perusongelmiin.¹⁰ Hän tekee myös tulkintoja erityisesti Brantin ja Murnerin kirjallisesta suhteesta, ja tältä osin hän tulee siihen tulokseen, että ”Murnerin narrikäsitys on epäyhtenäisempi, ristiriitaisempi ja monikerroksisempi kuin Brantin”.¹¹ Tutkimuksensa esipuheessa hän kertoo rajanneensa analyysinsä tietoisesti muutamaan teokseen, koska kattavan esityksen laatiminen 1400- ja 1500-lukujen kirjallisuudessa esiintyneen narri-ilmion olemuksesta ja kehityksestä olisi aineiston monipuolisuuden ja suuren määrän vuoksi ongelmallista ja johtaisi joko äärettömän laajaan tai pelkistettyyn ja mitäänsanomattomaan lopputulokseen. Tästä syystä yksittäisten tekstien perusteellinen tulkitseminen vaikuttaa hänestä merkityksellisemmältä ja mielekkäämmältä kuin olemassa olevan aineistopaljouden erittely.¹² Narritematiikkaa käsittelevän materiaalin laajuus kävi ilmi myös oman tutkimukseni alkuvaiheessa, ja sen johdosta päätin Könnekerin tavoin luopua pyrkimyksestä aiheen kokonaisvaltaiseen tarkasteluun ja keskittyä sen sijaan rajattuun aineistoon.

Könneker analysoi Murnerin narrikäsitystä myös suhteessa paholaisen kuvauksiin myöhäiskeskiaikaisessa kirjallisuudessa, erityisesti draamassa.¹³ Hän pitää Murnerin narraa enemmän diabolisena kuin rationaalisen hahmona, ja reformaation alkamisen myötä, *Suuressa luterilaisessa narrissa*, siitä tulee hänen mukaansa epäjärjestyksen symboli, kapinoitsija. Tähän liittyen hän tekee sen havainnon, että Murnerilta puuttuu täydellisesti näkemys synnistä, joka on seurausta absoluuttisen pahan murtautumisen ihmiseen, syntiinlankeemuksen lopullisesta katastrofista, toisin sanoen paholaismaisesta sävystä huolimatta Murnerin narrilta jäävät puuttumaan metafysiset ominaisuudet.¹⁴ Käsitys Murnerin narrin saatanallisuudesta on siis Könnekerin tutkimuksen keskiössä, ja se on myös yksi oman tutkielmani lähtökohdista, mikä tulee esiin erityisesti kahden näkökulman, karnevaalin ja ihmistä uhkaavien voimien, käsittelyn yhteydessä. Könnekerin havainto Murnerin syntinäkemyspuuttumisesta tarkoittaa, että hän jättää kokonaan käsittelemättä syntikäsitteen syvemmän merkityksen, mikä ei ole ristiriidassa sen näkemyksen kanssa, että Murnerin narrihahmot edustavat hänen aikakaudellaan yleistä käsitystä narreista synnin ruumiillistumina.

¹⁰ Stopp 1967, ss. 740-741.

¹¹ Sobel 1968, s. 155.

¹² Könneker 1966, esipuhe.

¹³ Sobel 1968, ss. 155-156.

¹⁴ Stopp 1967, s. 741.

Schutte katsoo, että kirjallisuustieteen on historialliset tehtävänsä täyttääkseen täsmennettävä tietämystään yhteiskuntien muodostumisen kokonaisprosessista, tarkemmin sanoen tutkittava ”yksittäisten kulttuurisfäärien roolia ja niiden muuttuvia rakennesuhteita kulloisenkin yhteiskuntamuodon säilyttämisessä tai lakkauttamisessa”.¹⁵ Hänen ”*Schymppf red*”-teoksensa kulkee metodisesti epätavallisia polkuja yhdistellessään historiallisia, sosiologisia, psykologisia ja filologisia näkökulmia, antaen siten arvokkaita virikkeitä reformaationsaatioiden laajemmalle käsittelylle.¹⁶ Tässä teoksessa lähestytään Murnerin *Suuren narrin* historiallista kontekstia kahdesta näkökulmasta: kuvaamalla niitä sosioekonomisia tekijöitä, jotka muokkasivat Murnerin potentiaalista yleisöä, ja tutkimalla niitä sosiopsykologisia tekijöitä, jotka saivat Murnerin laatimaan erityisen vastauksensa tässä historiallisessa tilanteessa.¹⁷ Lisäksi Schutte pyrkii kuvaamaan *Suuren narrin* vastareformatorisen agitaation rakenteellisia tunnuspiirteitä ja niiden ideologisia vastineita,¹⁸ joten hän myös itse käytännössä noudattaa esittämänsä vaatimusta kirjallisuustieteen tutkimuskohteesta. Näiden seikkojen perusteella voidaan tehdä se tulkinta, että hän pitää kirjallisuudentutkimusta tavallaan myös historian tutkimuksena, ja oman tutkielmani tavoin hänen teoksensa edustaa tätä näkemystä.

Schutte määrittelee kysymyksenasettelunsa funktioanalyttiseksi, toisin sanoen sen kohteena ovat pääasiassa *Suuri narri*-teoksen poliittis-agitatoriset tehtävät, minkä lisäksi hän kohdistaa teokseen myös muotoanalyysin,¹⁹ ja teoreettiseksi lähtökohdiksi hän mainitsee modernin propagandateorian sekä sitä tukevat sosiaalityyppejä koskevat tutkimukset.²⁰ Hän perustelee viimeainittujen lähtökohtien valintaa halulla kokeilla kyseisissä tutkimuksissa kehitettyjä kategorioita historialliseen materiaaliin, mikä on hänen mukaansa oikeutettua Murnerin vastareformatorisen satiirin ja nykyisen konservatiivisen agitaation välisen muodollisen yhtäpitävyyden perusteella.²¹ Yhtenä tällaisena kategoriana hän mainitsee odotushorisontin, joka merkitsee yleisön tarpeita ja kiinnostuksen kohteita, joihin kirjailija (enemmän tai vähemmän tietoisesti) mukauttaa tuotantonsa.²² Funktioanalyttisessä tarkastelussa tulevat esiin Murnerin satiiristen, poleemisten ja taiteellisten päämäärien vaikutukset hänen narriaiheen kuvaukseensa *Suuressa narrissa*, joten tältä osin Schutten teos on hyödyllinen oman tutkimukseni kannalta. Sen

¹⁵ Schutte 1973, s. 1.

¹⁶ Bernstein 1975, s. 161.

¹⁷ Ebert 1976, s. 87.

¹⁸ Schutte 1973, s. 1.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid., s. 2.

²¹ Ibid.

²² Ibid., s. 3.

sijaan hänen muotoanalyttinen metodinsa, jonka tavoitteena on selvittää *Suuren narrin* kirjalliseen muotoon (tai tyyliin) liittyviä seikkoja, ei ole käsillä olevan tutkielman näkökulmasta relevantti. Odotushorisontin kategoria soveltuu omassa tutkimuksessani selittämään Murnerin narriaiheen käyttöä teoksissaan siltä kannalta, että narrit nauttivat tuolloin sekä fiktiivisinä että todellisina hahmoina suurta suosiota, jolloin Murner mukautti tuotantonsa tähän tosiseikkaan saadakseen aikaan toivomansa satiirisen ja/tai poleemisen vaikutuksen.

Schutten mukaan todellinen syy, miksi Murner käytti suuren narrin hahmoa hyökkäyksessään luterilaisuutta vastaan oli se, että hän pyrki leimaamaan luterilaisten hyökkäyksen kirkkoa vastaan yleiseksi hyökkäykseksi omaisuutta ja valtaa vastaan sekä leimaamaan Lutherin kannattajat anarkistisiksi juonittelijoiksi ja ”lietsomiensa levottomuuksien elitistisiksi eduntavoittelijoiksi”, jotka käyttivät iskulauseita vapaus ja totuus omien itsekkäiden etujensa verhona; jo hänen esireformatorisissa satiireissaan narrille oli tunnusomaista tekopyhyys, itsekkyyys ja peitelty kapinointihalukkuus. Schutte katsoo Murnerin kuitenkin onnistuneen vakuuttamaan yleisönsä siitä, ettei *Suurta narria* voinut millään tavoin pitää hänen aiempien satiiriensa (*Narrenbeschwörungin* ja *Schelmzunfthin*) suorana jatko-osana, vaan hän itse koki niiden välillä muutoksen vallitsevan järjestyksen kriitikosta sen puolustajaksi.²³ Vertaillen *Suurta narria* ja Murnerin esireformatorisia satiireja (erityisesti *Narrenbeschwörungia*) Schutte osoittaa, ettei kirjallinen väline, jota Murner itse kutsuu ”pilkaksi”, ole muuttunut, mutta sen tarkoituksessa on tapahtunut muutos ”kriitikistä myöntymiseen”,²⁴ mikä merkitsee sitä, että *Suuressa narrissa* Murner suhtautuu katoliseen kirkkoon ja sen hallitsemaan yhteiskuntaan selvästi myönteisemmin kuin aiemmissa satiireissaan. Schutte kuitenkin korostaa, että kyseisessä teoksessa Murnerin suhtautuminen puolustamaansa yhteiskunnalliseen järjestykseen on täysin ambivalentti;²⁵ hän ei halunnut kiistää aiemman yhteiskuntakritiikkinsä ydintä, ja tästä syystä hänen täytyi ilmaista etäisyytensä katoliseen järjestelmään myös puolustuspuheessa, mutta toisaalta hänen täytyi suhteellistaa aiempi vastustava suhtautumisensa siinä määrin, että hän näyttäisi uskottavalta kirkon puolustajalta.²⁶ Nämä Schutten näkemykset tulevat omassa tutkimuksessani esiin erityisesti Murnerin ja katolisen yhteiskuntajärjestyksen ruumiillistuman, suuren narrin, keskinäisen suhteen käsittelyn yhteydessä.

Büchnerin teos on teologian väitöskirja, jossa Murnerin narriaiheista tuotantoa, hänen narrikäsitystään ja kuvaamiaan narrityyppisiä käsitellään uskonnollisesta näkökulmasta. Büchnerin

²³ Könniker 1976, s. 221.

²⁴ Bernstein 1975, s. 162.

²⁵ Schutte 1973, s. 63.

²⁶ Ibid., s. 65.

mukaan Murner kuvataan teologisessa sekundäärikirjallisuudessa arvioijan tunnustuksellisuudesta riippuen joko uuden uskon esitaistelijaksi tai vanhan puolustajaksi,²⁷ ja näin hän tekee erottelun katolisen ja protestanttisen murnertutkimuksen välillä. Büchner mainitsee protestanttisten tutkijoiden pitäneen Murnerin erikoisuutena sitä, että hän esitti jo ennen Lutheria kritiikkiä paaviutta ja kirkkoa kohtaan,²⁸ mikä selittää hänen katolisen uskon puolustajan roolinsa kanssa päällisin puolin täysin ristiriitaisen käsityksen hänestä reformaation esitaistelijana. Büchner arvostelee aiempaa murnertutkimusta siitä, että siinä keskitytään liiaksi Murnerin satiirisiin ja poleemisiin kirjoituksiin, jolloin hänen saarna- sekä sielunhoidolliset tekstinsä jäävät taka-alalle,²⁹ ja korjaa tätä asiantilaa omalta osaltaan käsittelemällä tutkimuksessaan fransiskaanimin satiirien sekä Lutherin vastaisten julkaisujen ohella kirjoituksia ja todisteita, jotka kuvaavat häntä saarnaajana sekä sielunhoitajana.³⁰ Büchnerin tutkimusmetodina on muotokriittinen työskentelytapa, mikä tarkoittaa, että hän keskittyy tarkastelemaan Murnerin sosiaalisen ympäristön ja hänen teostensa muodon välistä yhteyttä sekä tämän muodon ilmaisumahdollisuuksien suhdetta kirjoittajan ilmaisuhalukkuuteen ja vastaanottajien käsityskykyyn.³¹ Murnerin saarnat ja sielunhoidolliset kirjoitukset eivät ole narriaiheen kannalta relevanttia lähdemateriaalia, ja tästä syystä ne jäävät omassa tutkielmassani käsittelyn ulkopuolelle; keskityn yksinomaan hänen satiirisiin ja poleemisiin ”narrikirjoitukseensa”. Myös Büchnerin käyttämä metodi eroaa omastani varsin selvästi, yhteisenä piirteenä on ainoastaan pyrkimys selvittää Murnerin sosiaalisen ympäristön vaikutusta hänen teoksiinsa.

Mezgerin tutkimuksen ytimen muodostaa narriahmo sosiaalisine, uskonnollisine ja karnevalistisine ulottuvuuksineen. Hän pyrkii keskittymään tähän yhteen keskeiseen symboliin kaikissa muodoissaan, mikä on metodologinen uutuus historiallista karnevaalia koskevassa tutkimuksessa.³² Hän perustelee oman teoksensa tarpeellisuutta kritisoidulla aiempaa tutkimusta puutteellisuudesta mitä tulee narriahmon kehitykseen hoveissa, ihmisiin, jotka aiempina vuosisatoina laskettiin narreiksi ja narriahmon tarkkaan tuntemukseen ja sen asemaan karnevaalijuhlan kulussa.³³ Näissä kysymyksissä hänen tutkimuksensa tarjoaakin huomattavan määrän uutta tietoa. Hän huomauttaa narriahmon monitahoisuuden aiheuttaneen hämmennystä

²⁷ Büchner 1974, ss. 1-2.

²⁸ Ibid., s. 1.

²⁹ Ibid., s. 2.

³⁰ Ibid., s. 3.

³¹ Ibid., s. 316.

³² Bendix 1993, s. 240.

³³ Mezger 1991, s. 26.

aiemmassa tutkimuksessa,³⁴ ja tämän ongelman välttämiseksi hän pyrkii omassa tutkimuksessaan ymmärtämään ja systematisoimaan narrihakmon lukuisia ilmenemismuotoja mahdollisimman täydellisesti. Hänen mukaansa kaikki narrihakmojen alaryhmät, kuten karnevaalinarri, sosiaalisen todellisuuden ja kirjallisen tai kuvallisen perinteen narrit palautuvat lopulta yhteen ja samaan perustyyppiin, minkä osoittaa jo pelkästään nykypäivään saakka säilynyt yleisesti pätevä käsite ”narri”.³⁵ Kyseisen yleismaailmallisen arkkityypin olemassaolon perusteella puhun tässä tutkielmassa usein yksinkertaisesti narreista tekemättä täsmennystä siitä, tarkoitan tällöin karnevaalinarreja, hovinarreja vai taiteellisessa perinteessä esiintyviä kuvitteellisia (tai kuvaannollisia) narreja.

Mezger olettaa, että tuon ajan syvälliset sosioekonomiset muutokset haastoivat perinteiset sosiaaliset arvot ja kategoriat, ja ylösalaisin käännetyn ja narriuden hallitseman maailman teema ilmestyi kuvallisiin esityksiin äkillisellä voimalla ja ponnekkoudella.³⁶ Metodisesti hänen teoksensa erityisyys onkin siinä, että aiemmasta tutkimuksesta poiketen se lähestyy narritematiikkaa ennen kaikkea kuvallisten todisteiden kautta, käsitellen niitä paitsi kuvina, myös itsenäisinä, todistusvoimaisina lähteinä.³⁷ Tässä suhteessa se poikkeaa myös omasta tutkielmastani: analyysini kohdistuu pääasiassa Murnerin teosten runomuotoisiin säkeisiin, joskin satunnaisesti, silloin kun se on tutkimuskysymyksen kannalta relevanttia, tarkastelen myös niissä esiintyvää kuvitusta. Mezger pyrkii tutkimuksessaan hankkimaan lisää selvyyttä karnevalistisen narriuden taustaan,³⁸ ja sen ydinkysymyksenä onkin narritematiikan ja karnevaalitapojen välinen alkuperäinen yhteys.³⁹ Hän osoittaa, että kun narri valloitti karnevalistisen kuvaston, narriaate kehittyi kokonaisvaltaiseksi malliksi, joka muodosti vastakohtan pelastuksen kristilliselle mallille,⁴⁰ ja analysoi yksityiskohtaisesti karnevaalin elementtejä, jotka liittyvät narrien tunnettuihin ominaisuuksiin tai muulla tavoin narriaiheeseen.⁴¹ Erityisesti viimeksi mainittu analyysi tekee hänen teoksestaan hyödyllisen oman tutkielmani karnevaalinäkökulman kannalta.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid., s. 27.

³⁶ Bendix 1993, s. 240.

³⁷ Mezger 1991, s. 28.

³⁸ Ibid., s. 30.

³⁹ Ibid., s. 512.

⁴⁰ Bendix 1993, s. 240.

⁴¹ Schwedt 1993, s. 216.

Mihail Bahtin (1895–1975) oli paitsi kirjallisuuden- ja kulttuurintutkija, myös filosofi.⁴² Hän edusti formalistista suuntausta^{43, 44} ja hänen käyttämänsä metodi on dialoginen,⁴⁵ joka viittaa sekä dialogiin että dialektiikkaan.⁴⁶ Hänen teoksensa *Francois Rabelais – keskiajan ja renessanssin nauru* on erityislaatuinen moraalifilosofinen tutkielma, jossa hän tukeutuu muun muassa Nietzschen ajatteluun ja uuskantilaisuuteen.⁴⁷ Kyseisessä teoksessa, samoin kuin koko tuotannossaan hän keskittyy historiallisen romaanin kielellisen muodon tarkasteluun, joten hänen tutkimustulostensa käsittely tai kommentointi ei olisi tässä tutkielmassa aiheenmukaista. Hänen tutkimuskohteinaan ovat Francois Rabelais'n *Gargantua*- ja *Pantagruel*-teokset edustavat kuitenkin Murnerin narriaiheisen tuotannon tavoin kirjallista karnevalismia⁴⁸, toisin sanoen ne ovat ikään kuin romaanin (Murnerin tapauksessa runoteoksen) muotoon puettuja karnevaalijuhlia tai -näytelmiä. Tästä samankaltaisuudesta johtuen eräät Bahtinin kehittämät käsitteet ovat käyttökelpoisia myös Murnerin teosten ja niiden narriaiheen tutkimisessa.

Keskiajan ja varhaisen uuden ajan Euroopassa yleisesti vietetyn karnevaalijuhlan perusajatus on ”maailman ylösalaisin kääntäminen”, mikä merkitsi vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen tilapäistä kumoutumista: ylhäisistä tehtiin juhlan ajaksi alhaisia ja päinvastoin,⁴⁹ Bahtinin mukaan tämä ”nurinkäännetty maailma” muodostaa tavanomaisen, ei-karnevalistisen elämän parodian.⁵⁰ Narrit olivat merkittävimpiä historiallisen karnevaalin käännteistä maailmaa edustavia hahmoja,⁵¹ joten Bahtinin näkemyksen perusteella he olivat samalla karnevaalin ulkopuoliseen maailmaan ja siinä eläviin tavallisiin ja korkea-arvoisiin ihmisiin kohdistuvan parodian henkilöitymiä. Murnerin teoksissa tämä tulee esille siinä, että hän kohdistaa pilkkansa koko yhteiskuntaan kuvaamalla sekä alempisäytyisiä että ylhäisiä vallanpitäjiä ja oppineita (mukaan lukien itsensä) naurettavina narreina.

⁴² Pesonen, Pekka & Vuori, Pekka, *Mihail Bahtinin maineikas teos naurusta ja karnevaalista viimeinkin suomeksi Iloinen riena vapauttaa normeista*. Helsingin Sanomat 1.5.1996. [http://www.hs.fi/kirjat/artikkeli/Mihail_Bahtinin_maineikas_teos_naurusta_ja_karnevaalista_viimeinkin_suomeksi_iloinen_riena_vapauttaa_normeista/960501175], luettu 18.11.2012.

⁴³ Formalismi on taiteessa, kirjallisuudessa, kritiikissä tai filosofiassa suuntaus, tutkimuksen ala tai tarkastelutapa, joka painottaa muotoa sisällön tai merkityksen sijaan. Formalismi [<http://fi.wikipedia.org/wiki/Formalism>], luettu 27.3.2013.

⁴⁴ Beaujour 1969, s. 190.

⁴⁵ Kinser 1984, s. 309. Julia Kristevan mukaan Bahtinin dialogisuus merkitsee sitä, että kukin teksti sisältää jälkiä aikaisemmista teksteistä, joiden kanssa se käy dialogia. Myöhemmin dialogisuus on tulkittu laajemmassa merkityksessä siten, että tekstit eivät viittaa vain toisiin teksteihin, vaan myös ulkopuoliseen todellisuuteen. Mihail Bahtin [http://fi.wikipedia.org/wiki/Mihail_Bahtin], luettu 30.3.2013. Dialoginen metodi tarkoittaa siis näiden jälkien etsimistä ja havaitsemista tarkastelun kohteena olevasta tekstistä.

⁴⁶ Kinser 1984, ss. 301-302.

⁴⁷ Laine 1995, ss. 425-428.

⁴⁸ Kirjallisuudessa karnevalismilla tarkoitetaan auktoriteetit kyseenalaistavaa ja vaihtoehtoisia ratkaisuja tarjoavaa kirjallisuutta. Karnevaali [<http://fi.wikipedia.org/wiki/Karnevaali#Karnevalismi>], luettu 30.3.2013.

⁴⁹ Burke 1978/1994, ss. 188-189.

⁵⁰ Bahtin 1965/1995, s. 13.

⁵¹ Mezger 1991, ss. 50-51.

Bahtin puhuu myös helvetin ”karnevalisoimisesta” eli kansankulttuurin piirissä esiintyneestä pyrkimyksestä pelon ja synkkyyden voittamiseen tekemällä se naurettavaksi,⁵² jonka Alho katsoo olleen Murnerin vaikuttimena hänen yhdistäessään teoksissaan nariihahmon maailmaa hallitsevaan pahaan.⁵³ Bahtin tuo teoksessaan esille myös kirjallisuusteoreetikko Aleksandr Veselovskin esittämän keskiaikaiseen yhteiskuntajärjestykseen perustuvan käsityksen narreista totuuden edustajina. Sen mukaan keskiajalla oli olemassa kaksi totuutta: virallinen, feodaalinen totuus merkitsi ylempien säätyjen etuoikeuksia, joihin liittyi alempiin säätyihin kohdistuvia moraalittomuuksia ja väärinkäytöksiä sekä narrien edustama epävirallinen, yleisinhimillinen totuus, jonka kertominen oli sallittua vain silloin, kun se esiintyi harmittomassa muodossa, herätti naurua eikä pyrkinyt mihinkään vakavaan rooliin.⁵⁴ Bahtinin mukaan jälkimmäinen totuus merkitsi sitä, että narrit paljastivat naurun avulla totuuden maailmasta ja vallasta,⁵⁵ minkä perustella se koski vallanpitäjien lisäksi koko muuta maailmaa, siis kaikkia ihmisiä. Tämä käsitys sopii Murnerin reformaatiota edeltävissä teoksissa esiintyviin nariihahmoihin sikäli, hän pyrkii niiden välityksellä paljastamaan totuuden yhteiskunnallisista epäkohdista, jotka johtuivat paavin, katolisen kirkon, keisarin ja maallisen ylimystön moraalittomasta vallankäytöstä, mutta myös alempiin säätyihin kuuluvien paheellisista tavoista. Erona Bahtinin ja Veselovskin näkemykseen on kuitenkin se, että kuvatessaan nariihahmojen kautta aikansa yhteiskunnallista todellisuutta Murner ei halunnut ainoastaan viihdyttää lukijoitaan, vaan hänellä oli myös vakavasti otettavia päämääriä, nimittäin sosiaalisten väärinkäytösten poistaminen ja ihmisten moraalin kohentaminen.

Bahtinin mukaan keskiaikaiselle kansan naurukulttuurille oli ominaista erityinen olemassaolon esteettinen konseptio, jota hän nimittää ”groteskiksi realismiksi”. Sen pääpiirre on alentaminen, kaiken ylevän, henkisen ja ideaalisen kääntäminen materiaalis-ruumiilliselle syömisen, juomisen, ulostamisen ja sukupuolielämän tasolle.⁵⁶ Karnevaalille ominainen todellisuuden parodioiminen edusti juuri tällaista alentamista; Murnerin teoksissa alentaminen ilmenee erityisesti niissä narriaiheen kuvauksissa, joissa on havaittavissa yhteys karnevaalikäytäntöihin. Groteskiin realismiin ja alentamiseen liittyen Bahtin tuo esiin ”groteskin ruumiin” käsitteen, joka on ambivalentti, sisäisesti ristiriitainen, sillä se kuvaa kuolevaa ruumista, joka synnyttää toisen, uuden ruumiin,⁵⁷ ja jonka periaatteina hän mainitsee liioittelun sekä sen, että tämän ruumiin ja maailman

⁵² Alho 1988, s. 162.

⁵³ Ibid., s. 163.

⁵⁴ Bahtin 1965/1995, s. 85. Keskiaikaisten narrien kertomalla totuudella saattoi olla vakava tarkoitus vain sikäli kuin se oli vallanpitäjien edun mukainen, nimittäin heidän valtansa vahvistaminen, ks. viite 66.

⁵⁵ Ibid., s. 84.

⁵⁶ Ibid., ss. 19-21.

⁵⁷ Ibid., ss. 25-26.

väliset rajat ovat hämärtyneet.⁵⁸ Suuren narrin kuvaus Murnerin *Suuressa luterilaisessa narrissa* koostuu joukosta piirteitä, jotka vastaavat tätä groteskin ruumiin teoriaa.⁵⁹ Niiden vastaavuus on kuitenkin rajoittunutta, sillä suuren narrin ruumiista puuttuu eräitä groteskin ruumiin piirteitä: ensinnäkin, se on raskaana, mutta hedelmöitystä ei koskaan ole tapahtunut, ja toiseksi Bahtinin näkee kansanomaisen naurukulttuurin ambivalenttina sikäli kuin kuolema ja tuhoaminen täydentyvät siinä jatkuvasti ylösnousemuksella ja uudelleensyntymällä. Murnerin kuvauksessa positiivinen napa jää puuttumaan, sillä siinä viittaus groteskiin palvelee ainoastaan vastustajan alentamista, vastustajan, jonka symbolista murhaa ei seuraa minkäänlaista ylösnousemusta.⁶⁰ Tämä eroavuus ilmenee Murnerin kuvaamisessa suuren narrin sairaudessa ja kuolemassa, joihin ei liity ylösnousemusta tai jälleensyntymää.

2. NARRI-ILMIÖN, MURNERIN JA HÄNEN NARRIAIHEISTEN TEOSTENSA ESITTELY

2.1 Narri yhteiskunnallisena ja kulttuurisena ilmiönä keskiajalla ja uuden ajan alussa

Hovinarrit tunnettiin varhaisista ajoista lähtien hallitsijoiden kaksoisolentoina ja sijaisina. Heidän alkuperänsä liittyy myös syntipukki-ajatteluun siinä merkityksessä, että heidän uskottiin torjuvan hallitsijoihin kohdistuvia pahoja voimia.⁶¹ Egyptin faaraoiden ja muiden muinaisten hallitsijoiden hoveissa palvelleista viihdyttäjistä sai alkunsa hovinarriperinne,⁶² joka jatkui Euroopassa 1600-luvulle asti.⁶³ Keskiaikaisessa yhteiskunnassa hovinarrien pääasiallinen tehtävä oli toimia viisaan ja oikeudenmukaisen hallitsijan vastakohtana ja kuvastaa siten viisauden ja tyhmyyden välistä kamppailua. Lisäksi he toimivat viihdyttäjinä, ilveilijöinä, musikanteina, kriitikkoina ja hoviseuralaisina.⁶⁴ Ruhtinaille, muulle ylhäisölle ja heidän hoveilleen narrit olivat tuolloin väline, jonka avulla arki voitiin kääntää farssiksi ja maailma hetkeksi pysäyttää, sillä heillä oli hallitsijan suosikkeina erityisasema, jonka turvin he saattoivat pilkata ja arvostella kaikkia hovin jäseniä hallitsijaa itseään myöten.⁶⁵ Nämä narrit nauttivat ”narrinvapautta”, eli oikeutta kertoa hallitsijoille ikävä totuus avoimesti ja kaunistelematta. Hovinarri on siinä mielessä ambivalentti hahmo, että hän kyseenalaistaa hallitsijan vallan, mutta kuuluu myös tekijöihin, jotka näennäisen paradoksaalisesti

⁵⁸ Melters 2004, s. 210.

⁵⁹ Schillinger 2009, s. 99.

⁶⁰ Ibid., ss. 101-102.

⁶¹ Alho 1988, ss. 98-100.

⁶² Ibid. Jochen Skibben teoksen *Der Hofnarr zwischen Mythos und Realität* mukaan hovinarrien historian kattava käsittely ei ole mahdollista, sillä tämän historian alussa hahmojen ja tapahtumien aitous on kyseenalaista, minkä vuoksi on vaikea erottaa toisistaan myyttejä ja historiallisia realiteetteja. Hummel 2003, s. 5.

⁶³ Alho 1988, ss. 140-141.

⁶⁴ Barwig & Schmitz 1994, s. 248.

⁶⁵ Alho 1988, ss. 122-123.

lujittavat tätä valtaa.⁶⁶ Fuchsin mukaan narrinvapaus merkitsee vapautta henkilöä alentavaan kommunikaatioon, joka voi koskea hallitsijaa, mutta jonka täytyy toimia kohtuullisella riskillä ja hienostuneisuudella. Vaikka hovinarrilla oli tämä sananvapauden etuoikeus, hän saattoi siitä huolimatta joutua hengenvaaraan mikäli hän ei hallitsijaa loukkaavia puheita esittäessään saanut tätä nauramaan.⁶⁷ Hänen narrinvapautensa oli siis ehdollista; hänen oli tätä vapautta käyttäessään kyettävä samalla suoriutumaan tärkeimmästä tehtävästään, hauskuttamisesta.

Keskiajan lopussa hovinarrius oli vankasti asettunut hoveihin, mutta vasta uudella ajalla, ennen kaikkea renessanssin myötä se puhkesi uskomattomat mittasuhteet saavuttaneeseen kukoistukseen. Narreja piti tuolloin kotonaan paitsi ylhäisaatelisto, myös keski- ja alempi aatelisto, kirkolliset arvohenkilöt sekä kaupunkiväestö, ja lopulta tämä ilmiö ulottui alimpiin yhteiskuntakerroksiin saakka.⁶⁸ Narrit edustivat hovien ohella myös kaupunkien ja kylien todellisuudessa asiat päälaelleen kääntävää parodiaa, jonka kautta poliittinen ja hengellinen valta voitiin nähdä vähemmän ehdottomina,⁶⁹ ja tässä merkityksessä he tulivat tunnetuiksi karnevaalijuhlan ja sen nurin päin käännetyn maailman symboleina.⁷⁰ Karnevaalinarreille oli ominaista se, että heidän hulluutensa oli selvästi teeskenneltyä, sen sijaan hovinarreista ei voinut aina varmuudella sanoa, olivatko he aidosti yksinkertaisia vai ainoastaan esiintyivät sellaisina, eikä heidän puheestaan voinut tietää, oliko se mieletöntä jaarittelua vai syvällistä viisautta.⁷¹ Hovinarrin tehtävän saattoivat keskiaikaisen käsityksen mukaan täyttää sekä henkisesti vajavaiset että nokkelat miimikot, mistä johtuen näitä ryhmiä ei usein voinut erottaa toisistaan ja ne säilyivät hoveissa toistensa rinnalla uudelle ajalle saakka.⁷² Ajan henkinen ilmasto oli sekä kansan että yleensä myös maallisen ja hengellisen ylimystön keskuudessa myötämielinen narreja ja hulluja kohtaan: heitä pidettiin joko harmittomina kylähulluina tai he nauttivat suurta arvostusta ammattimaisina viihdyttäjinä. Narrinvapaus, joka laajasti ymmärrettynä merkitsi vapautta sanoa ja tehdä muilta kiellettyjä asioita, kuului tuolloin kaikille narreille. Apostoli Paavalin mukaan hulluus Kristuksen tähden on pyhää ja ainoa todellista

⁶⁶ Schillinger 2009, s. 11. Hallitsijan vallan lujittuminen hovinarrien toimesta perustui mahdollisesti siihen, että hyväksymällä itseensä kohdistuvan humoristisen pilkanteon hallitsija edesauttoi myönteisen käsityksen muodostumista itsestään alamaisten keskuudessa.

⁶⁷ Fuchs, Peter, *Hofnarren und Organisationsberater. Zur Funktion der Narretei, des Hofnarrentums und der Organisationsberatung*. OrganisationsEntwicklung 3, 2002, ss. 8-9. [http://www.arfgmbh.de/tl_files/download/Unternehmen/Vom-Hofnarren-zur-Beratung.pdf], luettu 29.1.2013.

⁶⁸ Ibid., ss. 9-10.

⁶⁹ Alho 1988, s. 122.

⁷⁰ Ibid., s. 153.

⁷¹ Büchner 1974, s. 167.

⁷² Barwig & Schmitz 1994, s. 235. Burkhard Schnepel viittaa narrien typologiassaan kahteen toisistaan erilliseen hovinarrien tyyppiin: niin sanotut ”viisaat” tai ”keinotekoiset” narrit ja ”luonnolliset” narrit, jotka kärsivät ruumiillisista tai henkisistä vajavuuksista. Zeller 2009, s. 235.

viisautta,⁷³ minkä vuoksi narrit saivat osakseen myös pelonsekaista kunnioitusta. Raamatun ohella tämä perustui ihmisyhteisöissä vuosituhansia vallinneeseen käsitykseen, että hulluilla oli läheinen yhteys henkimaailmaan ja he omasivat siksi erityislaatuista viisautta.

Myöhäiskeskiajalla alkunsa saanut narriaate saavutti 1400- ja 1500-lukujen vaihteessa lähes rajattoman merkityksen.⁷⁴ Se voimistui tämän aikakauden mullistusten ja muutosten⁷⁵ myötä, ja sen eloon herättäneiden ihmisten, kuten Brantin, Erasmusuksen ja Murnerin, käsissä siitä tuli itsensä ajan selittämisen väline,⁷⁶ jonka voimassaoloa katsottiin tarpeelliseksi jatkaa.⁷⁷ Näiden kirjoittajien teokset edustavat tuona aikana kukoistanutta satiirista narrikirjallisuutta⁷⁸, jossa narrihahmoa ei enää pidetty poikkeusyksilönä, vaan siitä tuli ihmistä yleisesti kuvaava symboli.⁷⁹ He kuvasivat tuolloin yleisesti vallinnutta moraalittomuutta leimaamalla kaikkien säätyjen ja ammattikuntien jäsenet synnillisiksi narreiksi, ja yrittivät tällä tavoin herättää ihmiset näkemään omat vikansa ja puutteensa sekä parantumaan niistä.⁸⁰ 1500- ja 1600-lukujen kirjallisuudessa narri nousikin symboliseksi kehottajaksi ja varoittajaksi, ja tätä kehitystä seurasi myös hovinarri, joka luopui näin keskiaikaisesta roolistaan nöyryytyksiin alistuvana tyhmänä häviäjänä.⁸¹ Kirjoittajan oman narriuden tunnustaminen kuuluu narrikirjallisuuden peruskomponentteihin,⁸² sillä tällöin hän saattoi

⁷³ Ensimmäinen kirje korinttilaisille 1:18-31; 2:1-16; 3:18-19; 4:10. Raamattu, Uusi testamentti, ss. 258-261.

⁷⁴ Könneker 1966, s. 204.

⁷⁵ Näihin kuului joukko tapahtumia ja ilmiöitä, joilla oli kauaskantoiset seuraukset, kuten kirjapainotaito, löytöretket, uskonpuhdistus, turkkilaisten hyökkäys Eurooppaan, renessanssin ja humanismin yksilökeskeinen ihmiskäsitys ja paluu antiikin ihanteisiin, paavista ja keisarista riippumattomien valtakuntien synty ja aurinkokeskisen maailmankuvan yleistyminen. Näiden muutosten myötä vanhentuneiden, keskiaikaisten käsitysten ja ajatusmallien kannattajia alettiin pitää narreina, ja toisaalta konservatiivisesti ajattelevien keskuudessa uudistajien katsottiin edustavan Paholaisesta peräisin olevaa narriutta, joka oli vaaraksi koko maailmanjärjestykselle.

⁷⁶ Könneker 1966, s. 204.

⁷⁷ Schillinger 2009, s. 8.

⁷⁸ Keski- ja varhaisen uuden ajan saksalaisten kirjailijoiden luoma värikäs, kiehtova ja vastaansanomaton narrihahmo esiintyi heidän teoksissaan lukijoiden viihdyttämisen- ja opettamistarkoituksessa hämmästyttävän usein. Narriaiheen kirjallisessa käsittelyssä näyttää 1100-luvulta 1600-luvulle saakka olleen huomattavaa jatkuvuutta, joka oli nähtävissä vielä 1700-luvulla. Mikään [kirjallinen] laji ei ollut aiheelle täysin vieras; narrin rooli lyriikassa näyttää jääneen vaatimattomaksi, sitä vastoin narri valloittaa, arvostetuimmasta revyyistä lähtien, eppiset ja draamalliset [tyyli]lajit. Ibid., ss. 7-9. Tästä syystä on perusteltua puhua tuolloin vaikuttaneesta narrikirjallisuuden perinteestä.

⁷⁹ Könneker 1966, s. 361. Narrihahmon yleistyminen ihmisen symboliksi aiheutti hahmon arvon alenemisen ja hovinarriin erikoisosaaajan roolin käymisen vanhentuneeksi. Fuchs 2002, s. 11. Tämä heikkeneminen ei kuitenkaan tapahtunut välittömästi vaan vasta pidemmän ajan kuluessa, sillä hovinarri-instituution ja ylipäänsä narri-ilmiön kukoistuskauti jatkui Euroopassa 1600-luvulle saakka.

⁸⁰ Perinteisten sosiologisten arvioiden mukaan narrin sosiaalinen tehtävä lähtee siitä, että narriksi tekeminen tuottaa sosiaalista järjestystä palvelevia negatiivisia esimerkkejä. Narri alentaa johtajia, liikkeitä tai yksilöitä jotka osoittavat heikkoutta yhteisön normien suhteen. Fuchs 2002, ss. 4-5. Narrikirjallisuudessa esiintyvillä kuvauksilla eri säätyjen ja sosiaaliluokkien jäsenistä narreina pyrittiin edistämään sosiaalisen järjestyksen toteutumista saamalla ihmiset luopumaan tämän järjestyksen kannalta vahingollisista heikkouksistaan.

⁸¹ Barwig & Schmitz 1994, s. 248. Menettäessään tehtävänsä hallitsijan antityyppinä hovinarri kadotti vähitellen perinteisen identiteettinsä ja vajosi barokkiajalla hovien muiden taiteilijoiden ja viihdyttäjäjoukkoon. Barwig & Schmitz 1994, s. 249. Keskiaikaisen hovinarriin roolista luopuminen merkitsi siis hovinarriuden väliaikaisen nousukauden alkua mutta johti yhdessä eräiden muiden syiden (ks. viite 79) kanssa lopulta sen rappeutumiseen.

⁸² Schillinger 2009, s. 84.

turvautua narrinvapauteen, joka salli hänen arvostella hallitsijoita ja muita ylempien säätyjen edustajia ja toisaalta tarjosi suojan häneen itseensä kohdistuvalta kritiikiltä. Tässä suhteessa narrikirjailijat, Murner yhtenä parhaana esimerkkinä, olivat todellisten narrien kaltaisia, mutta heidän ja heidän kuvaamiensa narrihahmojen narrinvapaudessa oli keskiaikaisiin narreihin verrattuna eräs oleellinen ero: keskiajalla narrit saattoivat käyttää narrinvapautta vain viihdyttämistä ja hallitsijan vallan lujittamistarkoituksessa, kun taas narrikirjailijoiden ja heidän fiktiivisten narriensa narrinvapauden tavoitteena oli viihdyttämisen ohella yhteiskunnallisten muutosten aikaansaaminen. Tämä ero johtui edellä mainitusta narrien roolin muutoksesta, jonka vaikutuksesta myös narrinvapautta alettiin käyttää aiemmasta poikkeaviin tarkoituksiin.

Murnerin, Johann Geiler Kaisersbergiläinen ja Johannes Paulin kaltaiset kansansaarnaajat käyttivät saarnojensa lähteinä säännöllisesti aikalaiskriittistä narrikirjallisuutta, etenkin Brantin *Narrien laivaa*,⁸³ sekä Raamattua, jossa kuvatuissa sokeudessa⁸⁴ ja rakkaudettomuudessa⁸⁵ voidaan nähdä ajatuksellinen yhteys narreihin.⁸⁶ Saarnaajien tarkoituksena oli narrihahmojen välityksellä varoittaa ja nuhdella kansaa paheellisesta elämästä. Heidän, samoin kuin narrikirjallisuuden kirjoittajien ja yleensä ajan oppineiden sekä ylempien kirkonmiesten käsitys narreista perustui siihen, että nämä yhdistettiin Raamatussa esiintyvään negatiiviseen hulluuden käsitteeseen: se merkitsi sokeutta ja kyvyttömyyttä tunnistaa Jumala, joten narrit olivat heidän näkemyksensä mukaan jumalankieltäjiä ja syntisiä. Brantin ja Murnerin teoksissa narrius on järjen, oppineisuuden ja kokemuksen puutetta, joka on erityisen vahingollista silloin kun se ilmenee vastuullisessa asemassa olevissa ihmisissä,⁸⁷ kuten oppineissa itsessään, joita arvosteltiin tuona aikana yleisesti kykenemättömyydestä tunnistaa omat rajansa ja harjoittaa itsekritiikkiä; vaikka he puhuivat Jumalasta, he tulkitsivat Hänen sanansa oman mielensä mukaan eivätkä noudattaneet sitä omassa elämässään.⁸⁸ Useissa tuon ajan narriaiheisissa teoksissa narriuden ja viisauden välinen suhde kyseenalaistetaan kriittisesti ja vastakohtaisesti, mikä tiivistyy seuraavaan kysymykseen: eikö se, mitä yleisesti pidetään viisautena, ole pahinta narriutta, ja päinvastoin?⁸⁹ Murner yhtyy omissa teoksissaan tähän kritiikkiin ja nostaa oppineet esiin erityisen pahana ja vaarallisena narrien ryhmänä. Narrikäsitteen avulla voitiin näin hyökätä koulutettuja ja korkeamman hengellisen säädyn edustajia vastaan, mikä oli omiaan lisäämään heidän kielteisyyttään narreja ja hulluutta kohtaan.

⁸³ Mezger 1991, s. 506.

⁸⁴ Evankeliumi Luukkaan mukaan 18:35-43. *Raamattu, Uusi testamentti*, s. 131.

⁸⁵ Ensimmäinen kirje korinttilaisille 13:1-13. *Raamattu, Uusi testamentti*, s. 271.

⁸⁶ Mezger 1991, s. 508.

⁸⁷ Büchner 1974, ss. 168.

⁸⁸ Smolinsky 1987, s. 45.

⁸⁹ Schillinger 2009, s. 11.

Narrikirjallisuuden nousukauden myötä syntyi myös erityinen narrikieli, johon kuuluivat narreihin viittaavat sanat, sananlaskut ja sanonnat.⁹⁰ Murner käytti teoksissaan narreista nimityksiä ”kelmi” (*Schelm*), ”lurjus” (*Schalk*), ”hölmö” (*Geuch, Gäuch, Gouch*), ”veijari” (*Bub*), ”houkka” (*Geck*) ja ”ilveilijä” (*Gaukelmann*)⁹¹. Kaikkein negatiivisin vivahde näistä sanoista on ”kelmillä”: se merkitsee syntistä, jonka Paholainen on ottanut niin pitkälle valtaansa, ettei hän enää voi parantua, vaan on tuhoon tuomittu, kun taas narrien on mahdollista parantua pahuudesta manaajan avulla. ”Lurjus” tarkoittaa alun perin renkiä, jonka riippumattomuus ylemmistä saattoi tehdä viekkaaksi ja kavalaksi. Murnerilla tämä käsite merkitsee epärehellisiä narreja, jotka valehtelevat, pettävät ja puhuvat lipevästi ajaessaan omaa etuaan. Myös heidän kohdallaan on vähän toivoa parannuksesta. ”Hölmöt”⁹² ovat kelmejä ja lurjuksia vähemmän pahoja narreja; tällä sanalla Murner nimittää rakastuneita, irstailijoita, imartelijoita ja herkuttelijoita korostaakseen heidän hulluuttaan ja typeryyttään.⁹³ Hölmön feminiininen muoto on ”hölmötär” (*Geuchin, Gäuchin*), joka tarkoittaa myös ”narritarta” (*Närrin*).⁹⁴ ”Veijari” on kaikkien näiden käsitteiden synonyymi ja yksiselitteinen haukkumasana.⁹⁵ ”Houkka” merkitsee narria tai keikaria ja ”ilveilijä” narria tai huijaria, joka esiintyy jossakin (ammattillisessa) roolissa hallitsematta toimenkuvaansa.⁹⁶ Merkityseroista huolimatta Murner käyttää näitä narrien nimityksiä väljästi toistensa asemesta eikä tee niiden välillä jyrkkää rajanvetoa.⁹⁷ Ne kuuluvat Murnerin kehittämään narrikieleen, jonka tarkoituksena oli tehdä hänen esittämistään ajatuksista kansantajuisia ja mieleenpainuvia. Niiden esittely tässä on tarpeen siitä syystä, että jotkut niistä, kuten ”kelmi” ja ”hölmö”, liittyvät läheisesti Murnerin narrikäsitteeseen.

Reformaation alkuun saakka kritiikki kirkkoa ja hengenmiehiä kohtaan oli järjestelmän sisäistä, ja kuvattu narrius oli luonteeltaan yleisinhimillistä, siis sellaista, jota esiintyi myös muualla yhteiskunnassa. Sitä vastoin reformaatioajan kirjoituksissa narrius irtautui tästä säätyeroista välinpitämättömästä ja aina pätevästä merkityskentästä.⁹⁸ Narreina kuvattiin nyt koko yhteiskunnan sijasta tiettyjä henkilöitä, kuten paavia ja hänen tunnettuja kannattajiaan; tässä oli siis selvä ero

⁹⁰ Farr 1960, s. I.

⁹¹ Ibid., s. 27.

⁹² Sana ”hölmö” on peräisin käen latinankielisestä nimestä *cuculus canorum* ja se sai alkuperäisen merkityksensä tämän linnun omalaatuisesta käyttäytymisestä. Büchner, 1974, s. 174.

⁹³ Ibid., ss. 172-174.

⁹⁴ Farr 1960, s. 26.

⁹⁵ Büchner 1974, s. 174.

⁹⁶ Farr 1960, s. 27.

⁹⁷ Büchner 1974, ss. 172-174.

⁹⁸ Jörgensen 1988, s. 48.

ennen reformaation alkua julkaistuun narrikirjallisuuteen, johon Brantin, Murnerin (*Suurta luterilaista narraa* lukuun ottamatta) ja Erasmuksen teokset kuuluvat. Reformatorisessa polemiikissa narrihahmoa käytettiin sekä kirjallisissa että kuvallisissa tuotoksissa laajalti vastustajien ja heidän toimintansa leimaamiseen pahuuden, synnin ja hulluuden ilmentymiksi tässä maailmassa. Lutherin kannattajien kirjoituksissa Murnerin nimi muutettiin muotoon ”Murnar”⁹⁹, mikä on sanaleikki sanasta *Narr*, narri;¹⁰⁰ tämä nimitys osoittaa, että näissä kirjoituksissa mentiin paikoin hyvin henkilökohtaiselle tasolle. Luterilainen propaganda oli varsinkin reformaation alkuvaiheessa katoliseen verrattuna volyymiltaan ja laajuudeltaan huomattavasti mittavampaa, ja Murner, joka oli jo reformaation alkaessa tunnettu satiiristen teosten kirjoittaja, oli tuolloin ainoa varteenotettava katolilainen propagandisti. Hän tarttui uudelleen narriaiheeseen vastatessaan reformaation kannattajien pilkkakirjoituksiin laajassa ja monitulkintaisessa *Suuri luterilainen narri*-teoksessaan, jossa hän asettui puolustamaan sekä itseään että katolisen kirkon johtamaa yhteiskuntajärjestystä.

2.2 Thomas Murner – fransiskaani, saarnaaja ja satiirikko

Thomas Murner syntyi hyvämaineiseen porvariperheeseen Elsassiin kuuluvassa Oberehnheimissa 1475. 1481 perhe muutti Strasbourgiin, jossa hän opiskeli 15 vuoden ajan kaupungin fransiskaanihuostarin koulussa. Sinnikkyydellä ja lahjakkuudella hän omaksui tietämyksensä perustan, ja tuossa vaiheessa hän sai vaikutteita erityisesti kahdelta humanistilta: Johann Geiler Kaisersbergiläiseltä, jonka saarnoja hän kuunteli huostarikirkossa ja Sebastian Brantilta, jonka *Narrien laiva*-teokseen hän tutustui heti sen ilmestyttyä 1494; samana vuonna hänet vihittiin papiksi. Hänen kuulumisellaan fransiskaanien munkkikuntaan oli suuri vaikutus hänen käyttäytymiseensä, jossa näkyi uskollisuus opinkappaleille ja myöhemmin terävyys reformaation torjumisessa. Hän seurasi fransiskaanilaisia perinteitä myös puheensa ja kirjoitustensa kansanomaisuudessa, jolla hän tavoitteli tavallisten ihmisten ymmärrystä ja suosiota; tämä pyrkimys näkyi myös hänen työssään etenkin latinankielisten kirjoitusten saksantajana. Hänen elämänsä seuraavat 37 vuotta voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen, joille kaikille oli tunnusomaista jatkuva muuttaminen¹⁰¹ paikkakunnalta toiselle. Vuosina 1495–1510 hän vieraili yliopistoissa, keräsi tietoa ja pohti valintoja teologian, lakitieteen ja taiteiden välillä, ja 1510–1521 hän kirjoitti tyyliltään humanistisia satiireja, jotka paljastivat ihmisille heidän puutteensa ja paheensa sekä

⁹⁹ Alun perin tämän pilkkanimen antoivat hänelle strasbourgilaisen oppineen Jacob Wimphelingin oppilaat opillisen riidan yhteydessä vuonna 1502, ja tämä nimitys seurasi häntä koko hänen elämänsä. Dollinger 1987, s. 24.

¹⁰⁰ Edwards 1994, s. 93.

¹⁰¹ Hän oleskeli näiden vuosien aikana lukuisissa saksalaisten ruhtinaskuntien ja Sveitsin kaupungeissa sekä vieraili ainakin Pariisissa, Lontoossa, Roomassa, Bolognassa ja Krakovassa. Hän ei viipynyt missään pitkään, vaan hänellä oli tarve kerätä jatkuvasti uutta tietoa ja elämyksiä. Dollinger 1987, ss. 23-31.

kehottivat heitä tekemään parannuksen.¹⁰² Näiden vuosien aikana hän hankki eri yliopistoissa useita oppiarvoja: Pariisissa hänestä tuli vapaiden taiteiden maisteri 1498, Freiburgissa teologian tohtori 1506 ja Baselissa molempien oikeuksien tohtori 1519. Hän oli jo tuolloin hyvin kiistelty henkilö, mistä on osoituksena se, että Zasius-niminen oikeusoppinut yritti estää hänen viimeksimainitun promotionsa.¹⁰³ Elämänsä lakipisteessä Murner joutui muiden sukupolvensa elsassilaisten humanistien tavoin tekemään valinnan joko reformaation puolesta tai sitä vastaan. Hän valitsi jälkimmäisen vaihtoehdon ja kävi piikikkäällä temperamentillaan sekä satiirisella lahjakkuudellaan taisteluun ensin Lutheria ja sitten Zwingliä vastaan; tämä kamppailu hallitsi hänen aktiivisen elämänsä kolmatta vaihetta, joka ajoittui vuosiin 1521–1532. Protestanttinen jälkimaailma on suhtautunut hänen riidanhaluiseen luonteeseensa ja kirjoitustensa hillittömään ja hävyttömään sävyyn tuomitsevasti; katolisten piirissäkin häntä on näistä syistä johtuen puolustettu vain heikosti. Vasta viime vuosikymmeninä häntä on vähitellen arvioitu puolueettomammin, vaikka vanhat ennakkoluulot häntä kohtaan eivät ole unohtuneet.¹⁰⁴

Suuri osa Murnerin toiminnasta oli saarnaajantoimen harjoittamista niillä paikkakunnilla, joissa hän vaikutti. Saarna oli hänelle, kuten koko fransiskaanisääntökunnalle, ominainen väline kansan opettamiseen, ja hän piti sitä ylipäätään tärkeimpänä tehtävänä. Hän kirjoitti lukuisia saarnoja, mutta vain harvat niistä ovat säilyneet. Saarnastuolissa hän heittäytyi usein improvisaatioon ja maustoi esitystään karkealla pilailulla, joilla hän sai yleisön nauramaan ja piti heidät tarkkaavaisina, vaikka toisaalta tällainen puhe löi kaunosieluisia kuulijoita vasten kasvoja.¹⁰⁵ Saarnoilla oli läheinen ja perustavanlaatuinen yhteys hänen satiireihinsa, sillä myös ne tähtäsivät yksilön moraalien parantamiseen ja kritisoivat kaikkia säätyjä. Ei voida varmuudella osoittaa, oliko hän alun perin työstänyt satiirinsa saarnoiksi,¹⁰⁶ vaikka hän itse antaa ymmärtää niin sekä *Schelmenzunftissa*¹⁰⁷ että *Narrenbeschwörungissa*¹⁰⁸.¹⁰⁹ Joka tapauksessa satiirit olivat hänen saarnojensa toiseen tyyliin siirretty kirjallinen muoto, jolla hän toivoi tekevänsä vaikutuksen yleisöönsä. Hänen siirtymiseensä saarnoista satiirien kirjoittamiseen vaikutti kolme syytä: ensiksikin Brantin esimerkki, toiseksi saarnat tehosivat heikosti yleisöön eikä niissä ollut minkäänlaista uudistuksellista voimaa, kun taas narrikirjallisuus vetosi ihmisiin ja tarjosi heille mahdollisuuden tunnistaa itsensä narrien joukossa,

¹⁰² Ibid., ss. 21-22.

¹⁰³ Iserloh 1986, s. 19.

¹⁰⁴ Dollinger 1987, s. 21.

¹⁰⁵ Ibid., ss. 28-29. Aikalaisien mielipiteet hänen saarnoistaan olivatkin hyvin vaihtelevia. Liebenau 1913, s. 88.

¹⁰⁶ Smolinsky 1987, s. 40.

¹⁰⁷ Murner, *Die Schelmenzunft*, s. 146, säkeet 103-107.

¹⁰⁸ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 458, säkeet 143-145.

¹⁰⁹ Heger 1987, s. 85.

ja kolmanneksi hän piti itseään kirjallisena lahjakkuutena. Hänessä kohtasivat runoilija ja teologi, joka ilmaisi riimien ja kuvien avulla sen, mihin saarnan keinoin ei kyennyt.¹¹⁰

Murnerin lahjakkuus satiirin kirjoittajana ja vastustajiensa heikkouksien paljastajana jäi tutkimuksessa pitkään vaille tieteellistä huomiota ja vasta 1800-luvun lopulla tutkimuksissa alettiin käsitellä hänen satiirisia kirjoituksiaan ja puhdistaa negatiivista kuvaa hänen persoonallisuudestaan; monet tutkijat ovat arvioineet hänen satiirinsa [kirjallisesti ja taiteellisesti] arvokkaammiksi kuin esikuviansa ja edeltäjiensä Brantin ja Johannes Kaisersbergiläisen teokset, joista hänen inspiraationsa narrisatiirien kirjoittamiseen oli peräisin. Narrihahmo näytteli hänen teoksissaan erityistä roolia, ja hän pyrki mahdollistamaan lukijalle näkymän tähän hahmoon kuvaamalla narrien sekä muiden kelmien ja hölmöjen luonteenpiirteitä ja käyttäytymismotiiveja. Narrien ja kelmien alhaisempien motiivien kuvaaminen edusti kritiikkiä, jota hän kohdisti oman aikansa yhteiskuntaan, ja jonka hän halusi esittää julkisesti. Näiden pyrkimysten taustalla ei kuitenkaan ollut viha ihmisiä kohtaan vaan päinvastoin halu varoittaa ihmisiä yhteiskunnan vahingollisista kehityssuuntauksista ja korjata aikakauden epäkohdat, jotka määrittivät yhteiskuntaa ja kirkkoa yhä enemmän. Rahanhimo, vallanhimo ja häikäilemättömyys esitettiin näissä narrikuvauksissa toistuvasti syinä narrien, kelmien ja hölmöjen huonolle käytökselle.¹¹¹ Hänelle ei siis riittänyt se, että hänen tekstinsä huvittivat ihmisiä, vaan hän halusi yleisönsä näkevän niiden kautta omat paheensa. Narrihahmojen koomisuus oli hänen teoksissaan keino, jolla hän käsitteli vakavia asioita naurettavassa ulkoasussa, toivoen siten herättävänsä lukijoiden ja kuulijoiden kiinnostuksen niitä kohtaan.

Reformaation alkuvuosina Murner joutui riitoihin Lutherin ja tämän kannattajien kanssa, ja julkaisi heitä vastaan useita kirjoituksia. Vaikka hän piti reformaattoria katolisen uskon tuhoajana, hän oli samaa mieltä tämän esittämistä vaatimuksista kirkollisten väärinkäytösten poistamiseen. Niiden osalta hän ei suoranaisesti väittänyt Lutherille vastaan, vaan tyytyi kritisoimaan sitä, että tämän syytökset kohdistuivat vain papistoon, eivätkä myös maallisiin säätyihin. Syynä tähän oli pohjimmiltaan se, Murner itse ajoi näitä samoja uudistuksia. Ne olivat tärkeässä osassa hänen elämässään ja teoksissaan, eikä hän siksi voinut kiistää Lutherin ehdotuksia tässä asiassa.¹¹² Reformaation vastaisilla kirjoituksillaan hän otti erityisaseman reformaation vastustajien keskuudessa ja edusti katolisen puolen ensimmäistä vakavasti otettavaa yritystä kamppailla

¹¹⁰ Smolinsky 1987, s. 40.

¹¹¹ Drozdová, Vera, *Thomas Murner: Autor und Literarisches Motiv Zugleich. Thomas Murner: as an Author and also a Literature Motive*. Diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra germanistiky 2012, ss. 69-71. [http://theses.cz/id/g1amiy/Drozdova_Vera_-_Thomas_Murner_Autor_und_literarisches_Mot.pdf], luettu 10.12.2012.

¹¹² Smolinsky 1987, s. 35.

kirjallisesti reformaatiota vastaan. Hänen vastustajansa arvostelivat häntä siitä, että hän kritisoi reformaation leviämistä ja puolusti paaviutta vain henkilökohtaisten syiden vuoksi. Koska hän piti kirkon muuttamista tarpeellisena, häntä arvosteltiin myös katolisen kirkon taholta.¹¹³ Häntä eivät pilkanneet ainoastaan oppineet ja aateliset vaan ihmiset ylipäänsä kaikkialla minne hän menikin.¹¹⁴ Murnerin ”rikos”, jonka kautta hän teki itsestään maalitaulun, oli se, että hän pysyi vanhan kirkon uskollisena poikana ja säilyttääkseen sen yhtenäisyyden turvautui kaikkiin keinoihin (jotka eivät aina olleet hienostuneita). Mukautuminen reformaatioon olisi säästänyt hänet monilta huolilta ja vaikeuksilta, ja hänen laadukkailla julkaisuillaan olisi ollut käyttöä myös vastapuolella.¹¹⁵ Hyökkäykset hänen henkilöään kohtaan eivät kuitenkaan lannistaneet hänen reformaation vastaista toimintaansa, vaan hän omistautui kirjalliseen luomistyöhön ja ajatustensa levittämiseen.¹¹⁶ Hän itse arvioi itsensä narritaistelijaksi ja katolisen kirkon pelastajaksi, jolla oli nopeuden ja oveluuden kaltaisia luterilaisen opin vastaisessa taistelussa tärkeitä ominaisuuksia.¹¹⁷

Monet syyt saivat Murnerin tekemään narriudesta luterilaisuutta vastaan käymänsä kamppailun keskipisteen. Niihin kuuluvat henkilökohtaiset syyt¹¹⁸, mutta myös sen tosiasian oivaltaminen, että teologiset kirjoitukset eivät olleet suosittuja suuren yleisön keskuudessa, kun taas narriaiheen poleeminen käyttö vaikutti edistävästi sen menekkiin, mitä hän oli kokenut omassa elämässään.¹¹⁹ 1522 hän laati kotikaupungissaan Strasbourgissa yhden voimakkaimmista satiireistaan, *Suuren luterilaisen narrin* vastauksena sille, että Lutherin kannattajat olivat kirjoituksissaan tehneet hänet naurunalaiseksi. Teoksen vaikutus jäi rajoittuneeksi, sillä Strasbourgin maistraatti antoi takavarikoida ja polttaa kirjan sillä verukkeella, että siten haluttiin estää levottomuuksien puhkeaminen kaupungissa, jossa kallistuttiin jo reformaation suuntaan. Murner toimi aktiivisena reformaation vastustajana vielä tämän jälkeenkin: jouduttuaan pakenemaan kotiseudultaan hän siirtyi Sveitsiin, jossa hän kohdisti kiivaita sanallisia hyökkäyksiä Zwingliä vastaan. 1526 hän julkaisi ”luterilaisia ja muita kerettiläisiä” kuvaavan kalenterin, jonka vihaisista solvauksista puuttuu kokonaan hänen satiireilleen ominainen leikkimielinen sävy. 1532 Murner palasi synnyinseudulleen Oberehnheimiin, jossa hän kuoli viisi vuotta myöhemmin.¹²⁰ Hän jätti *Suuren*

¹¹³ Drozdová 2012, s. 71.

¹¹⁴ Ibid., s. 65.

¹¹⁵ Heger 1993, s. 305.

¹¹⁶ Drozdová 2012, s. 65.

¹¹⁷ Ibid. s. 74.

¹¹⁸ Todennäköisesti merkittävin näistä syistä oli Murnerin kostonhalu häntä narriksi nimittäneitä luterilaisia kirjoittajia kohtaan.

¹¹⁹ Schillinger 2009, s. 90. Narrihahmon esiintyminen Murnerin teoksissa selittyy osittain odotushorizontin kategorian (ks. viite 22) avulla, kun otetaan huomioon tämän hahmon laajamittainen suosio aikakauden kirjallisuudessa, kuvataiteessa ja yhteiskunnassa.

¹²⁰ Dollinger 1987, ss. 31-32.

narrin jälkeisestä polemiikistaan pois narrit ja muut humoristiset aiheet, mikä puhuu sen puolesta, että Lutherin tavoin hän muuttui myöhemmällä iällä mieleltään vakavammaksi. Hän epäilemättä ymmärsi, että hänen ponnistelunsa reformatorisen liikkeen pysäyttämiseksi olivat turhia, minkä johdosta hänen vihansa sitä kohtaan muuttui sävyltään katkeraksi, eikä hän enää kyennyt pukemaan sitä leikilliseen muotoon.

2.3 Murnerin narriaiheiset teokset

Murner julkaisi ensimmäiset satiirinsa 1500-luvun toisella vuosikymmenellä; tässä lajissa hän osoittautui mestariksi ja niitti suurta suosiota.¹²¹ Hänen kaikki neljä ennen reformaatiota laatimaansa narriaiheista teosta tulivat niin suosituiksi, että niistä otettiin useita painoksia lukuun ottamatta *Mühle von Schwindelsheimia*, josta otettiin vain yksi painos oletettavasti siitä syystä, että se oli sensuurikiellon vuoksi julkaistava anonyyminä.¹²² 1512 ilmestynyt *Narrenbeschwörung* on hänen teoksistaan se, joka on erityisen paljossa velkaa Brantin *Narrien laivalle*, sillä se sisältää kokonaisia Brantilta lainattuja säkeitä, jotka muodostavat yhdessä yli kolmanneksen kokonaisuudesta.¹²³ Brantin tavoin hänen satiirinsa ulottuu kaikkiin yhteiskunnallisiin säätyihin, kaikkiin ikäkausiin ja molempiin sukupuoliin, ennen kaikkea hengellisen säädyn vakaviin rikkomuksiin ja väärinkäytöksiin, keisarillista hallintoa vastustavien ruhtinaiden erimielisyyksiin, oikeusoppineisiin lainvääristelijöihin, itsekkyyteen, kaupunkilaisten rahanahneuteen ja rehentelyyn, talonpoikien laiskuuteen, kateuteen ja kapinanhaluun sekä palkkasoturien karkeaan käytökseen. Hän seuraa Brantia myös vakuutuksessaan siitä, ettei hänen tarkoituksensa ole loukata ketään henkilökohtaisesti, vaan ainoastaan kuvata tyypillisten narrimaisuuksien luonnetta. Toisaalta Murner Brantista poiketen välttää ankaraa vakavuutta, asiallista pikkutarkkuutta, pohdiskelevaa retoriikkaa ja perusteellisuutta; sitä vastoin hän on rikkaampi nokkeluudessa, mielijohteissa, ironiassa, koomisissa oivalluksissa, havainnollisissa näkökulmissa ja mehukkaissa ilmaisuissa. Varsinkin alempien luokkien ajatusten ja tuntemusten suhteen hän on paljon luotettavampi kuin hienostunut kaupunginkirjuri ja lainopillinen neuvonantaja Brant.¹²⁴ Murner haluaa tässä teoksessa manata pois narrit, jotka Brant oli kuvaannollisesti tuonut maihin narrien laivassaan,¹²⁵ ja tarjoaa siten keinon, jolla ihmiset vapautuvat narreista. Hän huomauttaa itse teoksensa esipuheessa, että Brant ei pystynyt osoittamaan tällaista keinoa,¹²⁶ haluten siten korostaa omaa kyvykkyyttään edeltäjänsä verrattuna. Murner pyrki siis kilpailemaan suuren menestyksen saavuttaneen *Narrien*

¹²¹ Zarncke 1854/1964, s. CXVI.

¹²² Büchner 1974, s. 150.

¹²³ Zarncke 1854/1964, s. CXVI.

¹²⁴ Berger 1933, s. 16.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Könniker 1966, s. 138.

laivan kanssa ja osoittamaan, että hän kykeni kirjoittamaan paremman teoksen kuin Brant,¹²⁷ eräs hänen motiiveistaan *Narrenbeschwörungin* kirjoittamiseen oli siten silkka kunnianhimo: hän piti itseään kirjoittajana suuressa arvossa ja halusi tulla myös muiden arvostamaksi. Hänen suhtautumisensa Brantiin ei silti ollut täysin väheksyvä, sillä hän tiedosti tämän merkityksen hänen omalle tuotannolleen, vaan hän ainoastaan piti Brantin esittämiä ajatuksia narriuden ongelman ratkaisemisen kannalta riittämättöminä. *Narrenbeschwörungia* voidaan monessa suhteessa pitää Brantin teokselle laadittuna vastauksena, jonka räväkkä ja humoristinen satiiri menee huomattavasti pidemmälle kuin sävyltään varoittava ja hillitty esikuvansa.

Samana vuonna *Narrenbeschwörungin* kanssa ilmestyi *Schelmenzunft*, jossa hän niin ikään luo katsauksen kaikissa yhteiskunnallisissa asemissa esiintyviin narriihin.¹²⁸ Se on *Narrenbeschwörungia* suppeampi, oikeastaan vain karkea hahmotelma viimemainitun perusteellisemmasta narriaiheen käsittelystä.¹²⁹ Tässä teoksessa Murner käsittelee ihmisiä, joilla on huonot elämäntavat, ennen kaikkea ”sanasyntisiä”, jotka vääristelevät totuutta, kiroilevat ja mahtailevat tai puhuvat asioista, joita ei ole olemassa.¹³⁰ Hän kuvaa itsensä kelmien killan kirjurina joka luetteloi killan jäseniä ja esittelee yksitellen heidän paheitaan ja syntejään. Kaikissa teoksen luvuissa hän arvostelee ankarasti kirkkoa ja maailmaa: kyvyttömiä hengenmiehiä, korruptoituneita lakimiehiä, voitonhaluisia kauppiaita, kiroilevia sotilaita, nautiskelevia loisia, maantierosvoja, juoruavia naisia, riidanhaluisia raatimiehiä, tuhlaavaisia perheitä ja turmeltuneita opiskelijoita; viimeisenä kelminä teoksessa esitellään raamatullisen vertauksen tuhlaajapoika, joka antautuu Jumalan armolle.¹³¹ Murner toteuttaa tässä kääntymisen uskonnollisuuteen: koska narrius johtuu vapaavalintaisesta Jumalasta luopumisesta, jonka myötä ihminen asettaa itsensä Jumalan asemaan, narrin pelastuminen näyttää mahdolliselta vain silloin, kun hän uudelleen luopuu tästä itsemääräämisestä ja alistuu täydessä katumuksessa Jumalan oikeuden ja tahdon valtaan.¹³²

Die Mühle von Schwindelsheim und Gredt Müllers Jahrzeit ilmestyi 1515 ikään kuin korvikkeena *Geuchmatille*, jonka painaminen viivästyivät useita vuosia fransiskaanien takavarikoitua sen käsikirjoituksen,¹³³ koska se sisälsi useita henkilökohtaisia loukkauksia hänen luostariveljiään

¹²⁷ Farr 1960, s. VI.

¹²⁸ Dollinger 1987, s. 29.

¹²⁹ Kawerau 1890, s. 68.

¹³⁰ Büchner 1974, s. 157.

¹³¹ Heger 1987, s. 179.

¹³² Könniker 1966, ss. 178-179.

¹³³ Heger 1987, s. 182.

kohtaan.¹³⁴ Nämä kaksi teosta muistuttavat tosiaan siltä osin, että niissä molemmissa keskeisenä teemana on rakastuneiden naisten ja miesten naurettavuus,¹³⁵ ja lisäksi Murner käsittelee *Mühle von Schwindelsheimissa* kaikenlaisia huijareita.¹³⁶ *Jahrzeit* merkitsee muistojuhlaa, johon Schwindelsheimin mylläri kutsuu joukon irstailijoita, ja Gredt Müllerin puolestaan on kansanomaisen nimitys ilotyttöille, jotka Murnerin käsityksen mukaan olivat naispuolisia rakkauden narreja.¹³⁷ Juhla järjestetään vuoden sisällä kuolleen, huorana toimineen myllärin vaimon muistoksi, ja siihen osallistuvat kaikkien maiden ja säätyjen miehet, jotka ihailivat häntä ja harjoittivat haureutta hänen kanssaan. Tästä lähtökohdasta Murner kritisoi teoksessa erityisesti sellaisia narrimaisen käyttäytymisen muotoja, joissa oli kyse lemmenhulluudesta. Siinä esiintyy myös myllärin aasi, joka kantaa säkissä narreja kohti myllyä.¹³⁸ Sen karattua mylläritä hän löytää sen teoksen lopussa ylellisesti puettuna ja kaikkien säätyjen kunnioittamana,¹³⁹ tällä Murner kuvaa kaikkien korkeassa virassa toimivien typerysten narriutta.¹⁴⁰

Geuchmat, joka oli aiemmin joutunut sensuurin hylkäämäksi, julkaistiin lopulta uudelleen muotoiltuna 1519.¹⁴¹ Siinä kerrotaan ”nariyhteisöstä”, joka on omistautunut Venuksen palvelukselle ja elää tiettyjen sääntöjen ja lakien mukaan. Tässä teoksessa Murner Brantin tavoin ensisijaisesti varoittaa ja opettaa, eli haluaa avata hölmöjen silmät Venuksen rakastamisen vaaroille sen sijaan että paljastaisi ja syyttäisi pahuutta, kuten hänen muissa teoksissaan.¹⁴² Nämä venusnarrit, jotka antavat naisten vietellä itsensä ovelilla juonillaan ja joista tulee heidän orjiaan ja tahdottomia työkalujaan, näyttävät saavan osakseen lievempää arvostelua juuri siksi, että he ovat vieteltyjä,¹⁴³ eivätkä ole millään tavoin itse kykeneviä pahaan kuten narrit ja kelmit *Narrenbeschwörungissa* ja *Schelmzunftissa*.¹⁴⁴ Tästä johtuen Murner ei *Geuchmatissa* osoita samanlaista kärkevyyttä ja aggressiivisuutta kuin muissa teoksissaan.¹⁴⁵ Hän kuvaa itsensä tässä teoksessa ”hölmöjen kanslerina” jonka määräyksiä kaikki hölmöt haluavat noudattaa. Sen kaikissa luvuissa kuvataan

¹³⁴ Kawerau 1890, ss. 82-83.

¹³⁵ Smolinsky 1987, s. 42.

¹³⁶ Nimi Schwindelsheim viittaa huijaamiseen ja huijareihin (*Der Schwindel* = huijaus, petos; tekijän huomautus), mistä johtuen todellinen Schwindelsheimin mylly, joka sijaitti kolmen peninkulman päässä Strasbourgista, oli kansan suosima vitsailun aihe. Kawerau 1890, ss. 83-84. Murner ei siis valinnut tätä paikannimeä teokseen sattumalta.

¹³⁷ Heger 1987, s. 182.

¹³⁸ Mezger 1991, ss. 393-394.

¹³⁹ Heger 1987, s. 182.

¹⁴⁰ Büchner 1974, s. 157.

¹⁴¹ Kawerau 1890, s. 85.

¹⁴² Könniker 1966, s. 148, viite 24.

¹⁴³ *Ibid.*, s. 175.

¹⁴⁴ *Ibid.*, s. 175, viite 42.

¹⁴⁵ *Ibid.*, s. 176.

oppimattomien rakkauden narrien esikuvia Raamatusta ja historiasta, esimerkkejä ehdottomasta alistumisesta, jota hölmöt voivat jäljitellä.¹⁴⁶

Suuri luterilainen narri on Murnerin narreja käsittelevistä teoksista merkittävin paitsi laajuudeltaan myös siksi, että siinä hänen narrikäsityksensä saavuttaa huipentumansa, minkä vuoksi se on *Narrenbeschwörungin* ohella tämän tutkielman tärkein lähde. Tässä teoksessa reformaation vastustajana tunnettu Murner pyrkii satiirin ja polemiikin keinoin osoittamaan luterilaisen opin kannattajien naurettavuuden ja järjettömyyden käyttämällä hyväkseen kansankulttuurin aiheita, joista hän omasi huomattavan tuntemuksen. Teoksen keskeinen hahmo, suuri luterilainen narri, ei kuvaa Lutheria itseään, vaan luterilaista liikettä ja sen maailmalle aiheuttamaa kärsimystä,¹⁴⁷ sillä Murnerin näkemyksen mukaan yhteiskuntajärjestyksen todellisia uhkaajia ovat Lutherin kannattajat. Heitä edustaa teoksessa joukko pienempiä narreja, jotka ovat asettuneet suuren narrin valtavaksi paisuneen ruumiin eri osiin yhteiskunnallisen asemansa mukaan: päässä ovat oppineet narrit eli luterilaismieliset teologit ja papit,¹⁴⁸ ja vatsaan ovat asettuneet Eberlin von Günzburgin viisitoista jalkasotilasta¹⁴⁹, joista tulee sanaleikin kautta ”kirjatovereita”.¹⁵⁰ Suuren narrin taskuissa puolestaan asuvat ne, jotka halusivat anastaa itselleen luostarien, piispojen ja kardinaalien omaisuutta,¹⁵¹ kun taas sen saapas kätkee sisäänsä Michael Stiefelin, Murnerin katkeran vihollisen, ja suolessa piilottelee Kuokka-Hans¹⁵². Kaksi kaksinkertaista narria, ”hölmöheintzia” löytyvät suuren narrin ihrasta, ja sen korvista pursuavat ”korvanarrit”, toisin sanoen ihmiset, jotka eivät halua kuunnella Jumalan sanaa, mutta ovat kuitenkin valmiita kuulemaan luterilaista oppia, koska se antaa heille mahdollisuuden saada materiaalista hyötyä.¹⁵³ Se että suuren narrin sisällä on muita narreja, sen ruumiin sidoksisuus muihin ruumiisiin on läheisessä yhteydessä groteskiin ruumiiseen Bahtinin tarkoittamassa mielessä.¹⁵⁴ Tähän viittaa myös suureen narriin piiloutuneiden narrien näkyviksi tulemisen taito; suuren narrin ruumis kasvaa ulos itsestään ja ylittää rajansa,¹⁵⁵ toisin sanoen groteskin ruumiin periaatteen mukaisesti ruumiin ja maailman väliset rajat ovat

¹⁴⁶ Heger 1987, s. 183.

¹⁴⁷ Ozment 1975, s. 108. Tämä hahmo on varustettu narrin perinteisillä ominaisuuksilla, jotka tekevät siitä kaikille tunnistettavan, lyhyenlänän, paksuraajaisen ihmisen, jossa [luterilainen] liike ruumiillistuu; tuskin mikään muu kirjoitus kuvaa paremmin narriuden, ruumiillisuuden ja kuvan yhteyttä kuin Murnerin *Suuri luterilainen narri*. Schillinger 2009, s. 10.

¹⁴⁸ Jörgensen 1988, ss. 111-112.

¹⁴⁹ *Fünfzehn Bundsgeossen* (”Viisitoista jalkasotilasta”) on luterilaismielisen Eberlin von Günzburgin laatima poleeminen teos. Lienhard 1987, s. 70.

¹⁵⁰ Schillinger 2009, s. 98.

¹⁵¹ Kawerau 1891, s. 72.

¹⁵² Ks. viite 177.

¹⁵³ Schillinger 2009, s. 98.

¹⁵⁴ *Ibid.*, s. 99.

¹⁵⁵ *Ibid.*, s. 100.

hämärtyneet.¹⁵⁶ Murnerin tehtävä narrien manaajana on ajaa nämä narrit ulos suuresta narrista ja siten parantaa yhteiskunta sitä piinaavasta narriuden sairaudesta.

Suuressa narrissa Murnerin pyrkimyksenä ei enää ole saada yleisönsä näkemään itsensä hänen kuvaamissaan narrihahmoissa, vaan hän haluaa heidän tunnistavan luterilaiset kapinoitsijat ja oppivan inhoamaan näitä.¹⁵⁷ *Narrenbeschwörung*in verrattuna siinä onkin havaittavissa näkökulman muutos: siinä missä Murner *Narrenbeschwörungissa* jatkoi Vanhan testamentin viisauden kirjoista alkanutta perinnettä, jonka mukaan ”narrien määrä on lukematon”¹⁵⁸, *Suuressa narrissa* narrius ei ilmene koko yhteiskunnan perusominaisuutena, vaan erityisen vahingollisen vähemmistön ominaisuutena, jota vastaan oli toimittava kaikin keinoin.¹⁵⁹ *Narrenbeschwörungissa* näkyviin tulevan yleisen, jokapäiväisen narriuden sijaan *Suuressa narrissa* narri on ennen kaikkea luterilainen eli kerettiläinen, joka levittää uutta, valheellista oppia tai kuuliaisesti noudattaa sitä; tämä luterilainen narri hylkää perinteen viitoittaman tien ja riskeeraa itsensä ja kanssaihmisensä hypyssä tuntemattomaan.¹⁶⁰ *Suuressa narrissa* Murner siis hylkää moraalididaktiikan, jota hänen aiemmat teoksensa edustavat, ja takoo narriuden aiheesta asean tunnustuksellisessa vastakkainasettelussa, mistä seuraa etäytyminen vanhantestamentillisten viisauden kirjojen perinteestä.¹⁶¹ Narrius ei ole enää olemassa kaikkialla ja jokaisessa, kuten hänen esireformatorisissa teoksissaan, vaan se on suunnatonta pahuutta,¹⁶² joka tulee näkyviin tietyn ihmisryhmän, luterilaisen opin kannattajien toiminnassa. Hän laittaa narreina kuvaamiensa vastustajien suuhun samoja papistoon kohdistuvia kritiikin sanoja, joita hän itse oli esittänyt aiemmissa teoksissaan,¹⁶³ mikä osoittaa, että hän oli eräistä tuolloin vallinneista kirkollisista epäkohdista samaa mieltä luterilaisten kanssa. Hän kannatti kuitenkin vain yksittäisten väärinkäytösten poistamista, eikä voinut hyväksyä vastustajiensa pyrkimystä kokonaisvaltaiseen kirkon uudistamiseen.

Suuri narri ei saavuttanut omana aikanaan suurta suosiota eikä sitä luettu, sillä sen kieli yhdessä esityksen kanssa vaikuttavat hyvin monimutkaisilta ja toisinaan myös kaoottisilta, ja tästä syystä lähes ainoat lukijat kuuluivat koulutettuun väestöön, kun taas muille yhteiskuntakerroksille se pysyi

¹⁵⁶ Melters 2004, s. 210.

¹⁵⁷ Büchner 1974, s. 274.

¹⁵⁸ Nykyisessä raamatunkäännöksessä ”käyrä ei voi olla suora, puuttuvaa ei voi laskea mukaan”, Saarnaajan kirja 1:15. *Raamattu, Vanha testamentti*, s. 842.

¹⁵⁹ Schillinger 2009, ss. 96-97.

¹⁶⁰ Laforge 2009, ss. 308-309.

¹⁶¹ Schillinger 2009, s. 102.

¹⁶² Büchner 1974, s. 274.

¹⁶³ Schutte 1973, s. 73.

tuntemattomana. Lukijoiden taholta sekä hän että teos joutuivat naurunalaisiksi.¹⁶⁴ Se tuli kuitenkin tunnetuksi myöhempien sukupolvien keskuudessa, vaikka se on hänen kirjoittamistaan satiireista karkein ja töykein.¹⁶⁵ Huolimatta karkeudesta ja rivoudesta, jolla fransiskaani satirisoi uskonnollisia tapoja, kuten kelpuuttaessaan luterilaisuudesta, avioliitosta, ripistä ja viimeisestä voitelmasta kieltäytymisen sakramenteiksi, hänen nokkeluuttaan ja henkevyyttään ei pidä vähätellä. Tuon aikakauden grobianismi¹⁶⁶ kukoistaa tässä satiirisesti loistavan lahjakkaan henkilön teoksessa, jonka vastenmielisiä piirteitä voidaan lähestyä oikeassa valossa vain laajemman historiallisen yhteyden kautta.¹⁶⁷ Murnerin mukaan *Suurta narra* ei pidä arvioida pelkästään kirjallisena teoksena, sillä se näyttäisi lukijasta liian karkealta ja voimakkaalta, vaan se tulee nähdä osana uskonkiistaa ja sen karkeutta ja töykeyttä olisi arvioitava protestanttien kanssa käydyin kirjallisen kiistelyn raameissa.¹⁶⁸ Hän esittää sen esipuheessa lukijoille anteeksipyyntön sanavalinnoistaan, puolustaen siten kirjoituksensa rivoa tyyliä,¹⁶⁹ ja selittää ruokottoman kielenkäyttönsä johtuvan siitä, että hänen vastustajansa ovat omissa kirjoituksissaan yhtä hävyttömiä häntä kohtaan; hän vetoaa tässä Lutherin esittämään periaatteeseen ”niin kuin sinä minulle, niin minä myös sinulle”.¹⁷⁰ *Suuri narri* on siten sekä nokkela että pahansuopa välienselvittely Murnerin henkilökohtaisten vastustajien kanssa, joille hän antaa takaisin samalla mitalla;¹⁷¹ heidän nimittämistään tässä teoksessa narreiksi voidaan pitää vastauksena Murnerista itsestään käytetylle ”Murnar”-haukkumanimelle. Hän osoittaa poleeminen taitavuutensa käyttäessään vastustajiensa hyökkäysten tylsyttämiseen hahmoa, jonka pitäisi tehdä hänet itsensä naurunalaiseksi,¹⁷² mikä tulee tässä teoksessa näkyviin sekä hänen oman narriutensa että suuren narrin välityksellä.

Murner siis näyttäytyy *Suuressa narrissa* taitavana poleemikkona, joka yhdistää luterilaisuuden ja narriuden systemaattisesti toisiinsa ja tekee narriuteen liittyvistä negatiivisista kuvauksista vastustajan määrätietoisen häpäisyn välineitä.¹⁷³ Hän halventaa luterilaisuutta johtuen tavoista, jotka yleisö tunnisti aiemman narrikirjallisuuden perusteella narrimaisiksi, mistä on valaisevana

¹⁶⁴ Drozdová 2012, s. 96.

¹⁶⁵ Ibid., s. 71.

¹⁶⁶ Pyhä Grobian on Sebastian Brantin *Narrien laivaan* keksimä huonojen tapojen suojeleuspyhimys, jonka nimi johtuu saksan kielen sanasta *grob*, ”karkea”, ”sivistymätön ihminen”. Grobiaani [<http://fi.wikipedia.org/wiki/Grobiaani>], luettu 28.4.2013. Grobianismi-termi viittaa siis karkeuteen ja sivistymättömyyteen, jotka olivat Brantin ja Murnerin aikakaudella ihmisten yleisiä ominaispiirteitä.

¹⁶⁷ Drozdová 2012, s. 93.

¹⁶⁸ Ibid., s. 86.

¹⁶⁹ Ibid., s. 71.

¹⁷⁰ ”Sicut fecerunt mihi, sic feci eis.” Luther esitti tämän Raamatusta peräisin olevan lauseen latinankielisenä kirjoituksessaan ”Warum des Papsts und seiner Jünger Bücher verbrannt sind” vuodelta 1520. Schutte 1973, s. 30.

¹⁷¹ Drozdová 2012, ss. 85-86.

¹⁷² Schillinger 2009, s. 97.

¹⁷³ Ibid., s. 102.

esimerkkinä luterilaisuuden kuvaaminen uutuudeksi; uutuuden himoa oli Brantin *Narrien laivasta* lähtien pidetty narreille hyvin luonteenomaisena piirteenä. Luterilaisten tavoittelema reformaatio merkitsi Murnerille narriuteen rinnastuvaa kaiken vanhan halveksimista, johon sisältyi kirkon arvokkaan perinteen johdonmukainen ja teennäinen kieltäminen. Hänen mukaansa he pyrkivät hävittämään lailliset auktoriteetit; he, kuten kaikki narrit, ovat kyllästyneet tottelemaan ylimystöä ja heidän silmissään myös keisarin ja valtakunnan auktoriteetti on tarpeeton. Hän kuvaa narrimaisena ominaisuutena myös vapautta, joka esiintyy teoksessa luterilaisen liiton lippuihin kirjoitettuna iskusanana; narri on vapaa ja haluaa tehdä oman päänsä mukaan.¹⁷⁴ Tämä vapaus merkitsee likimain samaa kuin narreja käskyiltä, kielloilta ja kritiikiltä suojaava narrinvapaus, ja Murnerin omakohtaisen narriuden perusteella on ilmeistä, että hän suhtautui siihen periaatteessa myönteisesti. Hän kuitenkin katsoi, että luterilaiset narrit käyttivät vapauttaan väärin tarkoituksiin, eikä se tästä syystä saanut osakseen hänen hyväksyntäänsä.

Suuressa narrissa Murnerin suhtautuminen Lutherin henkilöön muuttuu asteittain kielteisempään suuntaan: ensimmäisissä kymmenessä luvussa hän pitää Lutheria syyttömänä kannattajiensa hulluuteen, sillä he ovat ymmärtäneet tämän opin väärin ja tehneet sen naurettavaksi. Teoksen keskivaiheilla hän kuvaa Lutherin kapinoivan liikkeen johtajana, ja sen loppupuolella hän esittää purevaa, henkilökohtaista polemiikkaa reformaattoria kohtaan. Tämä johtuu oletettavasti siitä, että Murnerin ja Lutherin välinen kiista syveni teoksen kirjoittamisen aikana, mihin vaikutti erityisesti Lutherin keväällä 1521 antama vastaus Murnerin kirjoituksiin; *Suuren narrin* ensimmäiset luvut on luultavasti kirjoitettu ennen tämän vastauksen julkaisemista.¹⁷⁵ Lutheria ja eräitä muita poikkeuksia lukuun ottamatta Murner välttelee aiempien satiiriensa tapaan menemistä polemiikissaan henkilökohtaiselle tasolle,¹⁷⁶ mikä erottaa hänet selvästi vastustajistaan. Kokonaisuutena *Suuri narri* on myös vastaus eräisiin luterilaista oppia puolustaviin kirjoituksiin, joita muiden muassa edellä mainitut Eberlin von Günzburg ja Michael Stifel laativat vuosina 1521–22. Murner lainaa tässä teoksessa myös anonyyminä julkaistun luterilaismielisen *Karsthans (Kuokka-Hans, 1521)* -satiirin päähenkilöä, luterilaista talonpoikaa,¹⁷⁷ kohdistaan näin pilkkansa luterilaisuutta kannattaviin talonpoikiin ja syyttäen heitä luterilaisen hulluuden¹⁷⁸ valtaan joutumisesta. Tämä hyökkäys saattoi kääntyä häntä itseään vastaan, kun otetaan huomioon [tuohon aikaan vallinnut] hulluuden laaja

¹⁷⁴ Ibid., ss. 92-93.

¹⁷⁵ Schutte 1973, ss. 278-285.

¹⁷⁶ Murner nimittää Michael Stifeliä saappaaksi (*Stiefel* merkitsee saapasta, kirjoittajan huomautus). Ozment 1975, s. 109. Tämä oli siten eräs niistä poikkeuksista, joissa hän kohdistaa vastustajaan henkilökohtaisen solvauksen.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Ks. alaluku 6.2.

hyväksyntä yhteiskunnallisten epäkohtien osoittamisessa ja korjaamisessa,¹⁷⁹ mikä on mahdollinen osaselitys sille, että teos jäi ilman merkittävää vaikutusta erityisesti alempien kansankerrosten keskuudessa.

Murnerin kirjoittamat narriteokset, kaikkein selvimmin *Suuri narri*, ovat harvinaisia sekoituksia kiistakirjallisuutta ja satiiria.¹⁸⁰ *Schelmenzunftin* petollisesti laverteleva kelmi, *Geuchmatin* hölmö venuksenpalvoja ja *Mühle von Schwindelsheimin* hekumoivat narrit ovat kaikki osatekijöitä sille, mitä Murner ymmärsi narriudella,¹⁸¹ ja jokaisessa viidestä teoksesta hän tarkastelee tätä aihetta hieman eri näkökulmasta. Yhteistä niille on kirjoittajan omaksuma kansanomaisen viihdekirjallisuuden, ennen kaikkea karnevaalinäytelmän tekniikka,¹⁸² joka ilmenee esimerkiksi *Geuchmatissa* karnevaalinäytelmistä tuttujen aiheiden, esitystavan ja raamatullisten esimerkkien käyttönä.¹⁸³ Hän loi kirjoitustensa hahmot karnevaalimerkityksen raameissa, esimerkiksi *Suuri narri* on kuin karnevaali, jossa jokaisella hahmolla on tietty naamio ja jonka rooli tarinassa on siten täytetty.¹⁸⁴ Pyrkimys rakentaa fiktiivinen narrimaailma omine lakeineen ja sääntöineen samoin kuin korostettu henkilökohtainen suhde kirjoittajan ja hänen henkiin herättämänsä narrihahmon välillä ovat satiirisia ilmaisukeinoja,¹⁸⁵ joita hän käytti kaikissa mainituissa teoksissaan. Vaikka hän pehmensi yhteiskunnallista polemiikkiaan pukemalla sen huvittavaan ulkoasuun ja sijoittamalla narrinsa kuvitteelliseen maailmaan, se ei menettänyt tämän myötä kärkevyyttään. Hänen henkilökohtainen suhteensa narrihahmoon ilmenee hänen kuvauksessaan itsestään kelmien killan kirjurina (*Schelmenzunft*), hölmöjen kanslerina (*Geuchmat*) ja narrien johtajana (*Narrenbeschwörung*), mikä tekee hänestä narrien suuren tuntijan. Tällä hän perustelee omaksumansa roolin narrien manaajana, jossa hän esiintyy sekä *Narrenbeschwörungissa* että *Suuressa narrissa*; hän halusi esittää itsensä kykenevänä vapauttamaan maailman narreista, joita hän piti synnin, paheen ja sairauden kaltaisten vitsausten ilmentyminä. Tämä näkemys säilyi näissä kahdessa teoksessa alusta loppuun saakka muuttumattomana.

Barbara Könnekerin mukaan *Narrenbeschwörung* ja *Suuri narri* ovat Murnerin teoksista ne, jotka dokumentoivat kaikkein selvimmin kirjoittajan lähestymistavan uudenaikaisuutta häntä edeltäneisiin satiirikoihin verrattuna. Siksi ne ovat Könnekerin tutkimuksessa huomion

¹⁷⁹ Mullett 1987, s. 9.

¹⁸⁰ Könneker 1966, s. 148.

¹⁸¹ Ibid., s. 135.

¹⁸² Schutte 1973, s. 29.

¹⁸³ Fuchs 1931, ss. XLVII-XLVIII.

¹⁸⁴ Drozdová 2012, s. 93.

¹⁸⁵ Könneker 1966, s. 148.

keskipisteinä, kun taas *Schelmenzunftia*, *Mühle von Schwindelsheimia* ja *Geuchmatia* hän tarkastelee vain tapauskohtaisesti. Hän pitää *Narrenbeschwörungia* keskeisenä teoksena, jossa Murnerin narrikäsitelyksen monikerroksisen kokonaisuuden erilliset yksittäispiirteet kootaan yhteen, ja myöhemmässä *Suuri narri*-teoksessa ne saavat lopullisen ilmiänsä ja selityksensä.¹⁸⁶ Murnerin näkemys narreista pahuuden ruumiillistumina, jonka Könneker katsoo muodostavan hänen narrikäsitelyksensä ytimen,¹⁸⁷ tulee näissä kahdessa teoksessa selvästi vahvemmin esille kuin kolmessa muussa. *Narrenbeschwörungin* ja *Suuren narrin* asema lähteinä korostuu myös tässä tutkielmassa, koska niissä narrihahmo on kaikkein vahvimmin esillä, ja niillä on siksi eniten tarjottavaa narriaiheen tutkimisen kannalta. Kaikkien näiden teosten ottaminen tarkastelun kohteiksi on kuitenkin perusteltua, koska jokaisessa niistä on narrien ja narriuden käsittelyn suhteen omat erityispiirteensä, jotka on syytä ottaa huomioon mikäli halutaan muodostaa kokonaisvaltainen käsitys historiallisten tekijöiden vaikutuksesta Murnerin kuvaamaan narriaiheeseen.

Jo ennen *Suuren luterilaisen narrin* kirjoittamista Murner oli monissa kirjoituksissa käsitellyt Lutherin oppia. Narriuden aihe nousee niissä ajoittain esille, mutta sillä ei ole ratkaisevaa roolia.¹⁸⁸ Nämä kirjoitukset eivät kuulu tutkielmani lähdemateriaaliin, sillä tutkimuskysymykseeni vastaamisen kannalta on hedelmällisempää keskittyä teoksiin, joissa narriaihe on pääosassa kuin niihin, joissa se jää sivuosaan. Näitä kirjoituksia ei ole muissakaan tutkimuksissa juuri käsitelty narriaiheen näkökulmasta, mikä kertoo siitä, että niissä ei esiinny tämän aiheen suhteen mitään sellaista elementtiä, joka ei tulisi esille hänen viidessä merkittävimmissä narrisatiirissaan.

3. MURNERIN NÄKEMYS ITSESTÄÄN NARRINA

Itsensä narreihin liittäminen on satiirin kirjoittajien vanha tapa ja tehokas väline heihin kohdistuvan pilkan lievittämiseksi,¹⁸⁹ ja tässä tarkoituksessa myös Murner kuvaa itsensä narrina omissa teoksissaan.¹⁹⁰ Könnekerin mukaan Murnerin jatkuva itsensä yhdistäminen narriaiheeseen kertoo hänen kiinnostuksestaan oman aikansa ongelmiin ja paneutumisestaan koko temperamentillaan niiden voittamiseen.¹⁹¹ *Suuri luterilainen narri*-teoksessa hän ottaa käyttöön poleemisen potentiaalin, jonka narrin rooli tuo tullessaan, ja käyttää ”narrimaista”, hyvistä tavoista ja totuudellisuudesta riippumatonta kieltä lyödäkseen luterilaisia vastustajiaan

¹⁸⁶ Ibid., ss. 134-135.

¹⁸⁷ Ibid., passim.

¹⁸⁸ Schillinger 2009, s. 90.

¹⁸⁹ Kawerau 1890, s. 80.

¹⁹⁰ Idean tähän hän sai todennäköisesti kirjalliselta esikuvaltaan Sebastian Brantilta, jonka hän *Narrenbeschwörungin* esipuheessa mainitsee esiintyneen narrina *Narrien laiva*-teoksessa. Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 111, säkeet 27-28.

¹⁹¹ Könneker 1966, s. 149.

pelottavilla ”nuijaniskuilla”.¹⁹² Tässä roolissa toimiminen teki hänelle mahdolliseksi asettua tehokkaasti vastustamaan luterilaisuutta, sillä vain narri voi taistella tehokkaasti narrikirjasten tuottamaa ilveilyä vastaan.¹⁹³ Hän käytti siis omaa narriuttaan aseena käydessään teoksillaan kirjallista kamppailua yhteiskunnallisten uudistusten ja ihmisten moraalisen parannuksen puolesta sekä luterilaista liikettä vastaan, toisin sanoen itsensä narrina esittäminen palveli hänen satiirisia ja poleemisia päämääriään. Tässä luvussa selvitän, miten nämä seikat ilmenevät hänen näkemyksessään itsestään narrijoukon jäsenenä ennen reformaation alkua kirjoittamissaan satiireissa ja hänen narriutensa poleemisessa käyttötarkoituksessa sekä sukulaisuudessaan suuren narrin hahmoon *Suuressa luterilaisessa narrissa*. Toisaalta pohdin myös, miten Murnerin omakohtainen narrius ilmentää hänen pyrkimystään kirjallisten kykyjensä osoittamiseen sekä hänen tuon ajan oppineille ja hengenmiehille tyypillistä kielteistä suhtautumistapaansa narreihin. Näiden näkökohtien kautta tulee samalla näkyviin se, miten historialliset tekijät, kuten hänen omat elämänvaiheensa, narri-instituutio, narreista tuona aikana vallinneet käsitykset ja yhteiskunnallinen tilanne vaikuttivat hänen kuvaukseensa itsestään narrina.

3.1 Murner narrijoukon jäsenenä

Esireformatorisissa satiireissaan *Narrenbeschwörungissa*, *Schelmenzunftissa* ja *Geuchmatissa* Murner kuvaa yhteiskunnan narriuden vallassa olevien ihmisten joukkona ja itsensä tämän narrien, hölmöjen tai kelmien veljeskunnan jäsenenä, usein korkea-arvoisena narrina, jolla on vaikutusvaltaa muihin narreihin. Hän esiintyy näissä teoksissa narriveljeskunnan johtajana, kelmien kiltamestarina ja hölmöjen kanslerina,¹⁹⁴ mikä on hänen runollinen tapansa ilmaista kokemuksensa ja tietämyksensä narreista. *Narrenbeschwörungin* esipuheessa hän julistaa olevansa suuri narri ja tunnistavansa siksi narrin vaikka seinän läpi,¹⁹⁵ ja *Schelmenzunftissa* hän kertoo tulleensa valituksi tästä syystä kelmien killan kirjuriksi:

Minut on valittu kelmien kiltaan
Ja asetettu kirjuriksi
Heille kaikille ensi sijassa siksi:
Että minä kykenen tunnistamaan kelmin
Suuren kivivuoren läpi,¹⁹⁶

¹⁹² Schillinger 2009, s. 11.

¹⁹³ Ibid., s. 88.

¹⁹⁴ Könneker 1966, s. 142.

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ ”Die schelmen zunfft hatt mich erwelt / Und für eyn schreyber har gestelt / Für sy alle vornan dran: / Den ich eyn schelmen kennen kan / Durch eyn grossen steynen berg.” Murner, *Die Schelmenzunft*, s. 40, säkeet 1-5.

Murner näki vaiheikkaan elämänsä aikana lukuisia paikkakuntia sekä saksalaisissa ruhtinaskunnissa että niiden ulkopuolella.¹⁹⁷ Hän hankki vaellusvuosiensa aikana huomattavan määrän ihmistuntemusta ja maailmankokemusta sekä saavutti terävän havainnointikyvyn siitä, mitä hänen ympärillään tapahtui, mistä oli verrattomasti hyötyä myöhemmälle satiirikolle.¹⁹⁸ Hän oli tuolloin kanssakäymisessä kaikkien kansankerrosten kanssa ja oppi tuntemaan tarkasti aikalaistensa tavat, minkä ansiosta hän piti itseään selvästi oppinutta humanistia Brantia kyvykkäämpänä laajan kulttuurisen satiirin kirjoittajana.¹⁹⁹ Tämän perusteella säe, jossa hän mainitsee omaavansa erityisen kyvyn narrien ja kelmien tunnistamiseen, viittaa hänen kykyynsä nähdä kansaihmissensä paheellisuus ja puutteellisuus kaikissa muodoissaan, ja tekstinkohta kokonaisuudessaan ilmentää hänen näkemystään itsestään muita kyvykkäämpänä narriaiheisten teosten kirjoittajana. *Geuchmatissa* hän vastaavasti kirjoittaa tulleensa valituksi hölmöjen kansleriksi, koska hänellä on siihen tarvittavat taidot:

Minun tulee usein saarnata / laulaa / lukea,
Kun minä olen hölmöjen luona.
Minusta näyttää, että he ymmärtävät hyvin,
Että sellaista kansleria ei hyväksytä,
Joka ei osaa mitään hölmöjen kanssa.
Siksi he ovat arvioineet minut hölmöksi,
Ja asettaneet minut suurimmaksi,²⁰⁰

Myös näissä säkeissä on nähtävissä yhteys hänen todellisiin elämänvaiheisiinsa, sillä hän viittaa tässä taitoihin, jotka hän oli hankkinut koulutuksessaan²⁰¹ Strasbourgin fransiskaaniiluostarissa, ja joita hän tarvitsi sittemmin kansansaarnaajana toimiessaan. Tässä tehtävässä hän vetosi ihmisiin saarnaamalla heille karkean humoristisella tavalla,²⁰² mikä oli seurausta hänen asemastaan fransiskaanilaisen perinteen edustajana.²⁰³ Todennäköisesti hänen saarnojensa kansanomaisuuteen vaikuttivat myös hänen kasvuympäristönsä elsassilaisessa pikkukaupungissa sekä se, että paikkakunnalta toiselle liikkeessään hän oli jatkuvasti tekemisissä alempien kansankerrosten kanssa. Hän noudatti kansanomaista karkeutta sittemmin myös narriaiheisiä teoksia kirjoittaessaan, ja hänen niissä esittämänsä näkemys siitä, miten narreille on puhuttava, on tulkittava viittaukseksi tähän ilmaisutapaan. *Narrenbeschwörungin* toisessa luvussa hän perustelee liittymisensä narrien

¹⁹⁷ Dollinger 1987, s. 23-31.

¹⁹⁸ Kawerau 1890, s. 7.

¹⁹⁹ Merker 1918, s. 2.

²⁰⁰ "Ich sollt offt predigen / singen / lesen, / Do ich bin by den geuchen gewesen. / Mich dunckt, das sy gut verstan, / Das man kein Cantzler nymet an, / Der mit den geuchen gar nüt kan. / Des hant sy mich ein gouch geschetzt, / Und für den grösten har gesetzt," Murner, *Die Geuchmat*, s. 16, säkeet 245-251.

²⁰¹ Dollinger 1987, s. 22.

²⁰² Ibid. ss. 28-29.

²⁰³ Ibid., s. 22.

veljeskuntaan sillä, ettei narreille pidä puhua viisautta,²⁰⁴ koska se saa heidät kuvittelemaan itsensä viisaiksi:

Salomo kirjoitti ja opetti minulle,
Ettei minun mitään viisautta puhua
Pidä / narrimaiselle ihmiselle.
Hän ajattelee muuten, että myös hän voi
Puhua ja käyttäytyä viisaasti.²⁰⁵

Brant pyrkii *Narren laivassa* vastustamaan narreja antamalla heille määräyksiä sekä kehottamalla ja varoittamalla heitä,²⁰⁶ mikä on esimerkki epäonnistumaan tuomitusta yrityksestä saada narrit viisastumaan puhumalla heille järkeä. Murner tiesi kokemuksesta, ettei tällainen puhe koskaan johtaisi ihmisten parannukseen,²⁰⁷ koska nämä olivat narriutensa vuoksi kyvyttömiä ymmärtämään sitä. Tämän vuoksi hän valitsi satiirisen esitystavan,²⁰⁸ jossa hän puhuu ”samaa kieltä” narrien kanssa. *Narrenbeschwörungin* lopussa ja *Geuchmatissa* hän selittää, että tullakseen kuulluksi narrien keskuudessa hänen on vakavan arvostelun sijasta puhuttava narrien tavoin pilkallisesti,²⁰⁹ ja että tämä perustuu hänen omaan narriutensa:

Minä toivon ja uskon, [että minut] huomataan
Ja saan huomiota vakavuuden pilkkaamisella,
Se merkitsee, että minä pilkkapuheella
Haluan hävittää narriuden
Joka ei usein suurella vakavuudella tahdo
Tulla karkotetuksi / eikä valittamalla.²¹⁰

Jos minä nyt nimeäisin syntisen,
Hän juoksisi perässäni nyrkit heiluen.
Mutta koska olen narri,
Kelmi / hölmö / ja houkkioiden sukua
He nauravat ja kuuntelevat,
Millaisia pilkkapuheita minä puhun.²¹¹

²⁰⁴ Könneker 1966, s. 136.

²⁰⁵ ”Salomon schrybt und lernet mich, / Das kein wyssheit reden ich / Sol | mit einem nerschen man, / Er meinet sunst, das er ouch kan / Wysslich reden und geberden.” Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 116, säkeet 55-59. Viittaus kuningas Salomoon osoittaa, että Murner ymmärsi narriuden olevan ongelma, joka oli piinannut ihmiskuntaa koko sen olemassaolon ajan, ja tässä mielessä se oli rinnastettavissa syntiin.

²⁰⁶ Könneker 1966, s. 136.

²⁰⁷ Heger 1987, s. 84.

²⁰⁸ Ibid., ss. 84-85.

²⁰⁹ Könneker 1966, ss. 136-137.

²¹⁰ ”Ich hoff und truw, wers wol betracht / Und mit dem schympff des ernsts nimpt acht, / Der merckt, das ich mit schympff red hab / Narrheit wöllen dilcken ab, / Die oft mit grossem ernst mag / Vertrieben werden / noch mit clag.” Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 454, säkeet 4-9.

²¹¹ ”Solt ich ietz ein sunder nennen, / Er wurd mit fusten nach mir rennen. / Aber wenn ichs narren heiss, / Schelmen / geuch / und gickenschweiss, / So lachendt sy und hören zu, / Was ich für ein schimpffreden thu.” Murner, *Die*

Murner tuo tässä esille periaatteen, jota hän noudatti jo saarnoissaan: huvittava ja ivallinen sanankäyttö on puhujan tai kirjoittajan paras keino kiinnittää ihmisten huomio itseensä. Kuvatessaan kanssaihmisensä narreina hän tekeytyy itse narriksi ja puhuu heille tavalla, jota he ymmärtävät. Tämä pilkkapuhe on hänelle keino narrien karkottamiseen,²¹² sillä sen avulla hän saa ihmiset näkemään narriutensa ja luopumaan siitä, jolloin koko yhteiskunta vapautuu narriuden aiheuttamista epäkohdista. Toisaalta hän halusi tällaista puhetapaa käyttämällä osoittaa omaavansa suuremman tuntemuksen narrimaisista ihmisistä kuin Brant ja muut narriaiheisten teosten kirjoittajat. Roolissaan narrina narrien joukossa hän ylittää puheensa kriittisyydessä kaikki rajat, joita muut narrit noudattavat, sillä tällöin hän keskiaikaisen hovi- tai karnevaalinarrin tavoin ottaa itselleen narrinvapauden,²¹³ jonka ansiosta hän katsoi olevansa turvassa sanojensa aiheuttamalta suuttumukselta. Tässä hän noudattaa tuon aikakauden satiirikkojen yleistä tapaa pukeutua kirjoituksissaan narrinviittaan heihin kohdistuvien kielteisten reaktioiden lievittämiseksi ja toisaalta myös itseään kohtaan tunnetun myötämielisyyden sekä teostensa vaikutuksen vahvistamiseksi, jonka perustana oli narrien tuona aikana yleisesti nauttima suosio ja hyväksyntä sekä hallitsijoiden hoveissa että alempien kansankerrosten keskuudessa.

3.2 Murnerin syyllisyydentunto omasta narriudestaan

1500-luvun oppineiden keskuudessa narri merkitsi yleisesti syntistä,²¹⁴ ja myös Murner rinnastaa satiireissaan nämä käsitteet toisiinsa,²¹⁵ joten narri-sanalla oli hänen tuotannossaan vahva negatiivinen pohjavire. Tätä seikkaa hän ei sivuuttanut myöskään oman narriutensa kohdalla, vaan mainituissa kolmessa esireformatorisessa teoksessaan hän kohdistaa narriuden kritiikkinsä myös itseensä. Esimerkiksi pilkatessaan oppineita narreja kaikkein viheliäisimmiksi hän esittelee itsensä yhdeksi pahimmista heidän joukossaan,²¹⁶ ja kuvatessaan hengenmiesten huonoja tapoja, siveettömyyttä ja syntejä hän esittää itsensä kanssasyllisenä useimpiin niistä.²¹⁷ Hänen paheellisuutensa todenperäisyys jää arvailujen varaan,²¹⁸ mutta satiiriensa fiktiivisellä tasolla hän

Geuchmat, s. 232, säkeet 5241-5246. Näissä säkeissä esiintyvä keskiyläsaksan sana ”schimpff”/”schympff” merkitsee sekä pilkkaa ja ivaa että leikkiä ja pilailua. Kumpikin käännös voisi tulla kyseeseen, mikä pätee useisiin muihinkin Murnerin teosten kohtiin, joissa tämä sana esiintyy, koska asiayhteydestä ei voi päätellä, kumpi merkityksistä on relevantimpi.

²¹² Könneker 1966, s. 139.

²¹³ Büchner 1974, s. 220.

²¹⁴ Swain 1932, s. 9.

²¹⁵ Büchner 1974, s. 171.

²¹⁶ Kawerau 1890, s. 80.

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ Kaweraun mukaan on jätettävä avoimeksi kysymys siitä, elikö Murner todellisuudessa sen kaltaista paheellista elämää kuin hän satiireissaan kuvaa, vaikka pitääkin luultavana, että hänen vaellusmatkojensa aikana hankkimansa

kuului siis syntisten narrien joukkoon. Hän myös katsoi altistuvansa tämän vuoksi vakavalle vaaralle, mistä hän kirjoittaa *Narrenbeschwörungin* esipuheessa seuraavasti:

Minä olen narri, sen minä tiedän,
Ja olen täynnä nuoria narreja,
Joten kaikissa teoissani
Ei voida enää muuta huomata;
Kun lääkärit paljastivat minulle,
Että narrit tulevat tukehduttamaan minut.²¹⁹

Näissä säkeissä hän kuvaa oman narriutensa parantumattomana sairautena,²²⁰ jonka aiheuttaa hänen sisällään asuva joukko muita narreja.²²¹ Tällä hän tarkoittaa, että hänen syntisyytensä on erityisen paha lajia, sillä hän omaksuu kaikki muiden ihmisten viat ja huonot tavat, ja tällöin hänen syntitaakkansa kasvaa jatkuvasti, mikä johtaa hänet lopulta pysyvään henkisen turmeltuneisuuden tilaan. Narrius merkitsi hänelle samaa kuin perisynti,²²² josta ihmisten pahat teot johtuvat,²²³ ja hänen mainintansa siitä, että narrius on nähtävissä kaikissa hänen teoissaan, voidaan nähdä viittauksena tähän näkemykseen. *Narrenbeschwörungin* lopussa hän esittää anteeksipyyntöä,²²⁴ jossa hän vetoaa oman narriutensa vuoksi Jumalan armoon:

Ja [minä] totisesti sanon itselleni,
Kuinka syvällä minä olen narrin vaatteissa.
Minä pyydän Jumalaa, että Hän säälisi minua.²²⁵

Jokainen ihminen on hänen mukaansa itse vastuussa narriudestaan,²²⁶ ja hänen omalta kohdaltaan esittämänsä pahoittelu voidaan tulkita viestiksi siitä, että hän oli valmis kantamaan tämän vastuun.

ihmistuntemus ja maailmankokemus olivat saavutettavissa vain hengenmiehen siveellisen arvokkuuden menettämisen hinnalla. Ibid., s. 7. Tästä näyttää vallitsevan tutkijoiden keskuudessa yksimielisyys, sillä Murnerin elämänvaiheita käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa ei oteta kantaa siihen, johtuiko hänen tunnustamisen tarpeensa todellisista synneistä.

²¹⁹ ”Ich bin ein narr, das weiss ich wol, / Und steck der iungen narren vol, / Das man in allen mynen wercken; / Anders nymmermer kan mercken; / Als mir die ärzte das entdeckten, / Die narren werden mich erstecken.” Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 117, säkeet 67-72.

²²⁰ Könniker 1966, s. 156.

²²¹ Tämä kuvaus muistuttaa huomattavan paljon *Von dem grossen Lutherischen Narrenin* suurta narria. Murnerin samankaltaisuudella (ja sukulaisuudella) suuren narrin kanssa, jota käsittelem alaluvussa 3.4, näyttäisi siten olevan yhteys hänen esireformatorisissa teoksissaan esittämänsä näkemykseen itsestään narrina.

²²² Mezger 1991, s. 380.

²²³ Perisynti merkitsee Jumalan ja ihmisen välirikkoa, joka saa ihmisen tekemään tekosyntejä. Perisynti [<http://fi.wikipedia.org/wiki/Perisynti>], luettu 3.4.2010.

²²⁴ Spanier 1926, s. 29. Pyytäessään anteeksi Murnerin pääasiallisena tarkoituksena oli esittää pahoittelunsa kaikille ihmisille, joita hän kuvasi narreina teoksissaan; samanlaisen anteeksipyyntöä hän esittää myös *Schelmzunftin* lopussa. Sen sijaan *Geuchmatista* se puuttuu oletettavasti siitä syystä, että siinä hänen narreihin kohdistamansa kritiikki on huomattavasti lievempää ja se kohdistuu ainoastaan yhteen ihmisryhmään, ”lemmenhulluihin”.

²²⁵ ”Und mir warlichen ouch geseit, / Wie tieff ich steck im narren kleidt. / Ich bitt gott, das mirs werde leidt.” Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 455, säkeet 37-39.

Tällä tavoin hän erottaa itsensä muista narriuden valtaan joutuneista ihmisistä, joita hän kuvaa teoksissaan, sillä he ovat kykenemättömiä näkemään omia heikkouksiaan ja paheitaan, eivätkä siten voi ottaa vastuuta niistä. Hänen omaksumansa narrin virka ei sopinut yhteen hänen hengenmiehen asemansa kanssa,²²⁷ joten tämä anteeksipyyntö saattoi johtua osaltaan myös siitä, että hän pelkäsi itsensä narrina esittämisen vahingoittavan mainettaan pappissäädyn jäsenenä. Spanierin mukaan Murnerin anteeksipyyntö oli satiirikkojen yleisen tavan mukainen,²²⁸ ja siten sen taustalla oli mahdollisesti myös syitä, jotka liittyivät hänen satiiriensa perimmäiseen tarkoitukseen ja arvostukseensa kirjailijana. Eräs tällainen syy saattoi olla se, että mikäli hän ei olisi myöntänyt omaa syntisyyttään ja osoittanut katumusta sen vuoksi, hän ei olisi voinut odottaa tätä muiltakaan ihmisiltä; tällöin hänen yhteiskunnallinen kritiikkinsä olisi ollut helppo kyseenalaistaa ja hänen uskottavuutensa satiirin kirjoittajana olisi ollut vaakalaudalla. Kaikki nämä mahdolliset syyt johtavat siihen päätelmään, että syyllisyydentuntonsa ilmaisemalla hän pyrki hankkimaan eräänlaisen oikeutuksen itsensä esittämiseen narrina teoksissaan, joissa hän satirisoi narriuden riivaamaa yhteiskuntaa. Se oli ennakoiva toimenpide, jolla hän toivoi lieventävänsä itseensä ja teoksiinsa kohdistuvaa arvostelua, ja se osoittaa hänen satiirikonuransa alusta saakka tiedostaneen, että hänen itselleen antamaansa narrin leimaa voitiin käyttää häntä vastaan, kuten lopulta tapahtuikin hänen sanallisissa yhteenotoissaan luterilaisten kirjoittajien kanssa.

3.3 Murnerin narrius polemiikin välineenä *Suuressa narrissa*

Kuten muissakin narriaiheisissa satiireissaan, myös *Suuressa narrissa* Murner kuvaa itsensä narrina. Tästä ja useista muista yhtäläisyyksistä huolimatta se kuitenkin on luonteeltaan erilainen kuin muut tutkielmani lähdeoteokset, ja myös hänen suhtautumisessaan omaan narriuteensa on siinä havaittavissa ero varhaisempiin satiireihin verrattuna. Tämä johtui siitä, että hän kirjoitti sen reformaation alkamisen jälkeen, ja muuttuneen yhteiskunnallisen tilanteen seurauksena hänen motiivinsa tämän teoksen kirjoittamiseen olivat aiemmasta poikkeavat: ihmisten yleisen moraalittomuuden sijasta hänellä oli nyt vastassaan konkreettisempi voima, luterilainen liike, jonka polemiikin kohteeksi hän oli muiden katolisen uskon puolustajien tavoin joutunut, ja hänen oli nyt suunnattava kirjallinen tarmonsä ja kykynsä tämän polemiikin vastustamiseen. Ennen *Suuren narrin* kirjoittamista hänen luterilaiset vastustajansa olivat ryhtyneet nimittämään häntä pilkallisesti narriksi,²²⁹ ja pyrkivät tällä tavoin mitätöimään hänen puheidensa ja kirjoitustensa arvon. Teoksen

²²⁶ Könneker 1966, s. 162.

²²⁷ Schutte 1973, s. 31.

²²⁸ Spanier 1926, s. 29.

²²⁹ Edwards 1994, s. 93.

alussa hän tuo esiin näkemyksensä tämän nimityksen syistä säkeissä, jotka hän osoittaa vastustajilleen:

Olette tehneet minusta suuren narrin,
Jotta noudattaisin karnevaalia
Enkä korottaisi itseäni korkeammalle,
Kuin että asetun tänne narriksi.²³⁰

Narrenbeschwörungissa hän mainitsee arvostavansa suuresti omaa oppineisuuttaan ja kykyjään,²³¹ ja *Schelmenzunftissa* hän kehottaa myös lukijoitaan tekemään näin.²³² Tähän aiemmissa teoksissaan ilmenevään itsensä ylistämiseen hänen voidaan tulkita viittaavan kirjoittaessaan vastustajien tehneen hänestä narrin, jottei hän korottaisi itseään korkeammalle. Karnevaalin noudattamisella hän tarkoittaa sitä, että he halusivat karnevaalijuhlalle ominaisen käänteisyyden mukaisesti alentaa hänet ylhäisestä oppineesta alhaiseksi narriksi, minkä seurauksena hän menettäisi kirjallisen yleisönsä keskuudessa nauttimansa arvostuksen. Heti seuraavilla riveillä hän tekee kuitenkin selväksi, että tällaiset yritykset ovat turhia, koska juuri narrin roolissa hän arvostaa itsensä kaikkein korkeimmalle:

Tullinkantajan pitäisi kysyä teiltä:
Olenko koskaan tullannut itseäni korkeammalle
Kuin narria esittäessäni,
Niin minä käytän narrimaisen elämäni,
Herra tietäköön! tekemällä siitä teille pippuria.²³³

Pippurin tekeminen tarkoittaa tässä sitä, että hän aikoi maksaa vastustajilleen karvaalla tavalla takaisin heidän pilkkansa osoittamalla, että todellisia narreja olivat he itse. Teoksen myöhemmissä kohdissa tulee vielä selvemmin esille se, miksi hänen haluttiin olevan narri, ja toisaalta myös se, miksi hän omaksui tämän roolin itselleen niin halukkaasti. Kolmannessa luvussa suuri narri kertoo, että luterilaiset ovat halunneet tehdä Murnerista narrin,²³⁴ koska silloin hän ei voisi kirjoittaa Lutheria vastaan, eikä heitä itseään pidettäisi narreina hänen kirjoitustensa vuoksi:

Ensiksi, he haluavat sinun olevan [narri],

²³⁰ ”Ir haben mir ein grossen narren gemacht, / Wie wol ich es für ein fassnacht acht / Und hab mich selbs nit höher geschetzt, / Dan für ein narren her gesetzt.” Murner, *Von dem grossen Lutherischen Narren*, s. 95, säkeet 97-100.

²³¹ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, ss. 112-113, säkeet 63-64; s. 122, säe 75.

²³² Murner, *Die Schelmenzunft*, s. 47, säe 116.

²³³ ”Den zoller ir darumb fragen solt: / Hab ich mich höher ye verzolt / dan für ein narren uss geben, / So nemen mir mein nährisch leben, / Got geb! Machen euch ein pfeffer daran.” Murner, *Von dem grossen Lutherischen Narren*, s. 95, säkeet 101-105.

²³⁴ Schutte 1973, s. 111.

Ettet vaivaisi Lutheria,
Sinnittelisi häntä vastaan kirjoituksillasi.²³⁵

Ja joka lukisi sinun kirjasi,
Pitäisi heitä narri-ihmisinä.
Sen luterilaiset ovat saaneet aikaan,
Ettei kukaan maan päällä,
Halua kirjoittaa Lutheria vastaan.
Hänestä täytyy muuten myös tulla narri.²³⁶

Näiden säkeiden perusteella Murnerin narriksi leimaaminen johtui siitä, että hänet haluttiin tehdä naurunalaiseksi, koska tällöin kukaan ei enää ottaisi hänen puheitaan vakavasti, ja hänen olisi siksi luovuttava kritiikistään Lutheria ja hänen kannattajiaan kohtaan. Tässä hän ilmaisee suoraan sen, mihin hän aiemmissa kohdissa viittaa: luterilaiset pyrkivät alentamisen keinoin viemään hänen vastarinnaltaan uskottavuuden yleisön silmissä. Teoksen alkupuolella hän asennoituu kuitenkin hyväksyvästi siihen, että häntä nimitetään narriksi,²³⁷ millä hän halusi osoittaa, että vastustajien pilkalla oli häneen täysin päinvastainen vaikutus:

Haluan olla tuo sama Murnar tai narri
Jona minua pidetään
Ja joksi minut on kuvattu kaikille saksalaisille.²³⁸

Hän perustelee tätä suhtautumistapaansa sillä, että hänen täytyy olla narri, jotta hän sopeutuisi aikaan ja että jälkipolvet muistaisivat hänet.²³⁹

Minä haluan sopeutua aikaan ja markkinoihin
Ja olla itse suuri mahtava narri
Hoitaa virkaani kelvollisesti
Ja puhua narrinlakki päässä
Jotta jälkeenjääneet siten muistavat minut.²⁴⁰

²³⁵ ”Die erst, das sie dir wolten weren, / Das du soltest den Luther beschweren, / In geschrifften wider in beharren.” Murner, *Von dem grossen Lutherischen Narren*, s. 103, säkeet 296-298.

²³⁶ ”Und wer dein büchlin würd lesen, / Das er sie hielt für narren wesen. / Es haben es die lutherischen gethon, / Die niemans wöllen schreiben lon / Wider den Luther hie uff erden, / Er müst sunst auch zu eim narren werden.” Ibid., säkeet 301-306.

²³⁷ Schutte 1973, s. 30.

²³⁸ ”wil ich eben derselb Murnar oder nar sein / für den sie mich halten / und allen tütschen uss geschriben haben” Murner, *Von dem grossen Lutherischen Narren*, s. 90, säkeet 60-62.

²³⁹ Schutte 1973, s. 30.

²⁴⁰ ”wil ich mich der zeit und dem marckt vergleichen / und eben der selbig gross mechtig nar sein / meinem ampt genug thun / und in der narrenkappen sagen / das mir sunst zu gedencken uber bliben wer.” Murner, *Von dem grossen Lutherischen Narren*, s. 91, säkeet 75-79.

Tässä hän viittaa narrihahmon yleisyyteen tuon ajan kirjallisissa ja kuvallisissa teoksissa, sekä asiaan, jonka hän oli tuonut esille jo aiemmissa teoksissaan: saadakseen huomiota ihmisten keskuudessa on puhuttava narrin tavoin huvittavaan ja pilkalliseen sävyyn. *Suuren narrin* kirjoittajana Murner näki, reformatoristen narrikirjasten tulvasta johtuen, välttämättömäksi pukeutua narrinpukuun ja siten lyödä vastustajia heidän omalla aseellaan,²⁴¹ toisin sanoen asettumalla narrin rooliin hän halusi myös kääntää vastustajiensa häneen kohdistamat narrissyytökset heihin itseensä.²⁴² Hän huomauttaa, että tekemällä hänestä narrin luterilaiset antoivat hänelle samalla myös narrinvapauden,²⁴³ eli oikeuden heidän itsensä mielivaltaiseen pilkkaamiseen ja arvosteluun.²⁴⁴ Tämän vapauden hän esittää kuvaannollisesti narrinsauvalla lyömisenä:

Siksi minä hylkään kaiken nokkeluuden ja järjen
Koska he ovat halunneet väkipakolla tehdä minusta narrin
Ja tartun narrinsauvaan
Kun minä vihaisesti lyön sillä heitä jokaista.²⁴⁵

Hän selittää myös, että hänen leimaamisensa narriksi on itsestänselvyyden julistamista, sillä hän on jo itse esitellyt itsensä, ja käsittää tahallisen naiivisti narriutensa ansaituksi kunnianosoitukseksi.²⁴⁶

He eivät arvosta minua
Eivätkä suurinta narria,
He eivät ole ylistäneet häntä
Eivätkä tehneet minulle kunniaa.²⁴⁷

Murner siis omaksuu *Suuressa narrissa* täysin tietoisesti vastustajiensa hänelle antaman narrinroolin, jossa hän kuitenkin naamioituu hulluuteen vain ulkoisesti, voidakseen siten muotoilla polemiikkiinsa asemasta, jota vastaan ei voinut hyökätä.²⁴⁸ Tämän roolin vapaaehtoinen vastaanottaminen sekä toistuvat maininnat siitä, että kyseessä on vastaus hänen vastustajiensa

²⁴¹ Drozdová 2012, s. 84.

²⁴² Könniker 1966, s. 182.

²⁴³ Ibid.

²⁴⁴ Narrinvapauden käyttöön liittyen Murner korostaa, että hänen pilkkaansa luterilaista teologiaa kohtaan perustuu hänen ”kristilliseen vapauteensa”. Ennen kaikkea se merkitsee kuitenkin mahdollisuutta olla välittämättä rajoista ja rajoituksista. Schillinger 2009, s. 87.

²⁴⁵ ”darumb setz ich alle witz und vernunfft uff ein schefflin / dan sie mit gewalt für ein narren haben wöllen / und greiff zu dem narrenkolben /wa ich ir iemans damit unsüberlichen treff” Murner, *Von dem grossen Lutherischen Narren*, s. 91, säkeet 80-83.

²⁴⁶ Schutte 1973, s. 58.

²⁴⁷ ”Ja wan sie mich nit sehen an / Und für den grösten narren han, / Sie hetten in nit fieren lon / Und mir zun eren das gethon.” Murner, *Von dem grossen Lutherischen Narren*, s. 281, säkeet 4785-4788.

²⁴⁸ Mezger 1991, ss. 128-130.

panetteluihin, sisältävät yksiselitteisen päämäärän: hän sepitti itselleen vastarintaan oikeutetun uhrin osan.²⁴⁹ Murner siis perustelee oikeutensa vastustajien pilkkaamiseen narrinvapauden lisäksi myös sillä, että hän puolustaa tällöin itseään. Hullun tai typeryksen teeskenteleminen oli ominaista karnevaalinarreille ja osittain myös hovinarreille,²⁵⁰ joten tältä osin hänen narrinroolinsa muistuttaa näitä historiallisten narri-instituutioiden edustajia. Karnevaalinarreista oli kuitenkin selvästi havaittavissa, että heidän rooliinsa tuli suhtautua vain leikillisesti,²⁵¹ kun sen sijaan Murnerin tarkoitus ei ollut pelkästään huvittaa lukijoitaan, vaan kuten edellä on todettu, käyttää tätä roolia poleemisena välineenään. Tästä syystä hänen on samoin kuin aiemmissa teoksissaan, myös *Suuressa narrissa* puolusteltava esiintymistään narrina välttyäkseen tulemasta väärinymmärretyksi. Ensimmäisen luvun säkeissä hän esittelee itsensä ”viisaaksi” narriksi ja suojautuu tällä tavoin oppimattoman ilveilyn syytökseltä,²⁵² joka oli helppo kohdistaa hänen teoksiinsa niiden rahvaanomaisen karkeuden vuoksi:

Minua pidetään viisaana miehenä,
Joka voi myös ajoittain harjoittaa narriutta.²⁵³

Koska hänen narrinroolinsa *Suuressa narrissa* on tarkoitushakuinen ja iskuvoimainen vastaus hänen vastustajilleen, hän ei syytä sen vuoksi itseään tai epäile omaa arvokkuuttaan.²⁵⁴ Hänen suhtautumisessaan omaan narriuteensa tässä teoksessa on siten nähtävissä selvä ero hänen aiempiin satiireihinsa: hänelle riittää nyt, että hän tekee selväksi eron oman viisaan narriutensa ja vastustajiensa pahan ja vaarallisen narriuden välillä, eikä hänellä ole enää tarvetta esittää anteeksipyyntöjä kuten *Narrenbeschwörungissa* ja *Schelmzunftissa*. Tämä johtuu siitä, että hän oli *Suurta narria* kirjoittaessaan erilaisessa tilanteessa kuin aiempia teoksia laatiessaan: hänellä oli nyt vastassaan joukko kiivaita vastustajia, ja hänen oli osoitettava paremmuutensa heihin nähden esittämällä heitä kohtaan kärkevää polemiikkaa. Vaikka hän säilyttääkin tässä teoksessa tietyn hienotunteisuuden menemällä kritiikissään vain toisinaan henkilökohtaiselle tasolle,²⁵⁵ suoranainen anteeksipyytely olisi ollut sen hengen ja tarkoituksen vastaista. Hän tosin esittää pahoittelunsa karkeasta kielenkäytöstään suuren narrin manaamisrituaalin yhteydessä:

²⁴⁹ Schillinger 2009, s. 85.

²⁵⁰ Büchner 1974, s. 167.

²⁵¹ Ibid.

²⁵² Schutte 1973, s. 43.

²⁵³ ”Den halt ich für ein weisen man, / Der zu zeit auch nerschen kan” Murner, *Von dem grossen Lutherischen Narren*, s. 92, säkeet 1-2.

²⁵⁴ Könniker 1966, s. 182.

²⁵⁵ Satiiria pidettiin Murnerin aikakaudella moraalisesti hyväksyttävänä [kirjallisena tyylikeinona] niin kauan kuin se pysyi kohtuullisena ja pidättäytyi henkilökohtaisista hyökkäyksistä. Schillinger 2009, s. 85. Henkilökohtaisen kritiikin vähyys *Suuressa narrissa* johtuu siis hänen kirjallisesta strategiastaan, joka tähtäsi teoksen yleisen hyväksynnän varmistamiseen.

Kun paneudun asiaan karkealla tavalla
Ja olen sopimaton sanoissani,
Ja olen eräinä hetkinä vihainen,
Siis pyydän teitä, ymmärtäkää tämä:
Me narrit emme pysty parempaan.²⁵⁶

Tällä tavoin hän tunnustaa ”narrimaisen kielen”, joka on sekä kekseliästä kielenkäyttöä, että kielellinen käytäntö, joka ei tunne estoja rivouksien ja karkeuksien suhteen. Niiden käyttö kertoo lukijalle voimallisella tavalla puhujan mielipiteen luterilaisesta liikkeestä.²⁵⁷ Murner asettuu näissä säkeissä siihen historiallisesti tunnettuun huonon narrin rooliin, jossa luterilaiset halusivat nähdä hänet, tehden sen kuitenkin tarkoituksellisen itseironisesti. Viimeisen säkeen monikkomuoto osoittaa, että kyseessä on itse asiassa hänen vastustajiinsa kohdistuva herjaus, jolla hän tahtoo sanoa, että nämä kykenivät häntä kohtaan vain karkeaan haukkumiseen. Tämä on esimerkki siitä, millä tavalla hän saattoi suoran pilkanteon sijasta turvautua myös hienostuneen epäsuoraan piikittelyyn osoittaakseen kirjallisen nokkeluutensa. Taiteellinen kunnianhimo olikin eräs tärkeä motiivi, joka ajoi häntä narriaiheisten teosten kirjoittamiseen, mikä tulee selvästi esille hänen kuvauksessaan itsestään suuren narrin sukulaisena ja perijänä.

3.4 Murner suuren narrin sukulaisena ja perijänä

Suuressa luterilaisessa narrissa Murnerin suhde kuvaamaansa suureen narriin on ambivalentti,²⁵⁸ sillä tämä hahmo merkitsi hänelle yhtäältä hyökkäyksen kohteeksi joutunutta yhteiskunnallista järjestystä,²⁵⁹ mutta toisaalta se oli symbolinen ilmaus tätä järjestystä vastaan kapinoivasta luterilaisesta kritiikistä.²⁶⁰ Vaikka hän ennen reformaation alkua kirjoittamissaan satiireissa kritisoi katolisen kirkon johtaman järjestelmän epäkohtia, hän ei kuitenkaan hyväksynyt luterilaisen liikkeen pyrkimystä sen täydelliseen kumoamiseen, ja asettuu siksi *Suuressa narrissa* tämän järjestelmän kiivassanaiseksi puolustajaksi.²⁶¹ Manaajana hän vastustaa suurta narraa, lukemattomien yksittäisten narrien organismia, negatiivisten, vahingollisten voimien ruumiillistumaa, joka on syntynyt Lutherin ja kapinoivien maallikoiden, erityisesti talonpoikien

²⁵⁶ ”Wa ich die sach greiff gröblich an, / Und wer unzüchtig mit den worten / Uss zorn hie an etlichen orten, / So bit ich euch, verstanden das: / Wir narren ietz nit können bass” Murner, *Von dem grossen Lutherischen Narren*, s. 97, säkeet 147-151.

²⁵⁷ Schillinger 2009, s. 87.

²⁵⁸ Schutte 1973, ss. 60-61.

²⁵⁹ Ibid., s. 66.

²⁶⁰ Ibid., s. 73. Suuri narri on monitulkintainen hahmo, josta ei voi muodostaa yksiselitteistä mielipidettä, vaan inho ja sympatia sitä kohtaan vaihtelevat jatkuvasti. Schillinger 2009, s. 97.

²⁶¹ Ibid., passim.

toimesta ja josta hän haluaa varoittaa.²⁶² Toisaalta teoksessa tulee toistuvasti esille, että Murnerin ja suuren narrin välillä vallitsee ystävyys- ja sukulaisuussuhde,²⁶³ mikä viittaa suuren narrin merkitykseen katolisen yhteiskunnan henkilöitymänä. Se on joutunut luterilaisuuden uhriksi,²⁶⁴ ja koska myös Murner itse oli luterilaisten hyökkäyksen kohteena, heidän on helppo tuntee keskinäistä läheisyyttä. Tältä kannalta katsottuna Murnerin manaajan rooli on ymmärrettävä niin, että hän haluaa auttaa suurta narria pääsemään eroon tämän ruumiiseen pesiytyneistä luterilaisista narreista. Useissa teoksen kohdissa he puhuttelevat toisiaan ”rakkaaksi isäksi” tai ”rakkaaksi ystäväksi”,²⁶⁵ esimerkiksi viidennessä luvussa suuri narri puhuu Murnerille seuraavasti:

Oi rakas isä, koska
Minä kehtän manaamista,
Ja sinä olet minun luonnettani ja sukuani
Ja sinulta ei myös puutu mitään narriudesta,
Joten sinä muistutat minua niin,
Kuin haluaisit itse tulla narriksi.²⁶⁶

Näistä säkeistä ilmenee, että heidän suhteensa on läheinen ja he ovat myös paljon toistensa kaltaisia, koska he ovat sukulaisia, luonteeltaan samanlaisia ja heillä on molemmilla kaikki narriuteen kuuluvat ominaisuudet. Tämä heijastelee Murnerin asettumista katolisen yhteiskuntajärjestyksen puolustajaksi sekä hänen kuulumistaan tähän järjestelmään. Hänen asemansa suuren narrin isänä voidaan tulkita siten, että hän näki tässä narrissa saman hahmon, jonka hän oli itse luonut aiempien teostensa satiiriseksi välineeksi. Myöhemmin siitä tuli luterilaisten propaganda-ase,²⁶⁷ jolloin hän katsoi sen heidän vaikutuksestaan sairastuneen ja paisuneen valtavaksi narriksi, ja *Suuressa narrissa* hän haluaa isällistä huolenpitoa osoittaen parantaa ”jälkeläisensä” tästä luterilaisten aiheuttamasta sairaudesta manaamisen keinoin. Hänen näkemyksensä oli siis se, että luterilaiset menivät yhteiskunnallisessa kritiikissään liian pitkälle ja käyttivät hänen narrihahmoaan väärin tarkoituksiin,²⁶⁸ minkä vuoksi hän pyrkii tässä teoksessa tekemään selväksi eron itse aiemmissa satiireissaan esittämiensä ja luterilaisen polemiikin sisältämien sosiaalirikittisten näkemysten välillä, vaikka ne kohdistuivatkin osittain samoihin yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Hän korostaa yhä

²⁶² Drozdová 2012, ss. 84-85.

²⁶³ Murner, *Von dem grossen Lutherischen Narren*, passim.

²⁶⁴ Schillinger 2009, s. 97.

²⁶⁵ Schutte 1973, s. 61.

²⁶⁶ ”Ach lieber vetter, seiten mol / Ich mich beschweren leiden sol / Und du meins gemütz und stamen bist / Und dir auch nichtz an narheit brist, / So bistu mir so gleich uff erden, / Als woltestu selbs zu einem narren werden.” Murner, *Von dem grossen Lutherischen Narren*, s. 106, säkeet 387-392. Säettä ”kuin haluaisit itse tulla narriksi” on vaikea selittää, koska sekä tämän teoksen että Murnerin muiden satiirien perusteella on selvää, että hän on lunastanut paikkansa narrien joukossa jo kauan sitten.

²⁶⁷ Schutte 1973, s. 64.

²⁶⁸ *Ibid.*, s. 65.

uudelleen olevansa samaa olemusta suuren narrin kanssa ja hyökkää siten luterilaisia vastaan samaan aikaan sisältä ja ulkoa,²⁶⁹ sekä oman fiktiivisen minänsä että suuren narrihahmon suulla. Samassa luvussa suuri narri puolestaan vertaa itseään Murnerin isiin:

Minä olen syntynyt kurjaksi narriksi
Niin kuin kaikki sinun isäsi olivat,
Siksi sinä olet kai minua manannut.
Mutta niillä, jotka asuvat sisälläni,
On paljon järkeä ja narrimainen ymmärrys.²⁷⁰

Narri vetoaa tässä sukulaisuuteen itsensä ja Murnerin välillä. He ovat molemmat yksinkertaisia, typeriä, pahaa-aavistamattomia narreja, kun taas heidän vastustajansa ovat Lutherin kannattajia (erityisesti pamfletisteja), joille on ominaista yhtä lailla järki kuin ”narrimainen ymmärrys”, jonka merkitys koostuu sekä ”järjen” tai ”viisauden” että ”oveluuden” tai ”viekkauden” mielikuvista.²⁷¹ Kaksi jälkimmäistä säettä ovat siten suuren narrin varoitus Murnerille siitä, että hänen sisällään asuvien narrien manaaminen on vaikea ja vaarallinen tehtävä. Murner vastaa narrielle seuraavasti:

Oi suuri narri ja isäni,
Sinä sanot minulle riittävästi ja varoitat minua tarkoin.
Jos välittäisin varoituksista ja pyynnöistä,
En toki olisi mikään narri.
Me narrit emme kuuntele neuvoja,
Jotka itse Jumala meille osoittaa!²⁷²

Hän perustelee välinpitämättömyytensä narrin varoituksesta sillä, että hän on itse narri, eivätkä narrit noudata kenenkään muun neuvoja. Tässä tulee esille piirre, joka liittyy narrinvapauteen: narrien ei tarvitse välittää käskyistä, kielloista tai pyynnöistä, vaikka ne tulisivat kaikkein korkeimmalta taholta; tähän viittaa viimeisen säkeen maininta Jumalan osoittamista neuvoista. Suuri narri Murnerin isänä merkitsee sitä, että kapinoivan yhteiskuntakritiikin symbolina tämä ”narrimörkö” kuvaa kaikkea, mikä sai hänet nousemaan kapinaan vallitsevia auktoriteetteja vastaan,²⁷³ toisin sanoen se on yhteiskunnallisen muutostarpeen ruumiillistuma, joka teki hänestä satiirikon ja sen narrin, jona hän esiintyy teoksissaan. Tältä osin hänen ja suuren narrin sukulaisuus

²⁶⁹ Ibid., s. 73.

²⁷⁰ ”Ich bin ein schlechter nar geboren, / Wie alle deine vettern woren, / Darumb hastu mich gar bald beschworen. / Die aber inwendig sitzen, / Haben grose vernunft und nerrisch witzen.” Murner, *Von dem grossen Lutherischen Narren*, s. 107, säkeet 396-400.

²⁷¹ Schillinger 2009, s. 90.

²⁷² ”O groser nar und vetter mein, / Du sagst mir gnug und warnst mich fein. / Kert ich an warnung mich und bit, / So wer ich doch kein nar nit. / Wie narren hören keinen rat, / Ja den uns got auch selber dat!” Murner, *Von dem grossen Lutherischen Narren*, ss. 109-110, säkeet 475-480.

²⁷³ Schutte 1973, s. 73.

ilmentää heidän ambivalentin suhteensa negatiivista puolta, kapinallisuutta katolista järjestelmää vastaan. Hän ei halunnut kiistää aiemmin esittämänsä yhteiskunnallista kritiikkiä,²⁷⁴ koska se olisi vienyt pohjan kaikelta siltä, mitä hän oli aiemmin edustanut satiirikkona, ja tällöin hänen vastustajansa olisivat varmasti pyrkineet leimaamaan hänet yleisönsä silmissä moraalittomaksi opportunistiksi. Siten hänen sukulaisuutensa suuren narriin voidaan nähdä ilmauksena siitä, että huolimatta kääntymisestään luterilaisten vastustajaksi hän oli tietyistä yhteiskunnallisen uudistamisen näkökohdista edelleen samaa mieltä heidän kanssaan.

Teoksen lopussa kerrotaan, kuinka suuri narri on kuoltuaan jättänyt perinnöksi narrinlakin, jonka hänen viimeisen tahtonsa mukaan perii jokainen, joka on läheisesti ystäväystynyt häneen. Asiasta syntyy riita, kun tämän perinnön hakijoiksi ilmoittautuvat kaikki Murneria vastaan taistelleet luterilaiset kirjoittajat, heidän joukossaan Luther itse.²⁷⁵ Tällöin Murner astuu jälleen esiin, tällä kertaa *Suuren narrin* kirjoittajan ominaisuudessa.²⁷⁶ Hän pitää itseään narrin laillisena perijänä,²⁷⁷ perustellen oikeutensa perintöön sillä, että hän on tämän lähin ystävä ja sukulainen,²⁷⁸ mikä käy ilmi seuraavista säkeistä:

Minun pitäisi saada lakki ennen kaikkia,
Sillä tämä kirja antaa minulle tiedon,
Että olen [narrin] läheisin ystävä,
Ja narri on myös sukua minulle.²⁷⁹

Minulla on siis sellaista tietoa,
Jolla minulta ei evätä perinnönsaantia,
Siksi tarvitaan suostumus,
Että lakki annetaan minulle.²⁸⁰

Murnerin yhtenä päämääränä *Suurta narria* kirjoittaessaan oli osoittaa kirjallinen ylivoimaisuutensa vastustajiinsa nähden, sillä paitsi että hän piti heidän teoksiaan ”oppimattomina ja taitamattomina ilveilykirjoina”,²⁸¹ hän pyrki myös todistamaan taiteelliset kykynsä aikansa kirjoittajien

²⁷⁴ Ibid., s. 65.

²⁷⁵ Schutte 1973, s. 42.

²⁷⁶ Drozdová 2012, s. 93.

²⁷⁷ Schillinger 2009, s. 89.

²⁷⁸ Schutte 1973, s. 62.

²⁷⁹ ”Solt ich die kap für allen hon, / Dan mir dis buch hie kuntschafft git, / Ein fründ zu sein des nechsten glid, / Und mir der nar auch ist verwant.” Murner, *Von dem grossen Lutherischen Narren*, s. 280, säkeet 4774-4777.

²⁸⁰ ”So ich nun solche kuntschafft hab, / Die mir den erbfal spricht nit ab, / So erfordert das die billichkeit, / Das man mir die kappen geit.” Ibid., s. 281, säkeet 4789-4792.

²⁸¹ Schutte 1973, s. 42.

keskuudessa,²⁸² koska halusi saada itselleen julkista tunnustusta.²⁸³ Suuren narrin perintö, narrinlakki, merkitsee sitä, että vain tämän lakin omistajalla on oikeus pitää itseään suurena narrina, joka hallitsee kaiken narriuden, ja tätä oikeutta Murner vaatii itselleen, koska tässä kirjassa hän on osoittanut olevansa suuren narrin läheisin ystävä ja sukulainen. Tällä hän tarkoittaa sitä, että oman näkemyksensä mukaan vain hänellä oli riittävästi tietoa ja ymmärrystä narriaiheisten teosten kirjoittamiseen,²⁸⁴ kun taas luterilaisilta kirjoittajilta tämä ymmärrys puuttui, joten vastedes he eivät saisi käyttää kirjoituksissaan narrihahmoa, jonka he olivat omineet itselleen häneltä. Hänen julistautumisensa suuren narrin ainoaksi perijäksi on osoitus siitä, että hän piti itseään oman aikansa narrikirjallisuuden suvereenina edustajana, joka ansaitsi kunniasijan sekä aikalaistensa että jälkimaailman tietoisuudessa.

Murnerin ja suuren narrin sukulaisuussuhteen liittäminen tähän käsittelylukuun saattaa herättää kysymyksiä, sillä sen yhteys Murnerin omakohtaiseen narriuteen ei ole välittömästi nähtävissä. Tätä suhdetta käsittelevissä säkeissä tulee kuitenkin selvästi esille, että se merkitsee myös heidän keskinäistä samankaltaisuuttaan, toisin sanoen sukulaisuutensa perusteella he ovat molemmat narreja. Sitä voidaan siis pitää yhtenä Murnerin omakohtaisen narriuden näkökohtana, ja sen sisällyttäminen osaksi tätä käsittelylukua on siten perusteltua. Murnerin asema suuren narrin perijänä liittyy suoraan heidän sukulaisuuteensa, joten sama perustelu pätee myös sen kohdalla. Tähän samankaltaisuuteen ja sukulaisuuteen Murner viittaa myös puhuessaan hänen ja suuren narrin yhteisestä olemuksesta, joka on nähtävissä jo hänen esireformatorisissa satiireissaan kahdella eri tasolla: ensiksi, hänen niissä esittämänsä kuvaus itsestään sairaana narrina, jonka sisällä asuu muita narreja, muistuttaa huomattavasti suurta narria. Toiseksi, hänen yhteinen olemuksensa suuren narrin kanssa voidaan tulkita siten, että hän on osa yhteiskuntaa, jonka hän *Suuressa narrissa* tiivistää yhdeksi suureksi narrihahmoksi, ja se merkitsee siis samaa asiaa kuin hänen aiemmissa satiireissaan kuvaamansa jäsenyys narrien joukossa. Näin ollen voidaan todeta, että Murnerin ja suuren narrin sukulaisuus juontaa juurensa hänen varhaisemmissa teoksissaan esittämäänsä kuvaukseen itsestään narrina.

²⁸² Ibid., s. 43.

²⁸³ Farr 1960, s. VI.

²⁸⁴ Murner piti narrien naurettavaksi tekemistä yksinoikeutenaan sillä perusteella, että ”keisari Maksimilian on antanut hänelle luvan tähän,” kuten hän kirjoittaa *Narrenbeschwörungin* sivulla 132 säkeissä 81-85. Tämä on tulkittu viittaukseksi siihen, että keisari hyväksyi hänen suunnitelmansa *Narrenbeschwörungin* kirjoittamisesta Wormsissa 1509. Liebenau 1913, s. 42; s. 110. Korkeimman maallisen vallanpitäjän taholta tullut valtuutus oli hänelle epäilemättä merkittävä osoitus omasta ylivertauudesta narrikirjailijana.

3.5 Yhteenvedo Murnerin omakohtaisesta narriudesta

Tässä luvussa olen kuvannut Murnerin omakohtaisen narriuden piirteitä: hänen näkemystään itsestään narrijoukon jäsenenä, hänen syyllisyydentuntoaan omasta narriudestaan, hänen narriuttaan polemiikin välineenä *Suuressa narrissa* sekä hänen ja suuren narrin sukulaisuutta. Kaikki nämä piirteet ilmentävät tavalla tai toisella hänen satiirisia ja poleemisia päämääriään, joita olivat hänen esireformatorisissa satiireissaan yhteiskunnallisten epäkohtien poistaminen ja ihmisten moraalinen parannus sekä *Suuressa narrissa* luterilaisen polemiikin tyhjäksi tekeminen. Hänen jäsenyytensä narrien joukossa muodostaa perustan hänen kyvyllään puhua narreille narrien tavalla ja saada heidät sitä kautta näkemään oma narriutensa, ja hänen syyllisyydentuntonsa omasta narriudestaan voidaan nähdä pyrkimyksenä säilyttää hänen satiiriensa uskottavuus yleisön silmissä. Hän käytti omaa narriuttaan poleemisena aseena osoittaakseen luterilaisten häneen kohdistamien narriussyytösten turhuuden ja tehdäkseen heidät naurettaviksi, ja esittämällä itsensä suuren narrin sukulaisena ja ainoana perijänä hän pyrki vaikuttamaan luterilaisten polemiikin suosioon kyseenalaistamalla heidän oikeutensa käyttää narrihahmoa kirjoituksissaan. Näiden päämäärien lisäksi hänen omakohtaiseen narriuteensa liittyi myös henkilökohtainen motiivi, pyrkimys osoittaa kirjallinen paremmuutensa muihin narriaiheisten teosten kirjoittajiin, kuten Brantiin ja luterilaisiin verrattuna. Tämä seikka tulee näkyviin etenkin hänen kuvauksessaan itsestään suuren narrin perillisenä, mutta myös hänen roolissaan narrijoukon jäsenenä.

Murnerin omakohtaisessa narriudessa on nähtävissä monin tavoin myös muiden historiallisten tekijöiden vaikutus: hänen asemansa narrien johtajana ilmentää hänen henkilökohtaisten elämänvaiheidensa kautta hankkimaansa kokemusta ja tietämystä narrimaisista ihmisistä sekä heidän tavoistaan, ja narriksi tekeytymällä hän saattoi todellisten hovi- ja karnevaalinarrien tavoin käyttää narrinvapautta sekä puolustautuessaan itseensä kohdistuvilta syytöksiltä että käydessään sanalliseen hyökkäykseen vastustajiaan vastaan. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että narrin roolissa hän katsoi omaavansa oikeuden kritisoida aikalaisiaan huvittavin ja pilkallisoin sanankääntein, mikä osaltaan kertoo hänen pyrkimyksensä hyötyä etenkin alempien kansankerrosten myötämielisestä suhtautumisesta narreihin pönkittääkseen satiirisen ja poleemisen viestinsä tehoa yleisönsä keskuudessa. Toisaalta hänen syyllisyydentuntoonsa omasta narriudestaan vaikutti hänen muiden aikansa oppineiden kanssa jakamansa näkemys, jonka mukaan narrit olivat synnin ja paheellisuuden henkilöitymiä. Tällä tavoin Murnerin oman narriuden kautta tulevat esille hänen aikansa kaksi toisilleen vastakkaista suhtautumistapaa narreihin ja narriuteen. Syyllisyydentunnosta ei tosin ole enää merkkiäkään *Suuressa narrissa*, jossa hän hyväksyy narriutensa hilpeän itseironian sävyttämin sanoin. Tämä johtuu siitä, että muuttuneen yhteiskunnallisen tilanteen johdosta *Suuri narri* on

luonteeltaan ennen kaikkea poleeminen taistelukirjoitus, joka oli suunnattu luterilaista liikettä vastaan, joten anteeksipyytely oman narriuden vuoksi ei ollut tässä teoksessa aiheellista eikä tarkoituksenmukaista toisin kuin hänen aiemmissa satiireissaan.

4. MURNERIN NARRI KARNEVAALIN SYMBOLINA

Karnevaali oli vuosisatojen ajan Euroopan tärkein kansanjuhla, jonka aikana maailma kääntyi tilapäisesti pääläelleen.²⁸⁵ Narria pidettiin yleisesti merkittävimpänä karnevaalihahmona, ja vuoden 1500 tienoilla narri profiloitui virallisesti karnevaalin ”ylösalaisin kääntyneen maailman” edustajaksi.²⁸⁶ Mezger arvioi Nürnbergissä vietetyn *Schembartlaufin* kaltaisten suurten kaupunkikarnevaalien, joissa narrihahmoja esiintyi suurin joukoin, kehitymisellä keski- ja uuden ajan taitteessa olevan varmasti yhteys narritematiikan samanaikaiseen kukoistukseen Murnerin ja muiden narrikirjailijoiden tuotannossa.²⁸⁷ Bahtinin mukaan karnevaalin käänteinen maailma on parodia tavallisesta elämästä,²⁸⁸ ja sen eräs muoto on alentaminen,²⁸⁹ groteskin realismin pääpiirre, joka merkitsee kaiken ylevän ja ihanteellisen kääntämistä materiaalis-ruumiilliselle tasolle.²⁹⁰ Hänen ajattelussaan groteskiin realismiin ja alentamiseen liittyy myös groteskin ruumiin konseptio,²⁹¹ teoria, jonka hän yhdistää karnevaalitapoihin.²⁹² Karnevaalin symbolihahmoissa, narreissa ruumiillistui karnevaaliparodia eli maailman tavanomaiseen järjestykseen kohdistuva koominen pilkanteko, joka tähtäsi alentamiseen ja ulottui usein jopa ylhäisiin henkilöihin tai arvossa pidettyihin asioihin. Narriaihetta käytettiin reformaatioliikkeen propagandassa säännöllisesti katolisen uskon puolustajien arvokkuuden riistämiseksi,²⁹³ ja vastaavasti Murner kuvaa *Suuri narri*-teoksessaan luterilaisia vastustajiaan narreina tehdäkseen heistä naurettavia. Muissa narriaiheisissa teoksissaan, joissa hän käsittelee moraalisesti rappeutuneita aikalaisiaan, alentaminen kohdistuu yleisesti hurskaan ja hyveellisen ihmisen ihanteeseen, siis oppineiden ja ylempisäätysten lisäksi myös tavalliseen väestöön.

Katolisen kirkon piirissä karnevaali tulkittiin keski- ja uuden ajan vaihteessa perinteisen näkemyksen mukaisesti Paholaisen valtakunnaksi,²⁹⁴ ja karnevaalin vietossa Paholainen ja narri

²⁸⁵ Río 1993, s. 81.

²⁸⁶ Mezger 1991, ss. 50-51.

²⁸⁷ Ibid., s. 26.

²⁸⁸ Bahtin 1965/1995, s. 13.

²⁸⁹ Ibid., s. 12.

²⁹⁰ Ibid., ss. 20-21.

²⁹¹ Ibid., s. 27.

²⁹² Schillinger, 2009, s. 99.

²⁹³ Scribner 1981, passim.

²⁹⁴ Mezger 1991, s. 480.

olivat yhtäpitäviä käsitteitä.²⁹⁵ Näiden näkemysten perustana oli se, että karnevaalin aikana ihmiset antoivat vallan vieteilleen ja mielihaluilleen, jolloin heistä tuli kuvaannollisessa mielessä kapinallisia Jumalaa sekä maallisten ja hengellisten auktoriteettien johtamaa maailmanjärjestystä vastaan. Narrit olivat tällaista syntistä ja kapinallista ihmistä symboloivia hahmoja ja samalla ylösalaisin kääntyneen maailman negatiivisen merkityksen, Jumalan säättämän ja kirkon sekä maallisten hallitsijoiden ylläpitämän järjestyksen kumoutumisen henkilöitymiä. Tätä merkitystä heijastelee Murnerin tuotannossa se, että hän kuvaa maailman syntisten narrien täyttämäksi, minkä vuoksi se uhkaa muuttua yhdeksi suureksi karnevaaliksi.

Murnerin teosten yhteys karnevaaliin näkyy konkreettisesti siinä, että eräät niissä esiintyvistä narriaiheen kuvauksista – narrien lihavuus ja ylensyöminen, narrien kulkue, narrinleikkuu, suuren narrin hautaaminen, narrinsyöjä, narrin hautominen, lemmennarrit sekä narrinkylvö – ovat ulkoisilta piirteiltään historiallisten karnevaalitapojen vastineita. Seuraavissa alaluvuissa pyrin osoittamaan tämän vastaavuuden kuvaannollisten merkitysten tasolla ja selvittämään sitä kautta, historiallisen evidenssin huomioon ottaen, todellisten karnevaalikäytäntöjen vaikutuksen Murnerin narriaiheen kuvauksiin. Pohdin myös, miten edellä mainitut, tuolle aikakaudelle ominaiset käsitykset narreista käänteistä karnevaalimaailmaa parodisen alentamisen ja syntisen kapinallisuuden merkityksissä edustavina hahmoina sekä kirjoittajan satiiriset ja poleemiset tavoitteet ilmenevät näiden kuvausten historiallisina vaikuttimina. Narrien lihavuuden ja ylensyömisestä sekä narrinleikkueen kohdalla tuon esille myös näiden aiheiden yhteyden Bahtinin groteskin ruumiin käsitteeseen.

4.1 Narrien lihavuus ja ylensyöminen

Anu Korhosen mukaan lihavuutta ja ahmimista pidettiin uuden ajan alussa narrien ominaisuuksina, joihin liittyivät ahneuden, itsekkyyden, laiskuuden ja nautinnonhalun kaltaiset paheet.²⁹⁶ Karnevaali oli tuolloin narriuden synonyymi,²⁹⁷ joten narrien ominaispiirteinä lihavuus ja syöpöttely tulivat näkyviin erityisesti karnevaaliaikana.²⁹⁸ Lihavien ja syömishimoisten narrien voidaan tulkita symboloivan ihmisen perusvieteilleen antautumista ja paheisiin lankeamista, toisin sanoen käänteisen karnevaalimaailman negatiivista merkitystä. Korhonen yhdistää kyseiset piirteet myös koomisuuteen viittaamalla Bahtinin esittämiin näkemyksiin karnevaalijuhlan humoristisesta

²⁹⁵ Ibid., s. 128. Myöhäiskeskiaikaisen logiikan mukaan kaikki narrius lähti ”Jumalaa ei ole”-periaatteesta, mikä karnevaalin aikana ilmeni välinpitämättömyytenä Jumalasta tai Paholaisen hahmossa. Ibid., s. 109.

²⁹⁶ Korhonen 2005, s. 52.

²⁹⁷ Scribner 1981, s. 67.

²⁹⁸ Ylensyöminen ja lihavat karnevaalihahmot kuuluivat oleellisena osana karnevaalin viettoon. Burke 1978/1994, ss. 183-185.

luonteesta,²⁹⁹ minkä perusteella ne liittyvät narrien merkitykseen parodisen alentamisen henkilöityminä. Nämä tulkinnat pätevät myös Murnerin teosten kuvauksiin, joissa hän käsittelee lihavuutta ja ylensyömistä narrimaisten ihmisten ominaisuuksina. *Narrenbeschwörungissa* hän kirjoittaa saksalaisista syöpötelijöistä seuraavasti:

Siksi ei kukaan teistä voi tulla rikkaaksi,
Että hän yhtenä päivänä syö,
Siitä itsensä kai sata ruokkisi,
Ja onnettomia ovat kaikki ihmiset,
Joille hän ei säästänyt mitään,
Eikä kukaan teistä saavuta mitään sillä,
Kuin että hän lopettaa elämänsä,
Koska hän ei kykene sulattamaan ruokaa
Ja hänen täytyy ennen pitkää luopua siitä.
Siksi meidät on ulkomailla
Nimetty täysiksi saksalaisiksi sioiksi.³⁰⁰

Osoittamalla sanansa maanmiehilleen hän korostaa ylensyömistä esiintymistä erityisesti saksalaisten keskuudessa. Lisäksi hän huomauttaa, ettei kukaan saavuta ahmimisella mitään, vaan päinvastoin varoittaa sen tuhoisista seurauksista. Ajan yleisen ajattelun mukaisesti hän yhdistää syömishimon ahneuteen ja itsekkyyteen, jotka lukeutuvat hänen teoksissaan narrimaisille ihmisille tyypillisten syntien joukkoon. Vieteilleen antautuvan ja Jumalaa vastaan kapinoivan ihmisen vertauskuvina hänen kuvaamansa ahmijat samastuvat karnevaalin ylösalaisin kääntynyttä maailmaa kielteisessä merkityksessä edustaviin narriihin. Bahtinin mukaan ahmiminen on alentamiseen liittyvä materiaalis-ruumiillinen toiminto,³⁰¹ ja tässä merkityksessä se ilmenee edellä esitetyn tekstikatkelman kahdessa viimeisessä säkeessä, joissa Murner huomauttaa humoristiseen sävyyn, että ahmimisesta johtuen saksalaisia nimitetään ulkomailla täysiksi sioiksi. Nämä suursyömärit ovat siten narrien vastineita myös parodisen arvokkuuden riiston henkilöityminä.

Merker esittää *Suuren narrin* esipuheessa olettamuksen, jonka mukaan Murner sai idean luterilaisen liikkeen kuvaamiseen lihavana narrina kotikaupunkinsa Strasbourgin karnevaalijuhlien hahmosta, jolla hänen paikalliset vastustajansa halusivat pilkata häntä.³⁰² Schutten mukaan suuri narri merkitsi

²⁹⁹ Korhonen 2005, s. 61.

³⁰⁰ ”Darumb ihr keiner rychen mag, / So er das uff ein tag verzert, / Do von sich wol ein hundred nert, / Und sind all unglückhafftig lüt / Das ir keiner sparet nüt, / Und gwint ir keiner nüt darab, / Dann das er bricht syn leben ab, / So er die spyss nit douwen kan / Und müss ee zyt wychen dar van. / Das hat man uns im welchen lant / Die vollen tütschen süw genant.” Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 296, säkeet 48-58.

³⁰¹ Bahtin 1965/1995, ss. 20-21.

³⁰² Merker 1918, s. 48.

Murnerille vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen ruumiillistumaa,³⁰³ ja luterilaisia hän piti kapinallisina, jotka pyrkivät kumoamaan tämän järjestyksen.³⁰⁴ Tämän perusteella suuren narrin lihavaksi pöhötynyt ruumis ilmentää hänen näkemystään maailman ajautumisesta luterilaisten vaikutuksesta kohti karnevaalia muistuttavaa ylösalaisin kääntyneisyyden tilaa. Kyseessä on siten vakava varoitus yhteiskuntaa uhkaavasta epäjärjestyksestä ja rappiosta, ja toisaalta vastaus reformaation kannattajille, jotka puolestaan pitivät katolista kirkkoa syyllisenä maailmassa vallitsevaan epäjärjestykseen. Schutte näkee suuren narrin myös luterilaisen opin henkilöitymänä,³⁰⁵ ja tämän tulkinnan näkökulmasta tarkasteltuna sen lihavuus tähtää mainitun opin naurettavaksi tekemiseen sekä alentamiseen. Bahtin mainitsee groteskin ruumiin yhtenä periaatteena liioittelun,³⁰⁶ ja suuren narrin hahmo vastaa liioittelevuudessaan groteskia.³⁰⁷ Sen ominaisuuksista ennen kaikkea lihavuuden voidaan katsoa edustavan tätä liioittelua ja sitä kautta myös Bahtinin kehittämää groteskin ruumiin konseptiota, joka puolestaan liittyy alentamiseen. Näin ollen suuren narrin lihavuuden ja alentamisen välinen yhteys voidaan perustella nimenomaan groteskin ruumiin käsitteen avulla. Karnevaalin käänteinen maailma tulee siis kyseisen hahmon kautta näkyviin sekä yhteiskunnallisen järjestyksen kumoutumisen että todellisen, vakavan elämän parodioinnin merkityksessä. Murner liittää lihavuuden ominaisuuden myös erääseen suureen narrin pesiytyneeseen luterilaisten narrien ryhmään, jota hän nimittää ”hölmöheintzeiksi”³⁰⁸:

Maan päällä ei kukaan tiedä, mitä hölmöheintzit ovat.
He ovat lihavia, eloisia narreja,
Jotka ovat saaneet alkunsa ihrasta;
Ja jotka kelpaavat vain kyyhkysensonnaksi.
Kun he asuvat suuressa narrissa
Housuissa, kintuissa,
Niin hän heittää heidät pois vaatteiden mukana,
Koska hän ei enää kestä heitä.³⁰⁹

Hänen tarkoituksenaan on tässä luterilaisen opin kannattajien pilkkaaminen; hän kuvaa heidän lihavuuttaan koomisessa valossa ja pyrki siten viemään heiltä arvokkuuden ja uskottavuuden niiden ihmisten silmissä, jotka empivät kantaansa kilpailevien uskonuuntausten välillä. Toisaalta

³⁰³ Schutte 1973, s. 64.

³⁰⁴ Ibid., s. 72.

³⁰⁵ Ibid., s. 64.

³⁰⁶ Melters 2004, s. 210.

³⁰⁷ Drozdová 2012, s. 87.

³⁰⁸ Hölmöheintzit (*gickenheintzen*) on haukkumanimi hölmöille, typerille ihmisille. Merker 1918, s. 403.

³⁰⁹ ”Es hatz uff erd kein man nie kint, / Was doch gickenheintzen sint. / Es sein gar feisste narren queck, / Und hon gewurtzlet in dem speck; / Der gelten nün ein dubentreck. / Wan sie dem grosen narren sessen / In den hosen in den hessen / So würff er sie hin mit dem kleidt, / Das sie im nit me brechten leidt.” Murner, *Von dem grossen Lutherischen Narren*, s. 201, säkeet 2716-2724.

luterilaisten lihavuus merkitsee myös sitä, että hän piti heitä syntisinä, koska he olivat nousseet vastustamaan Jumalan säätämää ja katolisen kirkon ylläpitämää maailmanjärjestystä. Kahdessa viimeisessä säkeessä hän kuvaa reaktiota, johon toivoi propagandansa johtavan: suuri narri eli katolinen yhteiskuntajärjestys saa tarpeekseen luterilaisista, jotka valheellista oppia levittämällä ovat vaarassa saattaa sen kaoottiseen tilaan, ja tämän seurauksena se heittää heidät pois vaatteidensa mukana, mikä merkitsee heidän häätämistään ja sulkemistaan yhteiskunnan ulkopuolelle sekä heidän kannattamansa vahingollisen opin hylkäämistä ja hävittämistä pois ihmisten keskuudesta. Kuten suuren narrin kohdalla, myös luterilaisten narrien tapauksessa ovat siis lihavuuden kautta nähtävissä sekä koomisen alentamisen että syntisyyden ja vallitsevaa järjestystä uhkaavan kapinallisuuden merkitykset.

4.2 Narrien kulkue

Merkerin mukaan vuoden 1521 karnevaaliaikana Murnerin strasbourgilaiset vastustajat kohdistivat häneen halventamisen, jossa suurta nukkea kuljetettiin reessä hänen ikkunansa ohi, mikä tarjosi hänelle kiihokkeen *Luterilaisen narrin* kirjoittamiselle.³¹⁰ Murner itse esittää teoksessa tätä olettamusta tukevan lausunnon, joten suurella todennäköisyydellä hänen inspiraation lähteenään oli kyseinen karnevaalihakmo,³¹¹ joka toimi samalla suuren narrin esikuvana. Spanier toteaa Murnerin viittaavan tässä teoksessa keskiaikaiseen karnevaalitapaan, jossa ”karnevaalimörköä” kuljetettiin kulkueessa ympäriinsä paareilla, vaunuissa tai reessä,³¹² ja Könneker mainitsee teoksessa esiintyvän suuren narrin rekikulkueen esimerkkinä aiheesta, jonka yhteys kaupungeissa vietettyjen karnevaalien käytäntöihin tulee selvästi esille.³¹³ Kyseinen kulkue viittaa lähes suoraan karnevaaliin myös sikäli, että narrin rekeä vetää ”yksitoista ratsua ja narraa”; yhtätoista pidetään yleisesti ”narrien lukuna”,³¹⁴ joka esiintyy usein karnevaalikäytännöissä.³¹⁵ Näiden näkemysten perusteella tämä rekikulkue, jossa Murner kuvaa suuren narrin istumassa reessä pienempien narrien vetämänä, on nähtävä vastineena historialliselle karnevaalikulkueelle, ja niissä esiintyvät narrihakmot keskenään rinnasteisina.³¹⁶ Schutte katsoo tämän rekikulkueen merkitsevän

³¹⁰ Merker 1918, s. 48. Murner jättää kyseisen häväistyksen mainitsematta vuoden 1521 maaliskuussa ilmestyneessä kirjoituksessaan, mikä viittaa siihen, että todellisuudessa se toteutettiin vasta seuraavan vuoden karnevaaliaikana. Schutte 1973, s. 76.

³¹¹ Schillinger 2009, s. 97.

³¹² Spanier 1926, s. 4. Kyseiseen karnevaalitapaan kuului myös karnevaalimörön hautaaminen, polttaminen tai veteen heittäminen. Spanier 1926, s. 4. Nämä käytännöt vastaavat Murnerin teoksen lopussa kuvaamaa suuren narrin hautaamista, ks. alaluku 4.4.

³¹³ Könneker 1966, s. 6.

³¹⁴ Schillinger 2009, s. 99.

³¹⁵ Moser 1982, ss. 346-363.

³¹⁶ Karnevaalihakmo on yhteydessä narriin, ja narrihakmo kuvattiin usein narrien kantamana. Esimerkiksi Nürnbergin karnevaalikulkueessa nähtiin suuren narrin hahmo, jota ympäröi joukko muita narreja. Scribner 1981, ss. 68-69. Tämä

luterilaisten julkaisijoiden yksinkertaisuutta ja kykenemättömyyttä, ja arvioi sen osaltaan palvelleen Murnerin pyrkimystä leimata reformatorinen liike karnevaalileikiksi painottamalla sen naurettavia ja lapsellisia puolia.³¹⁷ Luvussa *Miksi suuri narri kulkee ympäriinsä reellä*³¹⁸ Murner kuvaa suuren narrin matkustamista seuraavasti:

Matkustaminen kylmässä lumessa,
Se ei tee kipeää teidän narrillenne:
Hän on täynnä monia muita narreja,
Hänet on laitettu matkaan / ja asetettu kaakinpuuhun.³¹⁹

Kirjoittaessaan, että matkustaminen kylmässä lumessa ei tee suurelle narrille kipeää, Murner ilmaisee näkemyksensä siitä, että tämän matkanteko reellä sujuu vaivattomasti, toisin sanoen luterilainen oppi leviää yhteiskunnassa nopeasti ja laajalle. Hän siis myöntää vastustajiensa toiminnan tehokkuuden, mutta välittömästi tämän jälkeen hänen äänensävyensä heitä kohtaan muuttuu ivalliseksi. Erityisesti *Suuren narrin* ensimmäisessä osassa hän katsoo, että Lutherin kannattajat ovat ymmärtäneet hänen oppinsa väärin ja tekevät sen naurettavaksi,³²⁰ mikä tulee tässä kohdassa esille viimeisessä säkeessä: pienempien narrien vetäessä suurta narraa reessä hänet on kuvaannollisesti asetettu kaakinpuuhun (eli häpeäpaaluun), toisin sanoen se, että reformaation kannattajat levittävät Lutherin oppia on ikään kuin sille langetettu häpeärangaistus, sillä heidän virheelliset käsityksensä muuttavat sen silkaksi typeryydeksi. Narrien rekikulkuetta kuvatessaan Murner pyrki siis kääntämään vastustajiensa häneen aiemmin vastaavaa keinoa käyttämällä kohdistaman pilkan heitä itseään vastaan. Tällöin kulkueessa esiintyvät narrilahmot saavat merkityksen alentamisen ja arvokkuuden riiston henkilöityminä.

Schutte kuvaa suurta narraa luterilaisen opin merkityksessä myös reformaation kannattajien aseena, jota ympäriinsä kuljettamalla he pyrkivät tukahduttamaan kaiken vastustajien esittämän kritiikin Lutherin kirjoituksia kohtaan.³²¹ Hänen esittämänsä vertauksen mukaan samoin kuin kreikkalaiset sankarit piiloutuivat Troija-tarussa puisen hevosen sisälle tunkeutuakseen valloittamattomaan linnoitukseen, luterilaiset arkinarrit asettuvat suuren narrin ruumiiseen ja kuljettavat sitä

vahvistaa käsitystä sekä karnevaalimörön ja suuren narrin että karnevaalikulkueissa ja Murnerin kuvaamassa rekikulkuessa esiintyneiden pienempien narrien vastaavuudesta.

³¹⁷ Schutte 1973, ss. 58-59.

³¹⁸ *Warumb der gross narr in einem schlitten ist umb gefiert worden, Von dem grossen Lutherischen Narrenin* luku 3.

³¹⁹ ”Faren schon in dem kalten schne, / Das ir dem narren nit thüen we: / Er ist vil anderer narren schwanger, / Fiern in schon / und stelt in an branger.” Murner, *Von dem grossen Lutherischen Narren*, ss. 100-101, säkeet 247-250.

³²⁰ Büchner 1974, s. 278.

³²¹ Schutte 1973, s. 64.

ympäriinsä, jolloin he vaikuttavat suunnattomien väkijoukkojen yllyttäjiltä.³²² Suuri narri on tässä yhteydessä ymmärrettävä Troijan hevosen tavoin petollisena juonena vihollisen huiputtamiseksi ja kukistamiseksi, sillä sen avulla reformaation puolestapuhujat pyrkivät kääntämään ihmiset pois katolisuudesta sekä hävittämään vallitsevan uskonnollisen ja yhteiskunnallisen järjestyksen. Siten rekikulkue, jossa he kuljettavat tätä hahmoa, voidaan nähdä osana heidän ”sodankäyntiään” katolisen opin kannattajia vastaan ja siinä esiintyvät narrihahmot ylösalaisin kääntyneen maailman kielteisen merkityksen symboleina. Murnerin tarkoituksena oli siis tätä kulkuetta kuvatessaan paitsi pilkata luterilaisen opin kannattajia, myös varoittaa katolisia uskontovereitaan vastustajien kapinallisuudesta ja vaarallisuudesta.

4.3 Narrinleikki

Scribner arvioi, että kuvatessaan *Suuri narri*-teoksessa Lutherin kerettiläisen hulluuden poistamista suuresta luterilaisesta narrista Murner viittaa Nürnbergin karnevaalissa kehitettyyn ”narrinleikkiin” (*Narrenschniden*) nimellä tunnettuun käytäntöön, jossa hulluus leikattiin pois narreista.³²³ Merker esittää vastaavan näkemyksen kirjoittaessaan *Suuren narrin* esipuheessa, että Murner varioi tässä teoksessa karnevaalista tuttua narrinleikkiuaitta.³²⁴ Suuren narrin hahmon kaksimerkityksisyyden huomioon ottaen tämä voidaan tulkita joko luterilaisen opin sisäisenä puhdistamisena, jossa siitä poistetaan väärät ja vahingolliset vaikutukset, tai pyrkimyksenä hävittää luterilainen oppi koko yhteiskunnasta.³²⁵ Teoksen alkuluvussa Murner ilmoittaa haluavansa leikata narriuden mätäpaiseen väärän opin mielettömiltä kannattajilta,³²⁶ millä hän tarkoittaa heidän väärin tulkitsemansa Lutherin opin ja sen haitallisen vaikutuksen kitkemistä ihmisten mielistä. Hänen tästä opista käyttämänsä nimitys ”narriuden mätäpaise” on vertauskuvallinen ilmaus pahuudelle, joka poistetaan ihmisestä leikkaamalla, sillä muiden katolisen uskon puolustajien tavoin hän piti luterilaisia Paholaisen valtaan joutuneina narreina. Scribner yhdistää narrinleikkiin *Suuressa narrissa* toistuvasti esillä olevaan narrien manaamiseen,³²⁷ ja myös Feydyn käsityksen mukaan narrinleikkiä voidaan pitää

³²² Ibid., s. 59.

³²³ Scribner 1981, ss. 67-68.

³²⁴ Merker 1918, s. 46.

³²⁵ Edellinen tulkinta viittaa *Suuri narri*-teoksen alkuosaan, jossa Murner erottaa toisistaan Lutherin opin ja hänen kannattajiensa virheelliset käsitykset siitä, jälkimmäinen taas teoksen loppupuoleen, jossa Murner alkaa pitää reformaattorin oppia kokonaisuudessaan hulluutena, ks. alaluku 6.2. Scribnerin käyttämä ilmaus ”Lutherin kerettiläinen hulluus” on ensiksi mainitun tulkinnan kannalta sikäli harhaanjohtava, että kyse ei ollut Lutherin itsensä vaan hänen kannattajiensa hulluudesta.

³²⁶ Murner, *Von dem grossen Lutherischen Narren*, s. 96, säkeet 142-143. Kielikuva ”narriuden mätäpaise” ei ollut Murnerin keksintöä, vaan hän saattoi edellyttää lukijoidensa olevan tietoisia vastaavista esityksistä ajan kuvallisessa taiteessa. Mezger 1991, s. 297.

³²⁷ Scribner 1981, s. 235.

yhtenä manaamisen muotona,³²⁸ kun taas Schillinger katsoo narrinleikkua kuvausten olevan lähellä esityksiä, joissa manaaminen aiheuttaa synnytystä muistuttavan fyysisen tapahtuman.³²⁹ Vaikka narrinleikkua yhteydelle manaamiseen ja synnytykseen ei löydy Murnerin teoksista suoraa ilmausta, on selvää, ettei tämä yhteys ole kaukaa haettu, sillä kaikissa niissä on kysymys pahojen narrien karkottamisesta. Schillingerin mukaan *Suuressa narrissa* esiintyvät synnytyksen ja pahojen narrien karkottamisen kuvaukset, joissa suuren narrin ruumiista tulee ulos pienempiä narreja, edustavat Bahtinin käsitystä groteskista ruumiista,³³⁰ joten sen perusteella, että narrinleikkua rinnastuu näihin kuvauksiin, myös sitä voidaan pitää groteskin ruumiin kuvaamisen muotona. Sekä *Suuressa narrissa* että *Narrenbeschwörungissa* hän kuvaa myös hiuksissa asuvien narrien poistamista leikkaamalla:

Kun he [hölmöheintzit] asuvat [suuren narrin] hiuksissa,
Hän haluaisi että ne leikataan pois.³³¹

Se joka ripittäytyy minulle, ottaa puhdistuksen,
Jolloin häneltä täytyy leikata hiukset;
Jos hänelle ei tehdä sitä, niin tiedät,
Että hänen hiuksensa ovat täynnä narreja.³³²

Nämä leikkuat vastaavat merkitykseltään edellä mainittuja narriuden mätäpaiseen leikkaamista ja narrinleikkua karnevaalitapaa, joten ne voidaan pitkälti rinnastaa keskenään ja laskea kuuluviksi yhteisen otsikon alle.³³³ Niissä leikkaamistoimenpide kohdistuu paiseisiin tai pienempiin narriihin, jotka hulluuden, pahuuden ja syntisyyden symboleina on poistettava suurempien narrien ruumiista (tai hiuksista), ja siten Murnerin kuvaamat narrit näyttäytyvät tämänkin aiheen yhteydessä ylösalaisin kääntyneen maailman negatiivisen merkityksen, Paholaisen valtakunnan edustajina. Narrinleikkua kuvaamalla hän siis muistuttaa jälleen lukijoitaan siitä, että luterilaisen harhaopin ja ihmisten syntisyyden vuoksi maailma on vaarassa joutua pysyvästi ylösalaisin kääntyneeseen tilaan. Samalla hän kuitenkin esittää sen manaamisen kaltaisena parannuskeinona tätä uhkaa vastaan ja ilmaisee näin vertauskuvallisesti teostensa keskeisen päämäärän, ihmisten vapauttamisen

³²⁸ Feydy 2009, s. 111, viite 25.

³²⁹ Schillinger 2009, s. 10.

³³⁰ Ibid., s. 100.

³³¹ ”Wan sie dan sessen in dem har, / So möcht mans schneiden abher zwar.” Murner, *Von dem grossen Lutherischen Narren*, s. 201, säkeet 2729-2730.

³³² ”Dann wer mir bycht, der nympt die buss, / Das er syn har abscheren muss; / Thut er es nicht, so weistu wol, / Das syn har steckt narren vol.” Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 452, säkeet 49-52.

³³³ Oli olemassa myös ”narrinkeritsemisen” (*Narrenscheren*) tapa, jossa narrielta leikattiin hiukset sen merkiksi, että häneltä puuttui tiettyjä oikeuksia. Moser 1986, ss. 123-124. Toisin kuin *Suuressa narrissa* ja *Narrenbeschwörungissa* mainituilla hiustenleikkuailla, tällä käytännöllä ei siis merkityksensä puolesta ole yhteyttä narrinleikkuuseen.

luterilaisen opin vaikutuksesta sekä heitä riivaavista paheista ja moraalisesta alennustilasta. Toisaalta narrinleikkuuseen *Suuressa narrissa* liittyvä luterilaisen opin nimittäminen narreihin pesiytyneeksi mätäpaiseeksi edustaa käänteistä maailmaa arvokkuuden riistoon tähtäävän alentamisen ja humoristisen pilkanteon merkityksessä.

4.4 Suuren narrin hautaaminen

Spanier tulkitsee Murnerin *Suuri narri*-teoksen lopussa kuvaaman suuren narrin hautaamisen viittaukseksi karnevaalin hautaamiseen,³³⁴ tapaan, jolla karnevaalin hahmosta hankkiuduttiin eroon juhlan päätteeksi.³³⁵ Schutte katsoo, että suuri narri voidaan ymmärtää koko yhteiskuntaa symboloivana hahmona,³³⁶ ja tässä merkityksessä se vastaa Murnerin *Narrenbeschwörungissa* kuvaamaa narriuden vallassa olevaa keskiaikaista yhteiskuntajärjestystä. Könnekerin mukaan tämän hahmon hautaamisessa maailma kannetaan hautaan,³³⁷ mikä on mainitun järjestyksen häviämisen metafora. Ajatus maailman hautaamisesta voidaan liittää myös karnevaalin hautaamiseen, sillä kuten karnevaaliajan nimitys ”ylösalaisin kääntynyt maailma” kertoo, se muodosti oman, arkipäiväisestä todellisuudesta erillisen maailmansa. Nämä hautaukset ovat siis keskenään rinnasteisia sillä perusteella, että molemmat merkitsevät narrien hallitseman maailman, karnevaalin tapauksessa karnevaaliajan ja suuren narrin kohdalla keskiaikaisen yhteiskuntajärjestyksen loppua. Murner kehottaa kaikkia narreja osallistumaan suuren narrin hautaanpanijaisiin,³³⁸ koska se on heidän velvollisuutensa tämän ystävinä ja sukulaisina:

Siksi pyydän nyt kaikkia ystäviä,
Jotka ovat ystävyystyneet narrin kanssa,
Auttamaan minua hautaamaan hänet;
Kuka haluaa saada narrin rakkauden,
Ja kuka myös itse on narri,
Tai uskaltautuu narrimaisiin pilailuihin
Kiskokaa omin käsin,
Tässä samassa narrin asemassa.
Kaikki jotka ovat narrille sukua.³³⁹

³³⁴ Spanier 1926, s. 4.

³³⁵ Moser 1986, s. 327. Muita vastaavia tapoja olivat ainakin polttaminen ja veden mukana pois huuhtominen. Ibid. Niitä ei kuitenkaan ole kuvattu Murnerin teoksissa, joten ne jäävät tässä tutkimuksessa käsittelemättä ulkopuolelle.

³³⁶ Schutte 1973, s. 63.

³³⁷ Könneker 1966, s. 207.

³³⁸ Schutte 1973, s. 63.

³³⁹ ”Darumb ich bit ietz alle fründ, / Die dem narren verfründet sind, / Das sie den helffen mir vergraben; / Wer den narren lieb wil haben, / Und wer auch selber ist ein nar, / Oder nerrische bossen dar, / Reissen mit seiner eignen hant, / Der selb her zu dem narren stant / Al die dem narren sein verwant.” Murner, *Von dem grossen lutherischen Narren*, ss. 275-276, säkeet 4669-4677. Murner pitää itseään suuren narrin lähimpänä ystävänsä ja sukulaisena (ks. viite 278), ja tästä syystä hän osallistuu itsekin tämän hautaamiseen.

Schutten näkemyksen mukaan suuri narri on uhri, jonka tarkoituksena on toimia sovituksena symboloimansa yhteiskunnallisen järjestyksen epätäydellisyydestä.³⁴⁰ Se on kuollut ruumiissaan asuvien pienempien narrien manaamisen heikentämänä ja siten siitä on tullut syntipukki ja uhri, joka kannetaan nyt hautaan näiden narrien, toisin sanoen syntisten ja moraalittomien ihmisten tähden.³⁴¹ Schutte näkee suuren narrin hautaamiseen osallistuvien narrien merkitsevän jokaiselle ihmisille kertyneitä ”tavanomaisia” paheita³⁴², kun taas itse suuri narri on heidän symbolinen henkilöitymänsä,³⁴³ Könnekerin sanoin ”ylipäänsä narriuden ruumiillistuma”,³⁴⁴ koska se kuvaa näitä samoja paheita laajemmassa, yhteiskunnallisessa mittakaavassa.³⁴⁵ Schutte tulkitsee Murnerin viestittävän tässä myös sitä, että maailma pysyy epätäydellisenä suuren narrin poistuttua siitä,³⁴⁶ mihin viittaa muiden narrien elämän jatkuminen tämän jälkeen. Murnerin sanomana tässä on se, että vaikka hänen tavoitteensa, luterilaisen opin hävittäminen, yhteiskunnallisten epäkohtien poistaminen ja ihmisten moraalinen parannus toteutuisivat, synti ja paheellisuus säilyisivät silti maailman vitsauksina. Tämän aiheen yhteydessä kuvatut narrit ilmentävät siten käänteisen karnevaalimaailman negatiivista merkitystä.

Bahtin mainitsee hautaamisen yhtenä alentamisen muotona,³⁴⁷ ja suuren narrin tapauksessa tämä voidaan tulkita siten, että henkevä ja ideaalina pidetty ilmiö, yhtäältä luterilainen oppi ja toisaalta keskiaikainen yhteiskuntajärjestys, alennetaan ruumiilliselle tasolle kuvaamalla se kuolleena, lihavana narrina, joka kannetaan haudan lepoon. Tässä merkityksessä narrin juhlallinen hautaaminen sekä Murnerin kunnioittava suhtautuminen vainajaa kohtaan voidaan tulkita ironiseksi huumoriksi, ja näin ollen tämän kuvauksen kautta tulevat jälleen esiin myös ylösalaisin kääntyneen maailman koomiset piirteet. On kuitenkin syytä huomata, että Bahtinin mukaan alentaminen merkitsee hautaamisen kanssa samanaikaisesti myös uudelleen syntymistä,³⁴⁸ ja koska suuren narrin hautaamisesta puuttuu kokonaan jälkimmäinen elementti, sen rinnasteisuus alentamiseen Bahtinin tarkoittamassa mielessä toteutuu vain osittain. Karnevaalin hautaamisessa jäljiteltiin tavanomaisia hautajaisia pukeutumalla mustiin ja teeskentelemällä surua,³⁴⁹ ja tämän perusteella sitä voidaan

³⁴⁰ Schutte 1973, s. 66.

³⁴¹ Eräänä historiallisen hovinarrin tehtävistä on pidetty toimimista syntipukkina hallitsijaan kohdistuvien uhkien torjumiseksi. Alho 1988, s. 100. Suuren narrin syntipukki/uhriroolin tarkoitus oli siis hovinarrin vastaavasta tehtävästä poikkeava, mutta tästä eroavuudesta huolimatta kyseistä roolia voidaan pitää niitä yhdistävänä tekijänä.

³⁴² Murner käsittelee näitä paheita laajemmin varhaisemmissa teoksissaan.

³⁴³ Schutte 1973, s. 63.

³⁴⁴ Könneker 1966, s. 181.

³⁴⁵ Tähän perustuu heidän nimittämisensä sen ystäviksi ja sukulaisiksi.

³⁴⁶ Schutte 1973, s. 63.

³⁴⁷ Bahtin 1965/1995, s. 21.

³⁴⁸ Ibid.

³⁴⁹ Moser 1986, ss. 329-332.

pitää hautajaisseremonian juhlavan vakavuuden tai itsensä kuoleman arvokkuuden riistämiseen tähtäävänä parodiana. Alentaminen kuului siis osana myös karnevaalin hautaamiseen, tosin se kohdistui eri asioihin kuin suuren narrin tapauksessa.

4.5 Narrinsyöjä

Mezger mainitsee Nürnbergin *Schembartlauf*-karnevaalikulkueessa vuonna 1522 esiintyneen ”narrinsyöjän” esimerkkinä aiheesta, joka tuli 1500-luvun alussa ainakin suurimpien kaupunkien karnevaaleissa osaksi tapahtumia tai jopa niiden keskipisteiksi. *Schembart*-käsikirjoituksissa³⁵⁰ narrinsyöjä on kuvattu suurena, narrinpukuisena hahmona, joka istuu kulkuneuvossa linnanmuurien sisällä pidellen käsissään pieniä narreja, jotka se uhkaa nielaista. Murnerin teoksissa vastaava hahmo esiintyy 1515 julkaistun *Mühle von Schwindelsheimin* luvussa *Raa'an narrin syöminen*³⁵¹, jonka puupiirroksessa kuvataan, kuinka suuri narri työntää ammottavaan kitaansa pienempää narria. Tekstissä Murner kuvaa narrinsyöjän hulluksi ihmiseksi, joka on omistautunut väärille ihanteille ja vahvistaa omaa narriuttaan muiden narrien jatkuvalla syömisellä.³⁵² Väärille ihanteille omistautuminen tarkoittaa tämän teoksen kontekstissa ihmisten antautumista rakkauden tähden palvomaan sokeasti vastakkaisen sukupuolen edustajia, mistä on esimerkkinä miesten joutuminen irstaan naisen henkilöitymän, myllärin vaimo Gredt Müllerinin viettelemiksi.³⁵³ Teoksessa kerrotaan, kuinka nämä miehet palvontansa kohteen kuoltua saapuvat hänen muistojuhlaansa, jossa tarjoillaan syötäväksi raakaa narria:

Istukaa alas, rakkaat ystäväni,
kaikki jotka ovat tulleet uhreiksi!
Kun te kaikki olette koossa,
se auttaa raa'an narrin syömistä.³⁵⁴

Toisen säkeen sanat, joiden mukaan miehet ovat saapuneet juhlaan uhreiksi, viittaavat heidän omistautumiselleen Gredt Müllerinin ihailulle siinä määrin, että ovat valmiita uhraamaan itsensä hänen muistolleen pysymällä narreina lopun ikäänsä. Murner esittää tämän vertauskuvallisesti niin,

³⁵⁰ Kokoelma kirjoja (saks. *Schembartbücher*), jotka sisältävät aikalaiskuvauksia *Schembartlaufista*.

³⁵¹ *Ein rohen Narren fressen, Mühle von Schwindelsheimin* luku 5.

³⁵² Mezger 1991, ss. 58-59.

³⁵³ Narrinsyöjäaihe liittyy tässä kohtaa lemmentulluuteen, jota Murner käsittelee laajemmin *Geuchmatissa*, ks. alaluku 4.7.

³⁵⁴ ”Nun sitzndt nider lieben frindt, /all die zum opffer kummen sindt! / Wenn ir all sind zamen gessen / so helfft ein rohen narren fressen.” Murner, *Die Mühle von Schwindelsheim und Gredt Muellerin Jahrzeit*, s. 23, säkeet 518-521. Näissä säkeissä, kuten koko teoksessa, Murner on jälleen henkilökohtaisesti läsnä kuvaamissaan tapahtumissa, yhtenä muistojuhlan osanottajana.

että heille tarjottu raaka narri on huonosti sulavaa ravintoa, jota heidän on kannettava sisällään kuolemaan saakka:

Se on sulamatonta ruokaa [sille],
joka syö narreja suurella ahkeruudella.
Mahassa on monta narria,
joita hänen täytyy kantaa hautaan saakka.³⁵⁵

Tällainen ihminen on palvovan rakkautensa sokaisemana moraalisesti välinpitämätön ja taipuvainen omaksumaan kaikki kanssaihmistensä paheet; hän on kuvaannollisesti ilmaistuna narrinsyöjä, joka nielee muita narreja. Tämä kuitenkin heikentää häntä, sillä mitä enemmän narreja hän syö, sitä syvemmälle hän vajoaa narriuteen ja sitä huonompi on hänen vointinsa. Könnekerin mukaan *Mühle von Schwindelsheimissa* narrien syöminen kuvaa ihmisen haltuunottoa narrien toimesta,³⁵⁶ toisin sanoen hänen tulemistaan pahuuden riivaamaksi ja sitä kautta sairaaksi.³⁵⁷ Siten Murnerin kuvaama narrinsyöjäihe heijastelee narrihahmon merkitystä syntisen ihmisen ja pimeyden voimien symbolina.

Moser arvioi *Schembartlaufissa* yleisen helvettiaiheen saaneen nimensä luultavasti siitä, että se kuvasi ”sielunsyöjää”, toisin sanoen sielun nielaisevaa Paholaista, joka söi narreja;³⁵⁸ Sumberg mainitsee kolme *Schembartlaufissa* esiintynyttä narrinsyöjäaiheen muunnelmaa, vuosilta 1508, 1516 ja 1522, jotka kaikki kuvasivat samalla helvettiä ja joista toiseksi mainittu oli reessä istuva Paholainen.³⁵⁹ Mezgerin mukaan nykyisin ei voida osoittaa, vastasiko tämä *Schembartlaufissa* esiintynyt narrinsyöjä enemmän edellä esitettyä Murnerin näkemystä muita narreja syöivistä narrimaisista ihmisistä vai myöhempää Hans Sachsin³⁶⁰ tulkintaa narrinsyöjästä suurena rangaistuslaitoksena, jonka nielemiksi kaikki narrit lopulta joutuvat.³⁶¹ Näin ollen kysymys siitä, missä määrin Murnerin kuvaama narrinsyöjä ja *Schembartlaufin* samanniminen karnevaalihakmo ovat keskenään rinnasteisia, jää vaille lopullista vastausta. Mezgerin mukaan narrinsyöjän hahmo

³⁵⁵ ”Es ist gar unverdaulich spis, / wer narren frisst mit hochem fliss. / Der narr liegt manchem in dem magen, / sas er ihn in das grab muss tragen.” Ibid., s. 26, säkeet 617-620.

³⁵⁶ Könneker 1966, s. 154.

³⁵⁷ Tästä näkökulmasta tarkasteltuna narrinsyöjäaiheen voidaan tulkita lähestyvän edellisessä luvussa esillä ollutta Murnerin näkemystä itsestään täynnä nuoria narreja sekä *Suuri narri*-teoksen nimikkohahmoa, jonka ruumis on muiden narrien asuttama, sillä samoin kuin Murner katsoo itsessään olevien narrien tekevän hänet sairaaksi ja suuren narrin kuvaama yhteiskunta kärsii siihen pesiytyneiden narrien aiheuttamasta ”sairaudesta”, narrinsyöjälle aiheuttavat vatsanväänneitä hänen syömänsä narrit.

³⁵⁸ Moser 1986, s. 199.

³⁵⁹ Sumberg 1929, s. 870.

³⁶⁰ Hans Sachs (1494–1567) oli nürnbergiläinen suutari, runoilija, mestarilaulaja ja näytelmäkirjailija. Hans Sachs [http://de.wikipedia.org/wiki/Hans_Sachs], luettu 7.12.2010.

³⁶¹ Mezger 1991, ss. 59-60.

omaksuttiin karnevaalin viettoon taiteesta ja kirjallisuudesta,³⁶² jota Murnerin teokset edustavat, mutta toisaalta ensimmäinen Sumbergin mainitsemista narrinsyöjistä esiintyi *Schembartlaufissa* jo ennen näiden teosten julkaisemista. Epävarmaa on siten myös se, toimiko kyseinen karnevaalihakmo Murnerin kuvaaman vastineensa esikuvana vai päinvastoin. Joka tapauksessa niitä yhdistää toisiinsa se, että molemmat ilmentävät narreihin tuona aikana yleisesti liitettyjä pahuuden ja syntisyyden merkityksiä ja sitä kautta tulkintaa ylösalaisin kääntyneestä maailmasta Paholaisen valtakuntana. Sekä *Mühle von Schwindelsheimissa* että *Schembartlaufissa* narrinsyöjä kuvataan suurena narrina, joka ahmii ”ravintoa” taukoamatta suuhunsa, joten ylensyömistematiikan välityksellä tämä hahmo voidaan kummassakin tapauksessa nähdä myös koomisen alentamisen henkilöitymänä.

4.6 Narrin hautominen

Eräs 1500-luvun karnevaalijuhlissa käytetty tapa oli ”narrin hautominen”, ja Mezgerin mukaan myös tämä aihe on peräisin narrikirjallisuudesta. Murnerin teoksissa se esiintyy *Narrenbeschwörungin* luvussa *Hölmön hautominen*³⁶³, jonka puupiiroksessa suuren narrin hautomasta munasta kuoriutuu pienempi narri. Mezger katsoo Sebastian Franckin vuodelta 1534 peräisin olevassa *Weltbuchissaan* esittämän kuvauksen tästä karnevaalitavasta olevan osoitus siitä, miten nopeasti Murnerin ja Brantin teosten kuvakieli oli tullut osaksi karnevaalia, ja pitää täysin varmana, että tämän aiheen alkuperä on karnevaalin ulkopuolella.³⁶⁴ Sen esiintyminen karnevaalijuhlien kuvauksissa vasta mainittujen teosten julkaisemisen jälkeen näyttää siis vahvistavan olettamuksen, jonka mukaan se kehittyi narrinsyöjäaiheen tavoin narrikirjallisuuden piirissä ja omaksuttiin sittemmin karnevaalitapojen joukkoon. Todennäköistä on, että Murner sai idean narrin hautomisen kuvaamiseen aiemmin julkaistusta narrikirjallisuudesta, tarkemmin sanoen Brantin *Narrien laivasta*, jolla oli häneen muutenkin huomattava vaikutus erityisesti juuri *Narrenbeschwörungin* kirjoittamisen suhteen. Edellä mainitussa luvussa hän kirjoittaa tästä aiheesta seuraavasti:

Hölmö on hautonut ajatusta,
Jonka minä harvoin otan vastaan;
Kun minä ruokin ja haudon sitä,
Niin se lentää vanhan hölmön luo.
Vielä löytyy monia narreja, jotka meille myös
Rakas hölmö on hautonut.

³⁶² Ibid., s. 59.

³⁶³ *Geuch ussbrieten, Narrenbeschwörungin* luku 6.

³⁶⁴ Mezger 1991, ss. 65-66.

He ovat samoja hölmöjä, joka istuvat,
Silloin kun viini kuumentaa heidät:
Viini sisään, hölmö ulos!³⁶⁵

Näissä säkeissä Murner kuvaa narreja, jotka kuoriutuvat munastaan silloin, kun heitä hautovat hölmöt ovat viinin vaikutuksen alaisia; nämä haudotut narrit ovat siis typeriä ajatuksia, joita narrimaiset ihmiset päästävät suustaan ollessaan juovuksissa.³⁶⁶ Edempänä luvussa käy ilmi, että hän tarkoittaa tässä valehtelua, kerskailua ja kiroilua,³⁶⁷ ja muistuttaa erityisesti valehtelevien hölmöjen olevan Paholaisen turmelemia peppureita sekä Jumalaa että maailmaa kohtaan.³⁶⁸ Siten narrinhautomisaiheen kautta tulee jälleen näkyviin hänen kuvaamiensa narrien rooli synnin ja pahuuden henkilöityminä, kapinallisina Jumalaa vastaan sekä ylösalaisin kääntyneen maailman symboleina. Nämä merkitykset liittyvät tuolla aikakaudella vallinneeseen käsitykseen karnevaalijuhlasta Paholaisen valtakuntana, ja ne voidaan lähes varmuudella yhdistää myös narrin hautomisen karnevaalitapaan, sillä juhlan yhteydessä esiintyneiden käytäntöjen yhtenä tarkoituksena oli mainitun käsityksen ilmentäminen. Ei kuitenkaan ole todisteita siitä, että narrin hautomisella olisi karnevaalin vietossa pyritty Murnerin tavoin kuvaamaan ihmisen syntisyyttä juuri valehtelun, kerskailun ja kiroilun muodossa.

Mezger tulkitsee munia munivien ja hautovien narrien havainnollistavan narriuden laajaa levinneisyyttä sekä sitä tosiasiaa, että narrit tuottavat ainoastaan epätäydellisyyttä,³⁶⁹ toisin sanoen uusia narreja. Hän liittää nämä merkitykset narrin hautomiseen yleisesti,³⁷⁰ siis aiheen esiintymiseen sekä Murnerin tuotannossa että karnevaalin vietossa. Narrien lisääntymisen kuvaaminen hautomismetaforan avulla oli Murnerille eräs keino varoittaa lukijoitaan narriuden vaaroista; hän halusi viestittää, että narrimaiset ihmiset lisääntyvät yhtä nopeasti kuin linnut munivat, ja että mikäli vanhemmat ovat narreja, ei lapsistakaan voi tulla mitään muuta. Tämän vertauksen yhteys

³⁶⁵ ”Geuch ussbrietten hat ein sin, / Daran ich selten an gewinn; / Wann ichs schon spyss und briet sy ouch, / So fliegens doch zum alten gouch. / Noch sindt vil narren, die unns ouch / Ussbriettet hat der liebe gouch. / Das sindt die selben geuch, die sitzen, / Wann sy by dem wyn erhitzen: Der wyn hynyn, der gouch heruss!” Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 136, neljä ensimmäistä säettä, säkeet 1-5.

³⁶⁶ Säkeissä 2-4 Murner kertoo itsekin yrittäneensä joskus hautoa tällaisia ajatuksia, mutta huonolla menestyksellä, millä hän tarkoittaa oletettavasti sitä, että hän on suuri ajattelija, joka ei kykene hautomaan mielessään sellaisia typeryyksiä, joita narrimaisten ihmisten päässä liikkuu. Tässä kohtaa hän siis erottaa itsensä narreista, joihin hän muualla teoksessa tunnustaa kuuluvansa.

³⁶⁷ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, ss. 136-141, säkeet 6-172.

³⁶⁸ *Ibid.*, s. 138, säkeet 70-75.

³⁶⁹ Mezger 1991, s. 66.

³⁷⁰ *Ibid.*

vanhemmuuteen tulee esille myös *Geuchmatissa*, jossa kuvattu käen³⁷¹ hautominen on kuvaannollinen ilmaus epäonnistuneelle kasvatukselle:

Vanhemmille se on suurta tuskaa,
Kun heidän lapsestaan tulee hölmö
Jolla on pahat tavat / karkea käytös.
Vaikka vanhemmat eivät haudo häntä
Ja suojelevat mielellään hölmöydeltä,³⁷²

Nämä säkeet kuvaavat tilannetta, jossa lapsesta tulee hölmö, vaikka vanhemmat eivät haudo häntä, eli yrittävät kasvattaa hänet viisaasti, ja suojelevat häntä hölmöydeltä.³⁷³ Murnerin sanomana on tässä se, että hölmöyden (tai narriuden) leviämistä maailmassa ei voida pysäyttää kasvatuksen keinoin, sillä joistakin ihmisistä vain tulee hölmöjä vaikka heidän vanhempansa pyrkisivät estämään tämän. Koska hän kuitenkin katsoi aiheelliseksi varoittaa narrimaisia ihmisiä lasten hankinnasta, hän ilmeisesti uskoi, että tällä tavoin maailmassa esiintyvän narriuden määrää oli mahdollista rajoittaa. Aiheen omaksuminen karnevaalitavaksi kertoo siitä, että sen välityksellä ihmisiä haluttiin Murnerin esimerkin mukaisesti muistuttaa narriuden leviämisestä sekä sen aiheuttamista ongelmista vanhemmuuteen ja lasten kasvattamiseen liittyen. Bahtinin mukaan raskauden ja syntymän materiaalis-ruumiilliset kuvaukset liittyvät alentamiseen,³⁷⁴ mikä merkitsee sitä, että uuden elämän tuottamista, joka on uskonnolliselta kannalta pyhä asia ja joka kuuluu myös normaaliin elämän kiertokulkuun, parodioidaan esittämällä se koomisella ja karkealla tavalla. Sekä karnevaalin vietossa että Murnerin teoksissa kuvatut narrin hautomiset voidaan nähdä tämän tyyppisen arvokkuuden riiston edustajina; taustalla on ajatus siitä, että narrimaisten jälkeläisten maailmaan tuottaminen on paitsi vahingollista, myös häpeällistä ja naurettavaa.

4.7 Lemmennarrit

Seksuaalisuus oli yksi historiallisen karnevaalijuhlan pääteemoista,³⁷⁵ ja tärkeimmän karnevaalihakmon, narrin, persoonallisuuskuvaan kuului tahdosta riippumaton antautuminen sukupuolivietille.³⁷⁶ Mezgerin mukaan vanha narrikäsitys lemmenhulluudesta ja lihallisen himon

³⁷¹ Sanan ”hölmö” alkuperä juontaa juurensa käkeen. Büchner, 1974, s. 174. Ks. viite 92. *Geuchmatissa* Murner viittaa useassa kohdassa tähän etymologiseen merkitykseen.

³⁷² ”Den elteren sy es grosse pyn, / Wenn ir kind zu geuchen werden / Mit bösen sytten / öden berden. / Wie wol die elter sy nit brüten / Und gern von geuchery behüten,” Murner, *Die Geuchmat*, s. 64, säkeet 1170-1174.

³⁷³ Tässä esitetty hölmön rinnastus käenpoikaseen voidaan ymmärtää sen ajatuksen kautta, että hölmön lapsen kasvattaminen viisaaksi on vanhemmille yhtä mahdotonta kuin käenpoikasen muuttuminen sitä hoitavan lintupariskunnan jälkeläiseksi.

³⁷⁴ Bahtin 1965/1995, ss. 21-22.

³⁷⁵ Burke 1978/1994, s. 186.

³⁷⁶ Mezger 1991, s. 169.

järjettömyydestä liitettiin 1400- ja 1500-luvuilla sekä viettelyn kohteeksi joutuviin miehiin että heitä vietteleviin naisiin,³⁷⁷ joten ”lemmennarri”-nimitystä voidaan käyttää myös naisista siitä huolimatta, että heidän roolinsa on tämän aiheen yhteydessä miehistä poikkeava. Vuonna 1518 Nürnbergin *Schembartlaufissa* esiintyi ”Venuskukkula”, naisen huone, joka oli täynnä rakkauden narreja,³⁷⁸ ja Murner käsittelee vuonna 1519 julkaistussa *Geuchmatissa* narrien yhteisöä, joka palvoo Venusta,³⁷⁹ omistaen koko teoksen tämän aiheen kuvaamiselle. Vaikka Murnerin kuvaamat ja karnevaalin vietossa esiintyneet lemmennarrit saattoivat olla kyseisen aihetradition toisistaan riippumattomia edustajia, ajallisen ja temaattisen yhteensopivuuden perusteella on täysin mahdollista, että historialliset lemmennarrit toimivat Murnerin vastaavien kuvausten vaikuttimina. Jälkimmäisen mahdollisuuden puolesta puhuu se seikka, että *Geuchmatin* tapahtumat sijoittuvat karnevaaliaikaan, minkä Murner ilmoittaa heti teoksen alussa:

Siksi minä olen hylännyt vakavuuteni
Joksikin aikaa / ja tehnyt tämän pilailun,
(Ja tämä tapahtuu karnevaaliaikana,
Jolloin muutenkaan ei kukaan tunne huolta,)
Hölmöjen niityn runoelman / naisten hulluttelusta.³⁸⁰

Nürnbergin vuoden 1518 Venuskukkulan yläpuolella esiintyi voittoa juhliava paholaishahmo,³⁸¹ mikä on osoitus lemmennarriaiheen liittymisestä karnevaalin synnillisyyteen ja käsitykseen ylösalaisin kääntyneestä maailmasta Paholaisen valtakuntana. Tämä tulee esiin myös Murnerin teoksissa, mutta erityisesti *Geuchmatissa* hänen suhtautumisensa rakkauden narreihin ei kuitenkaan ole yksipuolisen tuomitseva. Könnekerin mukaan Murner ei tässä teoksessa pidä naisten valtaan joutuneita hölmöjä pahoina kuten muita tuotannossaan kuvaamiaan narreja,³⁸² syyttämisen sijasta hän haluaa varoittaa ja opettaa heitä,³⁸³ sillä hän katsoo heidän joutuneen viettelevien naisten uhreiksi.³⁸⁴ Dollinger arvioi näiden naisten saavan Murnerin vihan osakseen siitä syystä, että he pyrkivät miesten naurettaviksi tekemiseen ja raunioittamiseen.³⁸⁵ Hän kutsuu heitä ”hölmöttäriksi”,³⁸⁶ rakkauden narreiksi joiden narrius on luonteeltaan erilaista kuin miesten;

³⁷⁷ Ibid., s. 156.

³⁷⁸ Moser 1986, s. 214.

³⁷⁹ Könneker 1966, s. 148.

³⁸⁰ ”Darumb hab ich myn ernst verlon / Eyn zyt / und dissen schimpff gethon, / (Und gschahe das in der fassenacht, / Do anderss niemans sorgen acht,) Ein geuchmat dicht / der wyber tandt.” Murner, *Die Geuchmat*, s. 3, säkeet 9-13.

³⁸¹ Ibid., s. 214.

³⁸² Könneker 1966, s. 175, viite 42.

³⁸³ Ibid., s. 148, viite 24.

³⁸⁴ Ibid., s. 175.

³⁸⁵ Dollinger 1987, s. 29.

³⁸⁶ Farr 1960, s. 26.

petollisuutensa vuoksi he ovat hänelle todellisia pahuuden henkilöitymiä.³⁸⁷ Myös Murnerin *Mühle von Schwindsheim*-teos on suunnattu erityisesti naispuolisia rakkauden narreja vastaan;³⁸⁸ hän selittää siinä selvästi ja kattavasti, että pahuus on lähtöisin naisista.³⁸⁹ Hänen näissä teoksissa kuvaamansa naispuoliset lemmennarrit ovat siis lihallisen himon ja siihen liittyvän viettelyn muodossa ilmenevän synnillisyyden sekä pahuuden ja sitä kautta ylösalaisin kääntyneen karnevaalimaailman negatiivisen merkityksen symboleja.

Mezger mainitsee tanssin olleen myöhäiskeskiajalla karnevalististen narrimenojen oleellinen elementti, joka herätti siveettömyytensä ja voimakkaan seksuaalisuutensa vuoksi usein avointa suuttumusta.³⁹⁰ Varhaisella uudella ajalla esitettiin toistuvasti kritiikkiä narrien tuomittavia tanssitapoja kohtaan, ja myös Murner yhtyi tähän kritiikkiin hyökätessään *Narrenbeschwörungin* luvussa Tanssiin käyminen³⁹¹ erityisesti sitä vastaan, että naisten pyörähtely tansseissa heihin hullaantuneiden miesten kanssa avaa irstaat näkymät.³⁹² Hän ei kuitenkaan tässä kohtaa puhu irstailusta, vaan ilmaisee asian hienovaraisesti:

Ei ole häpeä, toimia siveellisesti,
Kun heittää tyttäriä ilmaan
Ja neitonen kohoaa korkealle,
Niin ettei tiedä mihin katsoisi.³⁹³

Sekä tässä kuvauksessa että karnevaalin vietossa tanssilla on välitön yhteys seksuaalisuuteen, minkä johdosta se voidaan kummassakin tapauksessa tulkita yhdeksi lemmennarriaiheen muunnelmaksi.³⁹⁴ Murner ei tosin kyseisessä luvussa suoranaisesti mainitse narreja, mutta siihen liittyvässä puupiirroksessa tanssivat miehet ja naiset on kuvattu narreiksi pukeutuneina, mikä osoittaa, että hän piti heitä narrimaisina ihmisinä, jotka ovat joutuneet irstauden demonisen voiman valtaan. Toisin kuin *Geuchmatissa*, tässä Murner ei tee eroa sukupuolten välillä, vaan hänen arvostelunsa kohdistuu yhtä lailla sekä mies- että naispuolisiin lemmennarriihin, jotka syntisyyden riivaamina edustavat ylösalaisin kääntynyttä maailmaa Paholaisen valtakuntana.

³⁸⁷ *Geuchmatin* lopussa Murner kuitenkin toteaa, että on olemassa myös hyveellisiä naisia. Dollinger 1987, s. 29.

³⁸⁸ Heger 1987, s. 182.

³⁸⁹ Kawerau 1890, s. 71. *Mühle von Schwindsheimissa* Murner kirjoittaa myös hurskaista naisista, jotka pidättäytyvät miespuolisten narrien viettelemisestä. Murner, *Die Mühle von Schwindsheim*, s. 10, säkeet 186-190. Hän ei siis yleistänyt paheellisuutta kaikkien naisten ominaisuudeksi.

³⁹⁰ Mezger 1991, s. 147.

³⁹¹ *Zu dantz stellen, Narrenbeschwörungin* luku 50.

³⁹² Mezger 1991, ss. 149-150.

³⁹³ ”Es ist kein scham, noch zucht do by / Wann sy die töchtern werffent fry / Und gredtlin sich hoch ynher bricht, / Das man ir weiss nit wa hin sicht.” Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 301, säkeet 23-26.

³⁹⁴ Eräissä 1400-luvun lopun ja 1500-luvun alun karnevaalinäytelmissä tanssi liitetään suoraan lemmennarriiheeseen. Moser 1986, ss. 301-303.

Bahtin mainitsee sukupuolielämän yhtenä alentamisen muotona,³⁹⁵ ja koska karnevaalinarrit olivat sekä seksuaalisen himon että alentamisen ruumiillistumia, näiden merkitysten välinen yhteys toteutuu heidän kohdallaan itsestään selvästi. Smolinskyn mukaan Murner käsittelee jo *Narrenbeschwörungissa*, mutta erityisesti *Mühle von Schwindelsheimissa* ja *Geuchmatissa* rakastuneiden miesten ja naisten naurettavuutta,³⁹⁶ joten alentamisen merkitys voidaan löytää myös Murnerin teosten lemmennarriaiheen kuvauksista. *Geuchmatissa* hän tekee pilkkaa niistä, jotka koristelevat itseään viehättämistarkoituksessa ja käyttäytyvät irstaasti herättääkseen huomiota,³⁹⁷ paljastaa liehittelevien ihmisten naurettavuuden ja lausuu ironisen ylistyksen kaikille naisille, jotka ovat miellyttäviä hölmöille.³⁹⁸ Karnevaalinäytelmien tavoin tässä teoksessa kuvataan sokean rakkauden valtaan joutuneiden ihmisten hienotunteisuuden puutetta, herkkäuskoisuutta ja arvostelukyvyyttömyyttä sekä miehiä, jotka menettävät omaisuutensa miellyttääkseen naisia ja jotka ovat rakkauden tähden valmiita arvolleen sopimattomiin tekoihin.³⁹⁹ Suurin piirtein samoja aiheita hän käsittelee myös *Mühle von Schwindelsheimissa*. Hänen yhtenä tarkoituksenaan oli siis lihallisia houkutusia tarjoavien naisten ja niihin lankeavien miesten typeryyden osoittaminen ja naurettaviksi tekeminen, ja siten hänen kuvaamansa lemmennarrit näyttäytyvät käänteisen maailman symboleina myös arvokkuuden riiston merkityksen kautta.

4.8 Narrinkylvö

”Narrinkylvö” omaksuttiin 1400- ja 1500-luvuilla paitsi kuvallisten ja kirjallisten teosten aiheeksi, myös osaksi karnevaalin viettoa. Se yhdistyi eräillä Saksan alueilla auran tai äkeen vetämisen karnevaalitapaan sekä avioitumistematiikkaan; näiden alueiden karnevaalijuhlassa on säilynyt nykypäiviin asti käytössä muun muassa tapa, jossa narrimainen peltomies kulkee karnevaaliaikana ympäriinsä aura tai äes mukanaan ja kylvää avioitumishaluisille tytöille miespuolisia narreja, sekä tapa, jossa narrit vetävät karnevaalijuhlan ”likaisena torstaina” perässään auraa, jota seuraavat auranohjaaja, ”narrinsiemeniä”⁴⁰⁰ viskelevä kylvömies, äes ja äkeen ohjaaja sekä joukko kuokkivia naisia, joita esittävät aina miehet.⁴⁰¹ Mezgerin mukaan Murnerin aikakaudella laadituissa narrinkylvöaiheen kuvauksissa paneudutaan ennen kaikkea kristilliseen problematiikkaan, jonka mukaan syntiinlankeemuksesta lähtien, jolloin ensimmäiset ihmiset sekaantuivat narriuteen,

³⁹⁵ Bahtin 1965/1995, ss. 20-21.

³⁹⁶ Smolinsky 1987, s. 42.

³⁹⁷ Büchner 1974, s. 158.

³⁹⁸ Fuchs 1931, s. XLIII.

³⁹⁹ Ibid., s. LXVIII.

⁴⁰⁰ Narrinsiemenillä tarkoitetaan karnevaalikulkueesta heitettyjä akanoita tai nykyisin myös värikkäitä paperinpaloja. Termin toinen merkitys on joukko narreiksi puettuja lapsia, jotka kuvaavat narrien kasvua. Mezger 1991, s. 382.

⁴⁰¹ Ibid., ss. 377-386.

ihmissuku on kylvänyt ainoastaan lisää narreja.⁴⁰² Tällainen narrinkylvön kuvaus esiintyy myös Murnerin *Narrenbeschwörungissa*, jossa se toimii eräänä yhdistävänä tekijänä kirjoittajan yhteiskunnallisen kritiikin ja Raamatun välillä. Kaikki tämän aiheen nykyisin tunnetut myöhäiskeskiaikaiset kuva- ja tekstilähteet on esitetty kyseisessä kristillisessä kontekstissa,⁴⁰³ ja epäilemättä karnevaaliaikana leikillisesti esitetty peltoviljely sekä siihen liittyvä symbolinen ihmis- ja narrinkylvö saivat aatehistoriallisen alkunsa tästä kristillisestä perinteestä,⁴⁰⁴ joka kuvaa synnin alkuperää ja leviämistä maailmassa. Karnevaalin yhteydessä narrinkylvö kuvastaa ylösalaisin kääntyneen maailman seksuaalisen vapaamielisyyden muodossa ilmenevää synnillisyyttä; narrinsiementen viskelyn voidaan nähdä symboloivan sitä tosiasiaa, että tämä ajankohta oli otollinen narrimaisten ihmisten lisääntymiselle.

Mezger pitää *Narrenbeschwörungia* narrinkylvöä käsittelevien kirjallisten lähteiden joukossa erityisen huomionarvoisena teoksena. Sen luvussa *Narrinkylvö*⁴⁰⁵ Murner palauttaa aiheen alkuperän luomiskertomukseen: hän käyttää ihmiskunnan metaforana peltoa, jolle hän loi Aatamin ja joka oli alun perin hyvä. Rangaistukseksi Eevan tottelemattomuudesta Jumala kuitenkin kiroi tämän pellon, eikä sillä sen jälkeen ole voinut kasvaa muuta kuin narreja.⁴⁰⁶ Könnekerin mukaan Murner kuvaa tässä narriuden juurtumista ihmiskuntaan, toisin sanoen sitä, kuinka ihmisestä tuli narri, joka joutui pysyvästi eroon Jumalasta.⁴⁰⁷ Samoin kuin karnevaalin vietossa, tässä teoksessa narrinkylvö ilmentää siis ylösalaisin kääntyneen maailman negatiivista tulkintaa: maailma kääntyi syntiinlankeemuksessa pääläelleen ja ihminen on siitä lähtien ollut syntinen, Jumalaa vastaan kapinoiva narri. Seuraavissa säkeissä hän huomauttaa, että narrien määrä vain lisääntyy jatkuvasti:

Maassa on niin suuri voima,
Että siitä syntyy niin paljon narreja;
Kaiken aikaa ja joka hetki,
narreja kylvetään maahan.⁴⁰⁸

Murner esittää narrinkylvöaiheen yhteydessä myös vertauksen naisista narreja tuottavina peltoina,⁴⁰⁹ jonka Mezger arvioi mahdollisesti perustuvan 1400-luvun lopulla syntyneeseen

⁴⁰² Ibid., s. 379.

⁴⁰³ Ibid.

⁴⁰⁴ Ibid., s. 386.

⁴⁰⁵ *Narren seyen, Narrenbeschwörungin* luku 4.

⁴⁰⁶ Mezger 1991, ss. 380-381.

⁴⁰⁷ Könneker 1966, s. 164.

⁴⁰⁸ ”Der boden hat so grosse krafft, / Das er so vil der narren schafft; / Alle zyt und alle stundt / Seyt man narren in den grundt.” Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 126, säkeet 93-96.

⁴⁰⁹ Ibid., s. 127, säkeet 99-102.

käsitykseen Eevasta ja kaikista muista naisista ”häpeällisinä narrien peltoina”.⁴¹⁰ Jo narrin hautomisen käsittelyn yhteydessä on käynyt ilmi, että raskaus ja synnyttäminen ovat alentamisen muotoja,⁴¹¹ ja niiden kautta myös Murnerin kuvaama narrinkylvö saa kyseisen merkityksen. Se että hän kohdistaa narriussyytöksensä erityisesti naisiin, mikä on *Mühle von Schwindelsheimissa* ja *Geuchmatissa* läpi koko teoksen kantava ajatus, tulee siis tämän aiheen välityksellä esille jo *Narrenbeschwörungissa*. Mezgerin mukaan auran ja äkeen vetämisen sekä siihen liitetyn narrinkylvön karnevaalitavan tarkoituksena oli pilkata vanhojapiikoja ja nuoria naimattomia naisia, jotka eivät juhla-ajan kuluessa löytäneet sukupuolikumppania,⁴¹² joten alentamisen osalta tämä tapa on merkitykseltään *Narrenbeschwörungissa* kuvattuun narrinkylvöön verrattuna täysin päinvastainen. Murnerin narrinkylvöaiheen käsittelyllä ei siis tässä suhteessa ole yhteyttä kyseiseen käytäntöön, vaikka hänen kuvaamansa narrimaiset naiset, joihin narrinkylvö kohdistuu, ovat arvokkuuden riiston henkilöityminä käänteisen karnevaalimaailman edustajia.

4.9 Yhteenvedo Murnerin narrista karnevaalin symbolina

Lähes kaikissa tässä luvussa käsitellyissä narriaiheen kuvauksissa vastaavuus karnevaalikäytäntöön toteutuu yhteisen kuvaannollisen merkityksen kautta: narrien lihavuus ja ylensyöminen kuvaavat perusvietin, ruokahalun, sekä siihen liittyvien paheiden, ahneuden ja itsekkyyden hallitsemia ihmisiä, narrien kulkue tiettyjen henkilöiden, ihmisryhmien tai heidän edustamiensa asioiden, kuten Murnerin itsensä, Lutherin kannattajien tai luterilaisen opin, pilkkaamista ja vastustamista, narrinleikkuu narriuden poistamista ihmisistä, suuren narrin hautaaminen karnevaalin hautaamisen tavoin narrien hallitseman ajan päättymistä ja tuona aikana tehtyjen syntien sovitusta, narrin hautominen sekä narrinkylvö narriuden leviämistä maailmassa ja lemmennarriaihe ihmisen antautumista seksuaalivietille sekä miesten joutumista viettelevien naisten uhreiksi. Myös Murnerin narrinsyöjän kuvauksella on samannimisen karnevaalitavan kanssa mahdollinen yhteinen merkitys, ihmisen oman narriuden vahvistaminen vertauskuvallisesti syömällä muita narreja. Nämä merkitykset tarjoavat hypoteettisen vastauksen siihen, miten karnevaalitavat vaikuttivat kyseisiin kuvauksiin, mutta tämän vaikutuksen osoittamiseksi löytyy varsin vähän historiallisia faktoja. Narrien lihavuuden, narrien kulkueen, narrinleikkuun sekä suuren narrin hautaamisen kuvauksissaan Murnerin on tulkittu viittaavan vastaaviin karnevaalikäytäntöihin, mutta näistä ainoastaan kaksi ensiksi mainittua voidaan yhdistää historialliseen tapahtumaan, karnevaalinuken kantamiseen Strasbourgissa 1521 (tai 1522), joka oletettavasti toimi niiden vaikuttimena. Muiden

⁴¹⁰ Mezger 1991, s. 381.

⁴¹¹ Ks. viite 374.

⁴¹² Mezger 1991, ss. 382-385.

kuvausten osalta karnevaalitapojen vaikutuksesta ei ole konkreettista näyttöä; narrin hautomisen kohdalla historialliset tosiseikat puhuvat päinvastoin sen puolesta, että tämä käytäntö kehittyi ainakin osittain Murnerin teoksissa esiintyneen vastaavan kuvauksen pohjalta. Epävarmuutta lisää osaltaan se, että näiden kuvausten ja niihin rinnastuvien käytäntöjen merkityksissä on nähtävissä myös poikkeavuuksia: suuren narrin hautaamisessa alentaminen kohdistuu luterilaiseen oppiin ja keskiaikaiseen yhteiskuntajärjestykseen kun taas karnevaalin hautaamisessa pilailtiin hautajaisseremonian ja kuoleman arvokkuuden kustannuksella, ja toisin kuin Murnerin kuvaama narrinkylvö, jossa alennetaan raskaana olevia ja synnyttäviä naisia uusien narrien tuottajina, narrinkylvön karnevaalitapaan liittyi seksuaaliselta kanssakäymiseltä juhlan aikana välttyneiden naisten pilkkaaminen. Siten kysymys historiallisten karnevaalitapojen vaikutuksesta tässä luvussa käsiteltyihin narriaiheen kuvauksiin jää suurelta osin vaille vastausta.

Sen sijaan Murnerin aikakaudelle ominaiset näkemykset narreista karnevaalin symbolihahmoina tulevat selvästi esiin hänen karnevaalitapoja vastaavien narriaiheen kuvaustensa historiallisina vaikuttimina: nämä kuvaukset ilmentävät tuolloin vallinneita käsityksiä narreista karnevaalin ylösalaisin kääntyneen maailman edustajina sekä sen negatiivisessa merkityksessä, Paholaisen valtakuntana, jossa asuvat narrit ovat joutuneet sinne syntiensä tähden, että arvokkuuden alentamisen ja naurettavaksi tekemisen merkityksessä. Jälkimmäinen merkitys ilmenee osassa näistä kuvauksista jonkin toisen aiheen välityksellä: narrinleikkuun osalta alentamista edustaa luterilaisen opin nimittäminen mätäpaiseeksi, narrinsyöjän kohdalla ylensyöminen ja narrinkylvön yhteydessä metafora naisista narreja tuottavina peltoina. Alentamiseen liittyy myös Bahtinin groteskin ruumiin käsite, joka narrien lihavuuden ja ylensyömisestä kuvauksiin sisältyvän suuren narrin ruumiin kohdalla tulee esiin sitä kautta, että suuren narrin lihavuus on liioiteltua ja Bahtinin mukaan liioittelu kuuluu groteskin ruumiin periaatteisiin. Myös narrinleikkuu merkitsee groteskin ruumiin kuvaamista sillä perusteella, että se voidaan rinnastaa synnytykseen ja narrien karkottamiseen. Käsitykset narreista yhtäältä synnin ja toisaalta alentamisen ruumiillistumina ovat ikään kuin Murnerin narriaiheen kuvausten ja niitä vastaavien karnevaalikäytäntöjen merkitysten taustalla olevia ylämerkityksiä, sillä kaikki edellä mainitut kuvaannolliset merkitykset ovat tavalla tai toisella niiden ilmentymiä. Nämä kaksi laajempaa merkitystä liittyvät kuitenkin narreihin ja karnevaaliin yleisesti eivätkä vain tiettyihin käytäntöihin, joten niiden perusteella ei voida vetää johtopäätöksiä karnevaalitapojen vaikutuksesta Murnerin narrikuvauksiin. Kyseisten merkitysten ohella näiden kuvausten kautta tulevat näkyviin kirjoittajan satiiriset ja poleemiset päämäärät: ihmisten narrimaisuuden osoittaminen, narriuden leviämisen rajoittaminen, luterilaisten vastustajien uskottavuuden riistäminen sekä yhteiskunnan henkisen ja moraalisen rappion estäminen.

5. MURNER JA HÄNEN NARRINSA YHTEISKUNTAA KOSKEVAN TOTUUDEN PALJASTAJINA

Kirjallisuusteoreetikko Aleksandr Veselovskin mukaan keskiajalla oli olemassa kaksi toisilleen vastakkaista totuutta⁴¹³: toista hän nimittää ”feodaaliseksi totuudeksi”, joka merkitsi oikeutta sortaa ja halveksia maalaisia, käydä sotia ja metsästää talonpoikien pelloilla, tai ”koulutotuudeksi”, oikeudeksi etuoikeutettuun tietoon. Sen vastakohta oli narrien edustama ”yleisinhimillinen totuus”, joka ei kuulunut millekään säädylle tai ammattikunnalle. Bahtin pitää näitä käsityksiä feodaalisesta totuudesta ja narrien edustamasta ei-feodaalisesta, epävirallisesta totuudesta oikeina ja tähdentää, että jälkimmäinen merkitsee narrien naurun kautta paljastamaa totuutta maailmasta ja vallasta.⁴¹⁴ Tällä hän tarkoittaa, että narrien kertoma totuus koskee paitsi vallanpitäjiä myös koko muuta maailmaa, siis kaikkien sosiaaliluokkien edustajia, ja että narrit kertoivat totuutensa aina huvittavassa muodossa. Nämä seikat tarjoavat selityksen sille, miksi Murner ja monet muut keskiajan uuden ajan vaihteen satiirin kirjoittajat samastuivat teoksissaan keskiaikaisiin narreihin ja käyttivät narreja totuuden kertomisen välineinä. Tässä suhteessa heidät voidaan siis nähdä keskiaikaisen narriperinteen jatkajina, mutta on kuitenkin huomattava, että heidän totuuden kertomisen tavoitteensa poikkesivat keskiajan narrien vastaavista merkittävästi. Keskiajalla narrit saivat paljastaa totuuden ylempien säätyjen vallankäytöstä ainoastaan huvittamistarkoituksessa,⁴¹⁵ johon saattoi liittyä pyrkimys hallitsijan vallan vahvistamiseen.⁴¹⁶ He eivät siis voineet käyttää totuuden julki tuomista keinona vallitsevien olosuhteiden muuttamiseen, kun sen sijaan Murnerilla ja muilla narrikirjailijoilla tämä oli lukijoiden viihdyttämisen ohella yhteiskunnallisen todellisuuden kuvaamisen keskeinen päämäärä.

Eräs historiallisten hovinarrien tehtävistä oli kertoa hallitsijoille kaunistelematon totuus,⁴¹⁷ jota kukaan muu uskaltanut sanoa ääneen,⁴¹⁸ toisin sanoen he saattoivat tuoda julki kielteisiä asioita jopa hallitsijoista itsestään ja muista yhteiskunnan korkea-arvoisista jäsenistä. *Narrenbeschwörungissa* Murner asettuu puolustamaan hovinarrien roolia kaunistelemattoman totuuden kertojina,⁴¹⁹ mikä

⁴¹³ Totuudella tarkoitetaan yleiskielessä tavallisesti ”sitä mikä on totta, vastaa todellisuutta, tosiasiaa”. Totuus [<http://fi.wikipedia.org/wiki/Totuus>], luettu 3.4.2011. Kyseinen merkitys soveltuu totuuden määritelmäksi myös tässä luvussa.

⁴¹⁴ Bahtin 1965/1995, ss. 84-86.

⁴¹⁵ Ibid., s. 85.

⁴¹⁶ Ks. viitteet 54 ja 66.

⁴¹⁷ Schutte 1973, s. 46.

⁴¹⁸ Hoveissa pidetyt narrit olivat usein ”luonnollisia hulluja”, jotka rinnastettiin älyltään ja asemaltaan lapsiin. Alho 1988, ss. 103-104. Tästä syystä heillä oli lupa sanoa ääneen asioita, jotka muiden suusta kuultuina olisivat herättäneet pahennusta tai johtaneet jopa rangaistuksiin.

⁴¹⁹ Schutte 1973, s. 46.

osoittaa, että hän piti itseään ja kuvaamiaan narrihahmoja hallitsijoiden, aateliston ja ylemmän papiston väärinkäytösten paljastajina näiden hallitsijoita lähellä olleiden narrien perillisinä. Samassa teoksessa hän esittää myös sosiaalista kritiikkiä pienten ihmisten ja talonpoikien puolesta,⁴²⁰ sillä nämä joutuivat monessa tapauksessa edellä mainittujen ylempien säätyjen väärinkäytösten uhreiksi. Hän kuitenkin jakoi aikalaistensa käsityksen siitä, että koko kristikunta oli parannuksen tarpeessa,⁴²¹ ja tästä syystä hänen kritiikkinsä ei kohdistunut ainoastaan ylempiin luokkiin vaan myös alempien säätyjen, ammattikuntien ja väestöryhmien keskuudessa esiintyviin moraalittomuuksiin ja paheisiin. Hän ei julistanut narriksi ketään tiettyä henkilöä vaan kuvasi eri säätyjen narreja yleispätevinä narrityypeinä,⁴²² joista hänen lukijansa saattoivat tunnistaa itsensä. Näihin tyypeihin lukeutuvat aatelisten, ruhtinaiden ja papiston ohella talonpojat, kaupunkilaiset ja heidän vaimonsa, käsityöläiset, kauppiaat, lakimiehet,⁴²³ alkemistit, lääkärit,⁴²⁴ sotilaat, opiskelijat,⁴²⁵ kirjurit, huorat ja ylhäisten herrojen palvelijat, joten kyseessä on kattava läpileikkaus tuon ajan yhteiskunnasta.⁴²⁶ Siten Murnerin teoksissa toteutuu Bahtinin käsitys, jonka mukaan narrit kertovat totuuden koko maailmasta. Hänen esiintymisensä sekä alempisäätyisten puolustajana että kriitikkona ei ole ristiriitaista, sillä kumpikin rooli palveli hänen satiiriensa yleistä päämäärää, yhteiskunnallista parannusta. Siihen päästäkseen hänen oli käsiteltävä ajan sosiaalisten ongelmien koko kirjoa, johon kuului yhtäältä aatelisten ja hengenmiesten heikompiinsa kohdistama riisto ja hyväksikäyttö, mutta toisaalta myös talonpoikien ja kaupunkiväestön aiheuttamat epäkohdat.

1300- ja 1400-luvuilla lisääntyneen papistonvastaisen arvostelun erottaminen totuuteen sidoksissa olevasta ”empiirisesti todettavissa olevien tosiasioiden kritiikistä” ei käy helposti. 1400-luvun lopun ja 1500-luvun alun reformaatiokirjallisuudessa ja humanistien kirjoituksissa tämä arvostelu on luonteeltaan yleistävää ja liioittelevaa ja hyökkää koko hengellistä säätyä vastaan satiirisella ja karkealla tavalla.⁴²⁷ Murnerin teokset lukeutuvat mainittuihin kirjoituksiin, sillä niissä esiintyvä kritiikki on juuri kuvatun kaltaista. Hänen arvostelunsa katolista kirkkoa kohtaan heijastelee todellisuudessa vallinneita suhteita,⁴²⁸ toisin sanoen se kuvastaa historiallista todellisuutta. Tässä luvussa pyrin osoittamaan, että tämä pätee yleisesti hänen narriaiheisissa teoksissaan esiintyvään

⁴²⁰ Ibid., s. 42.

⁴²¹ Ibid.

⁴²² Büchner 1974, s. 175.

⁴²³ Ibid., s. 156.

⁴²⁴ Dollinger 1987, s. 29.

⁴²⁵ Heger 1987, s. 179.

⁴²⁶ Eräs narrihahmon ilmenemismuoto on allegoria, jolloin narri ei ole kuvaus itsestään, vaan ruumiillistuu abstraktiin sisältöön – joko synnin tai paheiden henkilöitymäksi tai ikä-, ammatti- tai säätyryhmän edustajaksi, joka omaa heidän kulloisetkin paheensa. Baro 2009, s. 129. Murnerin kuvaamat narrityypit ovat juuri tällaisen allegorian edustajia.

⁴²⁷ Tanner 2005, ss. 144-145.

⁴²⁸ Ibid., ss. 143-144.

yhteiskunnalliseen kritiikkiin ja että yhteiskunnallisten epäkohtien käsittelyä näissä teoksissa voidaan liioittelustaan, yleistävyydestään ja koomisesta värityneisyydestään huolimatta pitää pohjimmiltaan totuuden kertomisena. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi selvitän, millä tavoin Murnerin narrin ominaisuudessa ja narrien kautta kuvaamat eri säätyjen ja väestöryhmien aiheuttamat ongelmat ilmenevät hänen teoksissaan, ja tuon esille eräitä historiallisia tosiasioita, jotka vahvistavat näiden ongelmien ja todellisuuden välisen vastaavuuden. Tutkimuskysymyksen kannalta tämä on relevanttia, koska samalla saadaan vastauksia siihen, miten tuon aikakauden yhteiskunnalliset olot vaikuttivat hänen narriaiheen kuvauksiinsa. Arvioin myös, minkä muiden tekijöiden vaikutuksesta hän itse ja hänen kuvaamansa narrit esiintyvät näissä teoksissa historiallisten narrien kaltaisina yhteiskunnallisten totuuksien paljastajina. Tarkoitukseni ei ole käsitellä hänen teoksissaan esittämäänsä kritiikkiä kokonaisuudessaan, vaan ainoastaan niiltä osin kuin se kohdistuu johonkin säätyyn, ammattikuntaan tai väestöryhmään. Perusteluna tälle rajaukselle on se, että sen puitteissa tulee osoitetuksi Murnerin ja hänen narrihahmojensa kertoman totuuden ulottuminen kaikkialle yhteiskuntaan, eikä hänen kritiikkiään koko laajuudessaan ole tässä suhteessa tarpeellista tuoda esille. Siten esimerkiksi naisiin, miehiin, perheisiin tai ihmisiin yleisesti kohdistuva arvostelu jää tässä suurelta osin käsittelyn ulkopuolelle. Jätän huomioimatta myös Murnerin *Suuressa narrissa* esittämän polemiikin luterilaisesta liikettä kohtaan, sillä se edustaa hänen subjektiivista näkemystään tämän liikkeen kannattajista ja heidän opistaan; se on totuus ainoastaan hänen näkökulmastaan katsottuna eikä siten vastaa tosiasioita, kuten edellä mainittu totuuden määritelmä edellyttää.

5.1 Maallisen yläluokan paheet ja sosiaaliset väärinkäytökset

Reformaatiota edeltäneissä satiireissaan Murner arvostelee kiivaasti maallisen ylimystön paheita, kuten mukavuudenhalua, korruptoituneisuutta ja puuttumista kirkon asioihin.⁴²⁹ Esimerkiksi Würzburgin alueella ruhtinaat sekaantuivat juuri ennen reformaation alkamista kirkollisiin asioihin heikentääkseen paikallisen piispan valtaa,⁴³⁰ mikä osoittaa Murnerin viitanneen viimeksi mainittua pahetta koskevassa kritiikissään todellisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin. *Narrenbeschwörungissa* hän kuvaa narria, joka on aatelisten tavoin mukavuudenhaluinen, ylimielinen ja rikkaudellaan mahtaileva,⁴³¹ suunnaten näin kritiikkinsä näihin ylimmän säädyn jäsenille tyypillisiin negatiivisiin ominaisuuksiin ja pyrkien samalla kertomaan totuuden heidän paheellisuudestaan käyttämällä välineenään narria, ainoaa henkilöä, jonka kautta tällainen totuus voitiin tuona aikana tuoda

⁴²⁹ Lienhard 1987, ss. 63-65.

⁴³⁰ Robisheaux 1989, s. 38.

⁴³¹ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 358, säkeet 28-32.

päivänvaloon. Sekä Murnerin teoksissa että todellisten narrien kohdalla aateliston paheiden ja väärinkäytösten paljastaminen oli erityisen tärkeää siksi, että suuren vaikutusvaltansa vuoksi heidän edesottamuksensa heijastuivat muihin säätyihin; jos aatelisto toimi vastuuttomasti, sen saivat tuntea nahoissaan heidän alamaisensa ja viime kädessä kaikki yhteiskuntaluokat. Hänen kritiikkinsä kohdistuu samalla karkeudella ja ankaruudella kaikkiin aatelisiin, myös keisarin jälkeen ylintä maallista valtaa edustaviin ruhtinaiisiin,⁴³² joita hän *Narrenbeschwörungissa* nimittää suorasanaisesti narreiksi.⁴³³ Toisaalla samassa teoksessa hän tuo esille ruhtinaiden ja muiden korkea-arvoisten herrojen taipumuksen tulla naisten narrittamiksi,⁴³⁴ ja *Schelmenzunftissa* hän huomauttaa heidän tavastaan ottaa vastaan lahjuksia.⁴³⁵ *Narrenbeschwörungissa* hän kirjoittaa siitä, kuinka ruhtinaat hylkäävät uskollisuutensa keisaria kohtaan,⁴³⁶ esittäen siten huolestuneisuutensa valtakunnan yhtenäisyydestä ja turvallisuudesta:

Kuningaskunnat / ja keisarikunnat,
Yksi toisensa jälkeen sortuvat.
Kenen on syy? Sen haluaisin tietää.
Jos ruhtinaat olisivat kuuliaisista,
Niin luulen, että se ei enää olisi
Meille niin paha kärsimys.
Kuningas on yksinäinen mies,
Kun hänen vierellään ei ole yhtään ruhtinasta,
Se on tehnyt pureman häneen;
Siksi minä ruhtinaita, kreivejä, herroja
Kelpo lailla haluan manata,
Sillä he jättävät hurskaan kuninkaan
Ja seisovat hänen rinnallaan niin heikosti
Saksalaisen kansan häpeäksi.⁴³⁷

⁴³² Keisari Maksimilian oli todennäköisesti nimittänyt Murnerin runoilijaksi 1505 ja hyväksynyt hänen suunnitelmansa *Narrenbeschwörungin* kirjoittamisesta 1509. Liebenau 1913, s. 42. Tästä voidaan päätellä, että keisari arvosti häntä kirjoittajana, mikä selittäisi hänen rohkeutensa ruhtinaiden ja muiden korkea-arvoisten henkilöiden arvosteluun; hän mahdollisesti uskoi keisarin asettuvan hänen suojelijakseen, mikäli hänen kirjoituksensa herättäisivät arvovaltaisten tahojen suuttumuksen.

⁴³³ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 113, säe 67.

⁴³⁴ Ibid., s. 292, säkeet 9-12.

⁴³⁵ Murner, *Die Schelmenzunft*, s. 81, säkeet 17-28.

⁴³⁶ Büchner 1974, s. 156.

⁴³⁷ ”Künigrych / und keiserthum, / Eins nach dem andern fellet umb. / Wes ist die schuldt? das wisst ich gern. / Wann die fürten gehorsam wern, / So gloub ich, das es nymmer wer / Uns zu lyden also schwer. / Ein künig ist ein einzig man, / Wann kein fürst wil by im stan, / So ist es biss an in gethan; / Darumb ich fürsten, graffen, herren / Redlich dapffer wil beschweren, / Das sy den frummen künig lon / Und so schlechtlich by im ston / Zu schandt der tütschen nation.” Murner, *Die Narrenbeschwörung*, ss. 430-431, säkeet 54-67. Viimeisen säkeen sanat ”saksalaisen kansan häpeäksi” viittaavat siihen, että kuningas merkitsee tässä yhteydessä keisaria, saksalaisen valtakunnan kuningasta. Toisaalta Murnerin ensimmäisessä säkeessä käyttämän monikkomuodon ”kuningaskunnat / ja keisarikunnat” perusteella voidaan väittää, että hän puhuu kyseisestä ilmiöstä saksalaista keisarikuntaa laajemmassa mittakaavassa; tämä on eräs esimerkki hänen kirjoitustensa monitulkintaisuudesta.

Monet saksalaiset ruhtinaat pyrkivät 1400-luvun lopulla vahvistamaan valtaansa omilla alueillaan, millä oli koko valtakunnan yhtenäisyyttä heikentävä vaikutus. Hallinnollisella tasolla vaaliruhtinaat onnistuivat lisäämään säätyjen riippumattomuutta keisarista, mikä johti valtiopäivien ja keisarin vallan eriytymiseen toisistaan.⁴³⁸ Murnerin tässä esittämän kritiikin taustalla on siis keisarin ja ruhtinaiden keskinäisissä suhteissa todellisuudessa vallinnut tilanne. Ensimmäisissä säkeissä hän viittaa ruhtinain laajaan yhteiskunnalliseen vaikutukseen: hylkäämällä keisarin he tekevät valtakunnasta heikon ja hajanaisen ja siten alttiin sisäisille kiistoille ja ulkoisille hyökkäyksille; tätä tarkoittavat hänen mainintansa ”kuningas- ja keisarikuntien sortumisesta” ja ”meille niin pahasta kärsimyksestä”. Totuuden kertomisen näkökulmasta tässä korostuu Murnerin itselleen antama rooli narrina, joka rohkenee tuoda esille kielteisiä asioita mahtavista ja vaikutusvaltaisista maallisista ruhtinaista. Ilmaisemalla halukkuutensa heidän manaamiseensa hän osoittaa pitävänsä heitä narrin valtaan joutuneina ihmisinä, jotka tarvitsevat hänen apuaan vapautuakseen tästä vaivastaan, toisin sanoen hän viestittää tässä kohtaa epäsuorasti, että he täyttävät hänen silmissään narrin tunnusmerkit siinä missä kaikki muutkin paheelliset ihmiset. Kuten edellä on todettu, hän saattoi arvostella ruhtinaita huomattavan suorasukaisesti, joten hänen tässä käyttämänsä epäsuora ilmaisutapa ei suinkaan johdu kunnioituksesta heitä kohtaan. Toisin kuin paavin ja keisarin kohdalla,⁴³⁹ hänen ruhtinaiisiin ja muihin aatelisiin suuntaamastaan kritiikistä puuttuu yleisesti ottaen kaikki hienotunteisuus, eikä hän tässä suhteessa tee eroa heidän ja alempien säätyjen välillä.

Murnerin aatelisia kohtaan esittämän kritiikin perusteella heidän muihin säätyihin kohdistamansa vääryydet ja moraalittomuutensa ylipäättään olivat luonteeltaan pääasiassa taloudellisia, mutta jossain määrin niissä oli kyse myös silkasta väkivallasta. *Narrenbeschwörungissa* hän syyttää ylimmän säädyn edustajia keksittyjen korkojen, verojen ja maksujen perimisestä palvelusväeltä,⁴⁴⁰ katteettomista taloudellisista lupauksista alamaisille,⁴⁴¹ valehtelusta, jonka mukaan he tarvitsivat rahaa sodankäyntiin, vaikka todellisuudessa he halusivat vain kerätä alamaisilta suurempia veroja ja maksuja,⁴⁴² kirkolle kuuluvan omaisuuden keräämisestä itselleen,⁴⁴³ kirkollisten virkojen hankkimisesta ja niiden huonosta hoitamisesta,⁴⁴⁴ sekä omaisuutensa tuhlaamisesta panttaamalla.⁴⁴⁵ Valitukset aateliston ryöstelystä ja väkivaltaisuudesta olivat yleisiä 1400-luvun lopun ja 1500-luvun alun Saksassa, mikä johtui osittain rosvoitareista (*Raubritter*), köyhtyneistä aatelisista, jotka

⁴³⁸ Steinmetz 1967, ss. 480-481.

⁴³⁹ Ks. alaluku 5.3.

⁴⁴⁰ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 240, säkeet 10-21.

⁴⁴¹ *Ibid.*, s. 371, säkeet 10-19.

⁴⁴² *Ibid.*, ss. 235-236, neljä ensimmäistä säettä, säkeet 1-6.

⁴⁴³ *Ibid.*, s. 249, säkeet 25-31.

⁴⁴⁴ *Ibid.*, ss. 250-251, säkeet 64-75, 83-88.

⁴⁴⁵ *Ibid.*, ss. 358-359, säkeet 33-44.

ryhtyivät taloudellisia vaikeuksiaan lievittääkseen säätynsä keskinäisten riitojen varjolla lailliseksi verhottuun rosvoukseen.⁴⁴⁶ Myös Murner tuo esille ritarien talonpoikiin kohdistaman ryöstelyn, ilkvallan, kiduttamisen ja surmaamisen,⁴⁴⁷ ja siten hän kuvaa ainakin periaatteessa totuudenmukaisesti aateliston tuolloin harjoittamaa vahingontekoa ja väkivaltaisuutta. Näistä väärinkäytöksistä kirjoittamalla hän halusi osoittaa, että ylimmän säädyn jäseniltä puuttui oikeudenmukaisuuden ja moraalien taju erityisesti suhtautumisessa alempiin yhteiskuntaluokkiin. Könneker mainitsee alamaisiaan järjestelmällisesti ryöstävän ja heidät kurjuuteen jättävän ruhtinaan yhtenä esimerkkinä siitä, miten Murner ruumiillistaa kanssaihminen kustannuksella toteutuvan itsekkyyden narrin hahmossa, ja tähdentää tällaisten hahmojen olevan Murnerin teoksissa tarkoituksellisesti liioiteltuja karikatyyrejä, jotka paljastavat tekonsa oikeuden ulkokuoreen pukevien narrien todelliset kasvot,⁴⁴⁸ aivan kuten historialliset narrit Bahtinin mukaan paljastivat totuuden feodaaliyhteiskunnan ylemmistä säädyistä ja heidän harjoittamastaan sorrosta.

5.2 Hengellisen säädyn huonot ominaisuudet

Ottom mukaan Euroopan uskonnollisten edustajien sitoumukset hovin ja valtion asioihin sekä kirkon vankka poliittinen valta tarjoavat mahdollisen selityksen sille, miksi eurooppalaiset narrit vastustivat säännöllisesti papiston jäseniä. Oppineiden ja papiston mahtailu, pikkutarkkuus, rahanahneus sekä uskonnollisten opinkappaleiden absurdus olivat usein narrien naurun ja halveksunnan kohteina.⁴⁴⁹ Vastaavasti Murner kritisoi teoksissaan teologiiden rahanahneutta, papiston korruptoituneisuutta, tehtäviensä laiminlyömistä, uudistusten vastustamista, huonoja elämäntapoja ja saarnaamista, maallisiin asioihin sekaantumista ja köyhyysihanteen kiistämistä.⁴⁵⁰ Tämän kritiikin kautta hän halusi kertoa totuuden hengellisen säädyn jäsenistä, joihin hän itsekin lukeutui ja joiden paheet hän hyvin tunsi. *Narrenbeschwörungin* luvussa *Suden saarna*⁴⁵¹ hänen arvostelunsa kohdistuu pappeihin, jotka johdattavat ihmisiä harhaan opettamalla ja saarnaamalla näille uskonasioista vahingollisella tavalla, toisin sanoen he ovat ”susia”, jotka vääristävät heitä kuuntelevien ”hanhien”, siis tavallisten uskovien kristittyjen ajatukset.⁴⁵² Samaa eläinvertausta käyttäen hän toistaa tämän syytöksen eräässä toisessa *Narrenbeschwörungin* kohdassa:

⁴⁴⁶ Zmora 1997, ss. 1-3.

⁴⁴⁷ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 209, säkeet 43-66.

⁴⁴⁸ Könneker 1966, s. 169.

⁴⁴⁹ Otto 2001, ss. 157-159. Keskiajan lopulla ja 1500-luvulla vaikutti erityinen narrien ryhmä, joita kutsuttiin goliardeiksi. He olivat pappeja ja munkkeja, jotka olivat ryhtyneet kierteleviksi viihdyttäjiksi, koska eivät olleet sopeutuneet elämään säätynsä mukaisesti ja halusivat ansaita paremmin. He tekivät maallisen hulluuden nimissä pilaa erityisesti ylempien kirkonmiesten korruptoituneisuudesta, ahneudesta, simoniasta ja materialismista, ja vitsailivat jopa paavin, kardinaalien ja piispojen kustannuksella. Zijderveld 1982, ss. 48-54.

⁴⁵⁰ Lienhard 1987, s. 65.

⁴⁵¹ *Des wolffs predig, Narrenbeschwörungin* luku 40.

⁴⁵² Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 269, säkeet 76-87.

Kuten susi johdattaa lammasta,
Niin myös te hallitsette uskoa;
Kuten susi saarnaa hanhille,
Poloisia kristittyjä siis vahingoittaa
Oppinut narri ja sortaa,
Kunnes hän on kaikki lampaat / hanhet / nielaissut.⁴⁵³

Murnerin aikakaudella oppineita arvosteltiin heidän tiedollisesta pimeydestään, ennen kaikkea siitä, että he tulkitsivat Raamattua oman halunsa mukaisesti ja puhuivat Jumalasta kykenemättä ymmärtämään Hänen merkitystään ja selittämään sitä kuulijoilleen.⁴⁵⁴ Näissä säkeissä on kysymys juuri tämänkaltaisesta oppineisiin hengenmiehiin kohdistuvasta kritiikistä; nimitys ”oppinut narri” viittaa korkeasti koulutettuun ylempään papistoon. Oppineiden narrien manaaminen on Murnerin mukaan vaikeata, koska he kiistävät olevansa narreja eivätkä suostu kyseiseen toimitukseen,⁴⁵⁵ toisin sanoen he eivät tahdo ymmärtää ja hyväksyä totuutta itsestään. Tästä huolimatta hänen tavoitteenaan on totuuden kertomisen avulla saada heidät lopulta kääntymään pois narriudesta ja samalla varoittaa muita ihmisiä siitä vaarasta, jolle he näitä petollisia narreja kuunnellessaan altistuvat. Hänen syyttävä sormensa osoittaa myös saarnaajiin ja pappeihin, jotka tekevät saarnoissaan pilkkaa vakavista asioista,⁴⁵⁶ pappeihin, munkkeihin ja nunniin, jotka eivät rukoillessaan tiedä mitä sanovat, sekä hengenmiehiin, jotka antavat seurakunnalle huonon esimerkin: kirkkoherroihin, jotka eivät osaa laulaa eivätkä lukea, ja pappeihin, jotka puhuvat jumalanpalveluksessa maallisista asioista ja laulavat kevytmielisiä lauluja.⁴⁵⁷ Tietämättömän [oppimattoman] alemman papiston määrä oli Saksassa vuoden 1500 tienoilla selvässä kasvussa,⁴⁵⁸ ja Murnerin arvostelu pappissäädyn edustajien osaamattomuutta ja uskonasioista välinpitämätöntä toimintaa kohtaan viittaa selvästi kyseiseen asiantilaan. Tämä kritiikki osoittaa, että hän pyrki kertomaan totuuden myös sellaisesta hengellisen säädyn toiminnasta, jonka katsoi edustavan oppimatonta narriutta. Lisäksi hän huomauttaa pappien säädylleen sopimattomasta halusta metsästä ja sotia aatelisten tavoin,⁴⁵⁹ ja kritisoi erityisesti korkeampia hengenmiehiä, piispoja, apotteja ja prelaatteja siitä, että he haluavat jahdata ja tappaia ihmisiä:

⁴⁵³ ”Wie der wolff die schafft hinfiert, / so würt der gloub durch üch regiirt; / Als der wolff den gensen prediget, / Die armen christen also schediget / Ein gelerter narr und untertruckt, / Biss er schaff / genss / hat all verschluckt.” Ibid., ss. 133-134, säkeet 126-131.

⁴⁵⁴ Smolinsky 1987, s. 45.

⁴⁵⁵ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, ss. 132-133, säkeet 90-97.

⁴⁵⁶ Murner, *Die Schelmenzunft*, s. 49, säkeet 8-16.

⁴⁵⁷ Kawerau 1890, ss. 74-75.

⁴⁵⁸ Steinmetz 1967, s. 484.

⁴⁵⁹ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 258, säkeet 47-52.

Hengenmiehet, prelaatit haluavat metsästä,
Puhaltaa, ulvoa, väkivalloin tappaa,
Mielettömästi / juosta /purra
Ihmisparkoja vehnä[peltoje]n halki
Kahdellakymmenellä / kolmellakymmenellä / neljälläkymmenellä hevosella;
Se on hengellinen, prelaatillinen taakka,
Kun piispasta tulee metsästäjä,
Ja koira laulaa aamumessua,
Toimittaa jumalanpalveluksen ulvomalla?
Luostareissa niin tekee myös apotti,
Minä tiedän, kuinka siellä eletään.⁴⁶⁰

Myöhäiskeskiajan Saksassa papiston jalkavaimojen pito tuomittiin kirkolliskokouksissa, ja 1400-luvun lopulla sekä 1500-luvun alussa saksalaiset piispat julkaisivat kirkollisia säädöksiä, joissa papiston jalkavaimojen pito kiellettiin.⁴⁶¹ Murner syyttää munkkeja ja pappeja maalliselle rakkaudelle antautumisesta ja hengellisen säätynsä hylkäämisestä,⁴⁶² millä hän tarkoittaa selvästi jalkavaimojen pitoa sekä muita hengenmiesten naisuhteita, joiden kautta he rikkoivat selibaattilupauksensa. Hän valittaa myös papeista, jotka häpäisevät säätyveljiään puhumalla heistä pahaa saarnoissaan,⁴⁶³ joissa mentiin ilmeisesti henkilökohtaisiin loukkauksiin asti, mikä erotti ne hänen omasta kritiikistään säätyään kohtaan.⁴⁶⁴ Munkkeja ja nunnia hän arvostelee siitä, että he harjoittavat kerjäämistä vaikka heiltä ei todellisuudessa puutu rahaa, ja esittää valituksensa papiston taloudenhoidosta, kirkollisen eläkkeen tavoittelusta, kymmenyskäytännöstä, hengellisestä työstä saatavista monenlaisista rahasuorituksista ja papiston rahanhimosta.⁴⁶⁵ 1400- ja 1500-lukujen vaihteen Saksassa kirkko peri uskovilta suuria summia kolehtien, aneiden ja erilaisten maksujen muodossa, jotka yhdessä papiston verovapauden, toimeentuloisuuden ja oman tuomiovallan kanssa herättivät katkeruutta ja suuttumusta sekä hallitsevan feodaaliluokan että nousevan porvariston piirissä.⁴⁶⁶ Arvostellessaan hengellisen säädyn rahanahneutta Murner viittaa siis sen jäsenten tuolloin yleisesti maallikoihin kohdistamaan taloudelliseen hyväksikäyttöön, ja näin hän toimi osaltaan oman aikansa papistonvastaisuuden äänitorvena. Hänen mukaansa hengenmiehet käyvät kauppaa hyveillä, kunnialla, siveellisyydellä ja armolla,⁴⁶⁷ siis käyttävät pyhiä kristillisiä arvoja materiaalisen hyödyn välineinä, mitä voidaan pitää heidän ahneutensa ja moraalittomuutensa

⁴⁶⁰ „geistlich, prelaten iagen wellen, / blasen, hülen, hoch gwild fellen, / Unsinnigklichen / rennen / beitzen / Den armen lütten durch den weitzen / Mit zweintzig / dryssig / viertzig pferden; / sindt das geistlich, prelatisch berden, / wen die bischoff iager werden, / Und die hund die mettin singen, / mit hülen den gotz dienst volbringen? In clostern thundt das ouch die ept, / ich weiss wol, wie man dynnen lebt.” Murner, *Die Schelmenzunft*, s. 130, säkeet 12-22.

⁴⁶¹ Plummer 2012, ss. 20-21.

⁴⁶² Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 292, säkeet 21-24.

⁴⁶³ Murner, *Die Schelmenzunft*, s. 113, säkeet 9-15.

⁴⁶⁴ Murner korosti, ettei hänen ollut kritiikillään tarkoitus loukata ketään henkilökohtaisesti. Berger 1933, s. 16.

⁴⁶⁵ Smolinsky 1987, ss. 43-44.

⁴⁶⁶ Müller-Mertens, Paterna, & Steinmetz 1965, s. 133.

⁴⁶⁷ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 275, säkeet 23-27.

kiteytyksenä. Maallisen omaisuuden keräämisen osalta hän paljastaa *Suuressa narrissa* totuuden jopa Rooman kirkon korkeimmista edustajista vastustamansa luterilaisen opin kannattajien suulla:

Paaville pitää kaivaa esiin kaksi kruunua,
Sekä yksi koru –
Oi purkaa lujaa, nälkäiset hyttyset! –
Ja ottakaa pois kaikki yllisyys,
Mitä piisparamme on ajatellut,
Ansaikaa korkoja ja omaisuutta,
Jotta voitte viettää ylenpalttista elämää,
Kuten tekevät kaikki kardinaalit,
Joita myös paavi käyttää sen lisäksi,
Mitä Konstantinus on antanut hänelle;
Linnoja / kaupunkeja ja maata
Niitä hengellisellä säädyllä ei pidä olla.⁴⁶⁸

Paavi, kardinaalit ja piispat harjoittavat hänen mukaansa aineellista riistoa, joka kohdistuu tavallisiin kirkon jäseniin, ja tässä mielessä he ovat maallisen ylimystön tavoin Veselovskin kuvaaman feodaalisen totuuden edustajia. Paavi oli Murnerille ehdoton auktoriteetti uskonasioissa,⁴⁶⁹ eikä hän tässä kohdassa sen enempää kuin koko tuotannossaan kyseenalaista pyhän istuimen hengellistä mahtia vaan sen, että rahaa, linnoja ja maaomaisuutta keräämällä paavi yhdessä kardinaalien ja piispojen kanssa hankki itselleen maallista valtaa. Paavia ja papistoa arvosteltiin maallisen omaisuuden keräämisestä jo 1400-luvun lopulla,⁴⁷⁰ joten Murnerin puuttuminen tähän asiaan on jälleen osoitus siitä, että hän käsittelee teoksissaan todellisia sosiaalisia ongelmia, ja että hän usein myötäilee niistä jo aiemmin esitettyä kritiikkiä. Hengenmiesten rahanahneus on eräs katolisen järjestelmän epäkohdista, joita hän asettuu vastustamaan esireformatorisissa satiireissaan, ja joissa hän myöhemmin *Suuressa narrissa* osoittaa olevansa samoilla linjoilla luterilaisten kanssa. Vaikka *Suuri narri* on ennen kaikkea luterilaisuutta vastustava teos, Murner käyttää siinä taitavasti hyödykseen luterilaisille antamaansa narrin roolia halutessaan muistuttaa lukijoidensa mieliin ne katolisen kirkon piirissä esiintyvät moraalittomuudet, joita hän käsittelee aiemmissa teoksissaan. Tämän luterilaisten narrien kertoman totuuden avulla Murner halusi osoittaa, että hänen kriittinen suhtautumisensa vallitsevaan yhteiskunnalliseen järjestykseen

⁴⁶⁸ ”Man sol dem babst zwo kronen zucken, / Allein mit einer lassen schmucken – / O starcke biss, hungerige mucken! – / Und gentslich abthun allen bracht, / Den unsere bischöff haben erdacht, / Ir zins und gut in nemen al, / Damit sie füren reichen schal, / Darzu ab thun alle Cardinäl, / Dem babst auch nemen als da neben, / Was Constantinus im hat geben; / Schlösser / stet und auch die landt / Sol haben nit der geistlich standt.” Murner, *Von dem grossen lutherischen Narren*, ss. 118-119, säkeet 719-730.

⁴⁶⁹ Headley, John M., *Thomas Murner, Thomas More and the First Expression of More's Ecclesiology*. Studies in the Renaissance, Vol. 14. The University of Chicago Press on behalf of the Renaissance Society of America 1967, s. 80. [<http://www.jstor.org/stable/2857161>], luettu 23.9.2009.

⁴⁷⁰ Robisheaux 1989, s. 39.

oli säilynyt muuttumattomana, eikä se ollut ristiriidassa hänen *Suuressa narrissa* omaksumansa katolisen kirkon puolustajan roolin kanssa. Hänen rohkeutensa paavin arvostelemiseen perustuu tässä teoksessa siihen, että hän tekee sen narreina kuvaamiensa vastustajien kautta; hän esittää oman kantansa paavin maallisen omaisuuden hankintaan ikään kuin piilotettuna heidän puheeseensa, eikä häntä itseään näin ollen voitu syyttää hyökkäämisestä pyhää istuinta vastaan vaan ainoastaan luterilaisia, jotka myös todellisuudessa esittivät jyrkkää kritiikkiä paavia kohtaan.

5.3 Paavin ja keisarin syntisyys

Murner halusi jo *Narrenbeschwörungissa* paljastaa totuuden myös paavista ja keisarista, mutta pelkäsi heidän reaktiotaan, sillä he pyrkivät arvokkuutensa ja maineensa suojelemiseksi kaikin keinoin välttymään siltä, että heidät luettaisiin kuuluviksi narrien joukkoon.⁴⁷¹ Paavi ja keisari muodostivat hänen kannattamansa vanhan yhteiskuntajärjestyksen perustan,⁴⁷² ja tästä syystä hänen arvomaailmaansa kuului erottamattomasti pelko ja kunnioitus näitä kahta auktoriteettia kohtaan. Siten se seikka, että hän saattoi narriksi tekeytymällä pitää itseään oikeutettuna arvostelemaan jopa maallisen ja hengellisen vallan korkeimpia edustajia, ajoi hänet mahdollisesti sisäiseen ristiriitaan. Kenties häntä vaivasi tähän liittyen myös epäily siitä, tarjoaisiko edes narrin rooli hänelle suojaa heidän mahdolliselta suuttumukseltaan. Lisäksi on muistettava, että hän ilmeisesti nautti kirjoittajana keisarin suosiota,⁴⁷³ joten kynnyksen erityisesti tämän arvostelemiseen täytyi olla hänelle korkea. Hän keksi kuitenkin keinon, jonka avulla totuuden paavista ja keisarista saattoi kertoa ilman seurausten pelkoa,⁴⁷⁴ ja tuo sen esille *Narrenbeschwörungin* luvussa *Suuri yhteiso*⁴⁷⁵:

Niin toki minä kutsun narriutta synniksi,
Jonka minä löydän paavien, keisarin luota,
Niinpä minä haluan kunnioittaen pyytää heitä,
Että he panisivat hieman vauhtia.
Minä uskon, että kun minä heiltä itseltään kysyn,
Että kumpikin [heistä] sanoo erikseen minulle:
”Sinä olet tällä syntinen narri,
Me molemmat olemme myös Aatamin lapsia
Emmekä kaikista synneistä vapaita,
Kuinka korkea meidän arvomme [sitten] onkaan.”⁴⁷⁶

⁴⁷¹ Könneker 1966, ss. 161-162.

⁴⁷² Smolinsky 1987, s. 48.

⁴⁷³ Ks. viitteet 284 ja 432.

⁴⁷⁴ Könneker 1966, s. 161.

⁴⁷⁵ *Die grosse gesellschaft, Narrenbeschwörungin* luku 92.

⁴⁷⁶ ”Doch so ich nartheit heiss ein sündt, / Die ich by bapsten, keiser findt, / So wil ich sy mit züchten betten, / Das sy ein wenig zu her tretten. / Ich gloub, wann ich sy selber fragt, / Das yeder mir besunder sagt: / ”Heistu ein narren hie ein sündt, / So findt wir beid ouch adams kinder / Und aller sünden nit gantz fry, / Wie hoch doch unser wülden sy.” Murner, *Die Narrenbeswörung*, s. 429, säkeet 15-18.

Murnerin logiikkana on tässä se, että paavi ja keisari myöntävät mielellään olevansa Aatamin lapsina syntisiä, koska eivät näe siitä koituvan mitään haittaa arvolleen ja maineelleen, ja tästä syystä hän nimittää heidän narriuttaan yksinkertaisesti synniksi.⁴⁷⁷ Tällä tavoin hän halusi tuoda esiin heitä koskevan totuuden, joka on luonteeltaan epävirallinen, sillä se kumoaa virallisen totuuden, jonka mukaan paavi ja keisari olivat kaikkien tavallisille ihmisille ominaisten syntien yläpuolella. Se on myös yleisinhimillinen totuus, sillä sen mukaan nämä kaksi maailman mahtavinta miestä ovat kaikkien muiden tavoin vain syntisiä ihmisiä. Osoituksena hänen heitä kohtaan tuntemastaan pelosta ja kunnioituksesta on se, että vaikka hän narrin ominaisuudessa rohkenee ottaa heidän syntisyytensä puheeksi, hän ilmaisee asian mahdollisimman hienovaraisesti heidän oman tunnustuksensa kautta. Hän ei myöskään sen tarkemmin kuvaa, millaisia heidän syntinsä ovat, mikä on poikkeuksellista siihen verrattuna, mitä hän kertoo aateliston, papiston tai minkä tahansa alemman säädyn tai ammattikunnan edustajien paheista. Tämä ei varmasti johtunut siitä, ettei hän pitänyt paavin ja keisarin syntejä merkittävinä, vaan siitä, ettei hän heitä kohtaan tuntemansa pelon ja kunnioituksen vuoksi tohtinut ryhtyä niiden yksityiskohtaiseen käsittelyyn. Ylimalkainen toteamus heidän syntisyydestään ja sitä kautta narriudesta oli kuitenkin aiheellinen, koska maallisen ja hengellisen vallan korkeimpien edustajien täydellinen sivuuttaminen olisi ollut selkeä puute satiireissa, joissa kirjoittaja pyrkii paljastamaan totuuden koko yhteiskunnasta.

Smolinskyn mukaan paavi ja keisari jäävät Murnerin satiireissa kritiikin ulkopuolelle,⁴⁷⁸ mikä osittain pitääkin paikkansa; heidän tässä esitetyn syntisiksi tunnustautumisensa osalta voidaan tehdä se tulkinta, että se ei täytä heihin kohdistuvan arvostelun kriteerejä. Murnerin teoksissa on kuitenkin kohtia, joiden perusteella Smolinskyn väite voidaan kyseenalaistaa, kuten edellisessä alaluvussa käsitelty epäsuora kritiikki paavin maallisen omaisuuden hankkimista kohtaan. *Narrenbeschwörungissa* Murner arvostelee muiden ylhäisten herrojen joukossa keisaria paheellisten naisten houkutuksille antautumisesta,⁴⁷⁹ mistä hän syyttää ylipäänsä kaikkiin säätyihin kuuluvia miehiä. Kuten lemmennarriaiheen yhteydessä on tullut todettua, Murnerin kritiikki miehiä kohtaan on tältä osin tavallista lievempää, sillä hän pitää lemmennarriuteen varsinaisina syypäinä vietteleviä naisia,⁴⁸⁰ ja tätä tulkintaa voidaan soveltaa myös keisarin kohdalla. Kaiken kaikkiaan Murnerin arvostelu paavia ja keisaria kohtaan on niukkaa ja silloin kun sitä esiintyy, se on luonteeltaan lievää

⁴⁷⁷ Könneker 1966, ss. 161-162.

⁴⁷⁸ Smolinsky 1987, s. 46.

⁴⁷⁹ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 292, säkeet 9-12.

⁴⁸⁰ Ks. alaluku 4.7.

tai epäsuoraa. Toisin kuin Smolinsky väittää, paavi ja keisari ovat siis Murnerin teoksissa kritiikin kohteina, joskaan se ei kohdistu heihin samassa määrin kuin koko muuhun yhteiskuntaan.

5.4 Talonpoikien heikkoudet

Keskiajan lopulta lähtien talonpoika kuvattiin yhteiskuntakriittisessä kirjallisuudessa usein narrihakmona, joka symboloi kollektiivisesti kaikkien säätyjen tyhmyyttä.⁴⁸¹ Murnerin teokset eroavat tästä kirjallisesta perinteestä siinä, että niissä talonpoikien narriudella ei ole tällaista kaikenkattavaa merkitystä, vaan siihen sisältyvät ainoastaan tämän säädyn edustajille tyypilliset paheet. Tällaisina hän kuvaa *Narrenbeschwörungissa* juopottelua, syöpöttelyä, työnteon laiminlyömistä,⁴⁸² laiskuutta, kateutta ja kapinanhalua.⁴⁸³ Talonpojat osallistuivat 1500-luvun Saksassa usein hillittömiin juominkeihin,⁴⁸⁴ ja yhdessä käsityöläisten kanssa he muodostivat Murnerin aikakaudella sosiaalisten levottomuuksien ytimen, sillä he olivat katovuosien ja korkeiden verojen vuoksi tukalassa tilanteessa.⁴⁸⁵ Nämä levottomuudet tarkoittavat ennen kaikkea tuolle ajalle tyypillisiä talonpoikaiskapinoita, joten ainakin juopottelun ja kapinointihalukkuuden suhteen hänen kritiikkinsä heitä kohtaan on totuudenmukaista. Hän valittaa talonpoikien viettävän työnteon sijasta aikansa mieluummin majatalossa joutavien huvitusten parissa ja pitää tähän syyllisinä kaupunkilaisia, joiden huonon esimerkin vaikutuksesta tunnollisista maatyöläisistä on tullut laiskoja narreja:

Talonpoika oppii myös kaupunkilaisilta,
Olemaan narri ja hölmö,
Ja ohjataan väkisin narrien veljeskuntaan,
Siitä lähtien talonpojasta on tullut hävytön.
He istuvat majatalossa päivin ja öin
Eivätkä enää huolehdi töistään;
He pelaavat ja syövät
Kunnioittavat enemmän vatsaansa kuin auraansa.⁴⁸⁶

Toisaalla *Narrenbeschwörungissa* Murner käsittelee yksityiskohtaisemmin talonpoikien syntejä: he eivät enää käy sunnuntaisin kirkossa kuuntelemaan pappien opetusta eivätkä osoita lainkaan jumalanpelkoa, tuhlaavat omaisuutensa syömiseen ja joutuvat sen vuoksi suuriin velkoihin eivätkä

⁴⁸¹ Jörgensen 1988, s. 3.

⁴⁸² Tlusty 2001, s. 95.

⁴⁸³ Berger 1933, s. 16.

⁴⁸⁴ Tlusty 2001, s. 95.

⁴⁸⁵ Smolinsky 1987, s. 36.

⁴⁸⁶ ”Der pur lernts von den burgern ouch, / Ein narri zu syn und ouch ein gouch, / Und fiert mit gwalt der narren orden, / Syt das der pur ist schamper worden. / Im würtzhuss sitzens tag und nacht / Und hondt ir arbeit nymmer acht; / Sy verspilent und verzeren / Me, dann ir pflug in mag ereren.” Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 433, säkeet 139-146.

voi maksaa veroja ja kirkon kymmenyksiä sekä haluavat karkottaa aateliset väkivalloin pois mailtaan ja jakaa kaiken maan keskenään.⁴⁸⁷ Edellä mainittujen paheiden lisäksi hän siis paljastaa talonpoikien välinpitämättömyyden uskonasioista, tuhlavaisuuden ja kunnioituksen puutteen ylempiä säätyjä kohtaan. Niistä kirjoittamalla hän halusi viestittää, että heidän väärinkäytöksensä olivat vahingollisia sekä heille itselleen että muille säädyille ja koko yhteiskunnalle; hän ei suoranaisesti mainitse niiden seurauksia, mutta rivien välistä voidaan lukea hänen olleen huolissaan siitä, että heidän laiskuutensa ja haluttomuutensa työntekoon johti yleiseen ravinnonsaannin heikkenemiseen, että heidän maksukyvyttömyytensä vähensi hallitsijan, aateliston ja kirkon tuloja ja että heidän kateutensa ja kapinanhalunsa aatelistia kohtaan aiheutti yhteiskunnallista levottomuutta. Hän tuo esille myös talonpoikien pyrkimyksen tulla itse aatelistiksi hankkimalla tähän oikeuttavan kirjeen ja sinetin,⁴⁸⁸ sekä huomauttaa heidän halukkuudestaan maksaa aatelistille lastensa kasvattamisesta ja näiden tulemisesta sitä kautta ylimmän säädyn jäseniksi.⁴⁸⁹ Tällä tavoin hän ilmaisee paheksuntansa paitsi talonpoikien ylpistymisestä myös alentuneesta yhteiskunnallisesta moraalista, joka salli alempien säätyjen edustajille tällaisen nousukasmaisuuden. Lisäksi hän arvostelee talonpoikia, joiden olemus näyttää aatelistelta ja jotka eivät siksi ymmärrä maailmasta mitään,⁴⁹⁰ millä hän tarkoittaa, että he kuvittelevat hienon vaatetuksen ja ylvään käytöksen kaltaisten ulkoisten seikkojen tekevän heistä aatelistia. Hänen mielestään on hyväksi koko valtakunnalle, että kukin pitää oman säätynsä, johon on sattunut syntymään,⁴⁹¹ mikä heijastelee hänen myönteistä suhtautumistaan keskiaikaisen sääty-yhteiskunnan säilyttämiseen.

5.5 Kaupunkilaisten narrimaiset piirteet

Kaupunkilaisten osalta Murnerin kritiikki kohdistuu *Narrenbeschwörungissa* heidän ylpeyteensä ja omahyväisyyteensä.⁴⁹² Hän kirjoittaa, että he tappelevat nuijien kanssa, haluavat pitää hienoja vaatteita ja käyttäytyä kuin aateliset, mutta kun heitä kehoitetaan lähtemään sotaan vihollista vastaan he valittavat köyhyyttään.⁴⁹³ Talonpoikien ohella myös kaupunkien alempisäätyiset asukkaat osallistuivat 1400-luvun lopulla ja 1500-luvun alkuvuosikymmeninä Saksassa mittaviin luokkataisteluihin aatelistoa ja ruhtinaita vastaan,⁴⁹⁴ mihin Murnerin maininta kaupunkilaisten tappelusta nuijien kanssa oletettavasti viittaa. Hänen sanomansa on tässä se, että he ovat kyllä valmiita käymään aseisiin riitojen tai kapinoinnin vuoksi ja pyrkivät osoittamaan vaurautta ja

⁴⁸⁷ Ibid., ss. 390-391, säkeet 27-33, 41-49, 59-66.

⁴⁸⁸ Ibid., s. 423, säkeet 23-28.

⁴⁸⁹ Ibid., s. 257, säkeet 7-18.

⁴⁹⁰ Ibid., säkeet 27-30.

⁴⁹¹ Ibid., säkeet 24-26.

⁴⁹² Büchner 1974, s. 156.

⁴⁹³ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 432, säkeet 111-123.

⁴⁹⁴ Müller-Mertens, Paterna & Steinmetz 1965, s. 122.

arvokkuutta, mutta kun heidän pitäisi täyttää velvollisuutensa keisarikuntaa kohtaan puolustamalla sitä, heidän taistelunhalustaan ja vauraudestaan ei ole enää jälkeäkään. Vaatteet ja korut olivat myöhäiskeskiajalla suuressa määrin sosiaalisen arvon ilmaus,⁴⁹⁵ ja Murnerin mukaan niillä prameilu koskee myös kaupunkilaisten vaimoja, jotka haluavat näyttää aatelisilta.⁴⁹⁶ Siten ylpeys, turhamaisuus ja pinnallisuus sai heidät miestensä tavoin osoittamaan ulkoisesti ylempää statusta kuin minkä he todellisuudessa omasivat. Kaupunkilaisiin yleisesti kohdistamansa kritiikin lisäksi hän muistuttaa tässä teoksessa paheista, jotka ovat tyypillisiä kaupunkiväestöön kuuluville eri ammattiryhmien edustajille, kuten käsityöläisille ja kauppiaille. Käsityöläisiä hän arvostelee talonpoikien tavoin työnsä laiminlyömisestä, juopottelusta ja syöpöttelystä;⁴⁹⁷ käsityöläiset lukeutuivat juopottelua harjoittaviin väestöryhmiin 1500-luvun Saksassa,⁴⁹⁸ joten hänen kritiikkinsä heitä kohtaan on tältä osin historiallisesti validia. Lisäksi hän syyttää käsityöläisiä siitä, että he valehtelevat hankkiakseen omaisuutensa,⁴⁹⁹ ja vastaavasti *Schelmzunftissa* hän kirjoittaa kauppiaista, jotka huijaavat ihmisiä rikastuakseen:

Rihkamakauppiat ovat tulleet hyvin rikkaiksi,
[Siellä] missä narrit ostavat varomattomasti.
Kun sinä huijaat ihmistä,
Mitä sinä välität [siitä], että valehtelet
Ja hurskaat tuovat rahaa...,
Jotka sinun oikeastaan pitäisi palauttaa?
Huijaamalla, ryöstämällä haluat elättää itsesi?
Se kauppias hirtetään kaupungin edustalla,
Joka sellaista kauppaa harjoittaa.⁵⁰⁰

Tässä hän nimittää narreiksi niitä, jotka varomattomuutensa ja hyväuskoisuutensa vuoksi joutuvat arvotonta tavaraa myyvien kauppiaiden uhreiksi, mutta yhtä lailla myös näiden huijareiden osoittama ahneus ja epärehellisyys kuuluvat niiden narrimaisuuksien joukkoon, joista hän halusi kertoa totuuden. Huijaamista harjoittavien ja huijatuksi tulevien narrien kesken voidaan tässä tehdä samanlainen ero kuin viettelijöiden ja vieteltävien välillä *Geuchmatissa*: ensiksi mainittujen narrius on luonteeltaan petollista ja paha, jälkimmäisten taas viatonta typeryyttä. *Narrenbeschwörungissa*

⁴⁹⁵ Kühnel 1984/1986, s. 48.

⁴⁹⁶ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, ss. 257-258, säkeet 31-37.

⁴⁹⁷ Büchner 1974, s. 156.

⁴⁹⁸ Tlustý 2001, s. 95.

⁴⁹⁹ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 320, säkeet 89-92.

⁵⁰⁰ ”Die kremer hant gut reich zu werden, / Wo narren kouffen on geferden. / Wenn du schon eyn mann betrugst, / Wie achstu aber, das du lügst / Und eyn frummen bringst umb gelt..., / Das du mit recht solt wider keren? / Betriegens / roubens wilt dich neren? / Die kouffleut henckt man für die statt / Der solche keuff getribben hatt.” Murner, *Die Schelmzunft*, s. 103, säkeet 25-29, 31-34.

Murner syyttää kauppiaita koronkiskonnasta,⁵⁰¹ ja *Suuressa narrissa* hän varoittaa luterilaisten suulla, ettei kauppiaiden kirjeisiin ja sinetteihin pidä uskoa,⁵⁰² toisin sanoen heidän sanaansa ei ole luottamista, vaikka se olisi kirjoitettu ja sinetillä varustettu. Edempänä on jo käsitelty hänen näkemystään siitä, kuinka paheelliset naiset viettelevät miehiä ja tekevät heistä lemmennarreja. *Narrenbeschwörungissa* hän arvostelee näitä naisia siveellisyyden ja kunnian unohtamisesta maksua vastaan,⁵⁰³ millä hän selvästi tarkoittaa huoraamista, vaikka hän ei tässä yhteydessä käytäkään huora-sanaa. Hänen mukaansa tällaiset naiset ovat enemmän kuin puoliksi kuolleita,⁵⁰⁴ mikä voidaan tulkita siten, että he kuuluivat hänen arvoasteikollaan mitattuna pahojen narrien joukkoon, joilla oli vähän tai ei lainkaan toivoa parannuksesta. Mahdollisesti sukupuolitautilien leviämisen seurauksena asenteet prostituutiota kohtaan jyrkkenivät Euroopassa 1400-luvun lopulta lähtien,⁵⁰⁵ ja siten Murnerin huoraamista harjoittaviin naisiin suuntaama kritiikki on ajan yleisen mielipiteen mukaista.

Lakimiehiä hän arvostelee lain vääristelystä,⁵⁰⁶ valehtelusta, tuomarien pettämisestä,⁵⁰⁷ tietämättömyydestä ja lahjottavuudesta,⁵⁰⁸ kun taas lääkäreitä hän syyttää rahanahneudesta,⁵⁰⁹ tyhmyydestä, valehtelusta,⁵¹⁰ epäpätevyydestä ja huijareina toimimisesta.⁵¹¹ Alkemisteja hän kritisoi siitä, että he valehtelevat omaavansa sellaisia kykyjä, joita heillä ei todellisuudessa ole, kuten kuparin muuttaminen kullaksi ja hirsien, lankkujen sekä teräksen särkeminen,⁵¹² toisin sanoen hän pitää heitä pelkkinä huijareina. Kirjureita hän syyttää talonpoikien paistamisesta, keittämisestä ja nylkemisestä,⁵¹³ millä hän tahtoo sanoa, että he huijaavat tietämättömiä ja lukutaidottomia talonpoikia esimerkiksi kirjaamalla väärin näiden maksamia verosuorituksia tai laatimalla näiden kannalta epäedullisia kirjallisia sopimuksia. Lisäksi hän kirjoittaa, että kirjurit elättävät itsensä herrojen palveluksessa ja saavuttavat toimessaan huomattavan aseman vaikka he eivät tee muuta kuin teroittavat kyniä,⁵¹⁴ eli heitä arvostetaan olemattomien tekojen ja ansioiden vuoksi. Lakimiehet, lääkärit, alkemistit ja kirjurit voidaan laskea kuuluviksi niihin ammattikuntiin, jotka

⁵⁰¹ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, ss. 351-352, neljä ensimmäistä säettä, säkeet 1-7.

⁵⁰² Murner, *Von dem grossen lutherischen Narren*, s. 161, säkeet 1691-1695.

⁵⁰³ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 402, säkeet 63-65.

⁵⁰⁴ *Ibid.*, säkeet 67-70.

⁵⁰⁵ Prostitution [<http://en.wikipedia.org/wiki/Prostitution#Attitudes>], luettu 21.8.2012.

⁵⁰⁶ Kawerau 1890, s. 72.

⁵⁰⁷ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 200, säkeet 53-56.

⁵⁰⁸ Büchner 1974, s. 156.

⁵⁰⁹ Smolinsky 1987, s. 42.

⁵¹⁰ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, ss. 228-230, neljä ensimmäistä säettä, säkeet 1-66.

⁵¹¹ Farr 1960, s. 27.

⁵¹² Murner, *Die Narrenbeschwörung*, ss. 137-138, säkeet 38-49.

⁵¹³ *Ibid.*, ss. 204-205, säkeet 1-5.

⁵¹⁴ *Ibid.*, s. 206, säkeet 45-50.

Murnerin mukaan omaa etuaan ajaakseen saivat muut ihmiset uskomaan, että he olivat viisaita ja taitavia. On toisaalta myös perusteltua väittää, että hän katsoi heidän lukeutuvan oppineisiin narreihin, jotka kuvittelivat olevansa viisaita ja kyvykkäitä vaikka todellisuudessa he olivat kyvyttömiä typeriä. Tässä kuvatut esimerkitapaukset osoittavat, millä tavoin ja mistä syistä hän pyrkii erityisesti *Narrenbeschwörungissa* ja *Schelmzunftissa* paljastamaan totuuden kaupunkilaisten paheellisuudesta. Hänen kritiikkinsä kohdistuu kaupunkilaisiin ja talonpoikiin yhtä armottomasti kuin aatelisiin ja pappeihin, ja siten hän ja hänen kuvitteelliset narrihahmonsakin rinnastuvat koko yhteiskuntaa koskevien totuuksien paljastajina todellisiin narreihin.

5.6 Muiden väestöryhmien moraalittomuudet

Murner pyrkii teoksissaan kertomaan totuuden myös muista väestöryhmistä, jotka näyttelivät huomattavaa osaa hänen aikakautensa yhteiskunnassa: opiskelijoista, sotilaista ja ylhäisten herrojen palvelijoista. Hän arvostelee myös raateja,⁵¹⁵ joihin kuului useiden eri säätyjen edustajia,⁵¹⁶ ja maallikoita,⁵¹⁷ joihin lukeutuivat kaikki säädyt ja väestöryhmät papistoa lukuun ottamatta. *Narrenbeschwörungissa* hän kirjoittaa, että opiskelun sijasta opiskelijat juoksentelevat ympäri kaupunkia,⁵¹⁸ ja että he lankeavat helposti Rouva Venuksen houkutuksiin.⁵¹⁹ Lisäksi hän valittaa, että kouluissa on monia haaveilijoita, jotka tuhlaavat aikaansa eivätkä opi mitään, ja joiden ainoa taito on mielistely.⁵²⁰ Vastaavasti *Schelmzunftissa* erään kelmien killan merkittävän ryhmän muodostavat hunningolla olevat, juopottelevat ja kiertelevää irtolaiselämää viettävät opiskelijat, joiden elämäntapaan Murner oli sekä akateemisena opiskelijana että opettajana viettämiensä vaellusvuosien aikana tutustunut perusteellisesti.⁵²¹ Opiskelijoiden helmasyntejä ovat siis hänen mukaansa laiskuus ja aikaansaamattomuus, joihin liittyy usein juuri miespuolisille narreille tyypillisiä paheita, kuten juopottelu ja lemmentuho. Laiskat opiskelijat olivat varhaisen uuden ajan Saksassa tavallinen ilmiö ja tunnettu aihe kirjallisuudessa, näytelmissä ja kuvituksissa,⁵²² joten Murnerin kuvaus vastaa tämänkin paheen osalta todellisuudessa vallinnutta tilannetta. Myös hänen *Schelmzunftissa* käyttämänsä raamatullinen tuhlaajapoikavertaus,⁵²³ jossa maailmalle lähtenyt

⁵¹⁵ Murner, *Die Schelmzunft*, ss. 127-128, säkeet 1-38.

⁵¹⁶ Reichsrat (Heiliges Römisches Reich) [[http://de.wikipedia.org/wiki/Reichsrat_\(Heiliges_Römisches_Reich\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Reichsrat_(Heiliges_Römisches_Reich))], luettu 6.10.2011.

⁵¹⁷ Büchner 1974, s. 156; Lienhard 1987, s. 65.

⁵¹⁸ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 139, säkeet 92-96.

⁵¹⁹ *Ibid.*, s. 138, säkeet 51-58.

⁵²⁰ *Ibid.*, ss. 164-165, säkeet 65-70.

⁵²¹ Spanier 1925, s. 2.

⁵²² Bummelstudent [<http://de.wikipedia.org/wiki/Bummelstudent>], luettu 19.8.2012.

⁵²³ Heger 1987, s. 179.

poika palaa isänsä luo käytettyään turhuuteen kaikki tämän antamat rahat, voidaan seuraavien säkeiden perusteella yhdistää hänen opiskelijoita kohtaan esittämänsä kritiikkiin:

Hänen isänsä luulee hänen opiskelevan,
Eikä hän ole muuta kuin lurjustellut
Ja tuhlannut häpeällisesti hänen rahansa,
Eikä ole muuta kuin ”naikkoset” oppinut.⁵²⁴

Opiskelijoita, jotka käyttivät isiltään saamansa rahat huvitteluun ja naisiin, esiintyi yleisesti varhaisella uudella ajalla. Tämä johtui siitä, että koti- ja opiskelupaikkakuntien välisten etäisyyksien ja puuttuvien liikenne- ja viestintäyhteyksien vuoksi perheiden oli vaikea valvoa heitä.⁵²⁵ Kyseessä on siten jälleen esimerkki siitä, että Murnerin esittämät syytökset kohdistuvat todellisiin sosiaalisiin ongelmiin. *Narrenbeschwörungissa* hän arvostelee useaan otteeseen myös sotilaiden raakaa ja väkivaltaista käyttäytymistä, josta koituu suurta vahinkoa heidän kanssaihmisilleen. Maita valloittaessaan he polttavat ja rikkovat taloista kaiken ajaen niiden asukkaat kerjuulle,⁵²⁶ ryöstävät, varastavat ja häpäisevät pappeja, naisia, vanhuksia sekä lapsia, ja kaiken lisäksi he valehtelevat toimivansa hurskaiden ritarien tavoin.⁵²⁷ Palkkasotureista hän kirjoittaa, että he tekevät kaikkia edellä mainittuja asioita maksua vastaan,⁵²⁸ ja *Schelmenzunftissa* hän huomauttaa heidän karkeasta kielenkäytöstään, jolla he herjaavat Jumalaa ja pyhimyksiä.⁵²⁹ 1400-luvun lopun ja 1500-luvun saksalaiset palkkasoturit olivat rosvojen maineessa, sillä toimettomiksi tai ilman palkkaa jäädessään he ryhtyivät usein väkivaltaiseen ryöstelyyn,⁵³⁰ mikä poikkeaa hieman Murnerin edellä mainitusta näkemyksestä.⁵³¹ Joka tapauksessa hän kuvaa tätä aihetta käsitellessään jälleen yhtä oman aikansa yhteiskunnallisessa todellisuudessa esiintynyttä epäkohtaa. *Narrenbeschwörungissa* hän vannoo, ettei luovu narrien manaamisesta ennen kuin sotamiehet tulevat hänen luokseen manattaviksi:

Te hurskaat sotamiehet, hyvät kisällit,
Kaikki jotka haluavat antaa manata itsensä,
Asettukaa kelmien kuoppaan,
Te olette silti hyviä, hurskaita sotamiehiä.
Minä olen sitä jo aiemmin pohtinut,
Minun manaamiseni ei lakkaa

⁵²⁴ ”Seyn vatter meint, er hab gstudiert, / So hett er nicks, den bubiliert / Und im seyn gelt schenttlich verzert, / Ouch nicks den / ita / non / gelert.” Murner, *Die Schelmenzunft*, s. 66, säkeet 23-26.

⁵²⁵ Bummelstudent [http://de.wikipedia.org/wiki/Bummelstudent], luettu 19.8.2012.

⁵²⁶ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 184, säkeet 50-57.

⁵²⁷ Ibid., s. 387, säkeet 25-34.

⁵²⁸ Ibid., s. 401, säkeet 38-40.

⁵²⁹ Murner, *Die Schelmenzunft*, ss. 56-57, säkeet 7-30.

⁵³⁰ Landsknecht [http://de.wikipedia.org/wiki/Landsknecht], luettu 20.8.2012.

⁵³¹ Ks. viite 528.

Ennen kuin hyvät kisällit tulevat
Ja myös tarttuvat narrin lakkiin.⁵³²

Tässä hän tuo hyvin selväsanaisesti esiin näkemyksensä, jonka mukaan sotilaat kuuluvat narrien joukkoon, ja nimittää heitä ironisesti ”hurskaiksi sotamiehiksi ja hyväksi kisälleiksi”, vaikka he syyllistyvät vakaviin rikoksiin. Tästä huolimatta hän ilmaisee halukkuutensa auttaa heitä pääsemään eroon narriudesta, mikä osoittaa, ettei hän pitänyt heitä sen parantumattomampina syntisinä kuin muita, lievempiin paheisiin hairahtuneita narreja. *Narrenbeschwörungissa* Murner käyttää ruhtinaiden ja herrojen luona asuvista paheellisista ihmisistä nimityksiä kelmit ja lurjukset,⁵³³ jotka Büchnerin mukaan ovat kaikkein pahimmanlaatuisia narreja; heitä ei voida auttaa tekemään parannusta ja he ovat siksi tuhoon tuomittuja.⁵³⁴ Murner ilmaisee tämän asiantilan siten, että hän ei suostu manaamaan heitä, koska he eivät halua kuunnella häntä,⁵³⁵ toisin sanoen he ovat niin paatuneita, että kaikki yritykset heidän parantamiseksi ovat hyödyttömiä. Hän kirjoittaa, että nämä narrit ovat isäntiensä palveluksessa huomattavassa asemassa, ja nostaa heidän joukostaan esiin erityisesti valehtelemalla itsensä elättävät kelmit,⁵³⁶ joita hän kuvaa tarkemmin toisaalla samassa teoksessa:

Virka, jossa olen korvien lypsäjä,
Kuuluu ainoastaan suurille ilveilijöille,
Jotka ruhtinaiden ja herrojen luona
Ravitsevat itsensä korvia lypsämällä
Ja sanovat, mitä prelaatti
Mielellään kuulee heiltä.
He tietävät ennestään hänen luonteensa,
Että totuuden kuuleminen pelottaa häntä;
Siksi he kertovat hänelle joutavuuksia,
Josta ei koskaan löydy totuutta.⁵³⁷

Nämä ”korvien lypsäjät”, jotka kertovat totuuksien sijasta heidän herrojaan miellyttäviä valheita ja joutavuuksia, ovat siis narreja, jotka lipevien puheidensa ansiosta nousevat mahtimiesten uskottuiksi

⁵³² ”Ir frummen buben, gutten gsellen, / All die sich bschwören lassen wellen, / Legt ir schon in der schelmen grub, / Noch sindt ir dannocht gut, frum bub. / Ich hab das vor betrachtet schon, / Myn bschwörung würdt hie nit zergon, / Biss das die gutten gsellen kemen / Und ouch ein narren cäplin nemen.” Murner, *Die Narrenbeschwörung*, ss. 386-387, neljä ensimmäistä säettä, säkeet 1-4.

⁵³³ Ibid., ss. 179-181, säkeet 33-74.

⁵³⁴ Büchner 1974, ss. 172-174.

⁵³⁵ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 180, säkeet 47-48.

⁵³⁶ Ibid., ss. 180-181, säkeet 56-74.

⁵³⁷ ”Das ampt, das ich heyss oren melken / Das hört nun zu den grossen schelcken, / Die by fürsten und by herren / Sich mit oren melcken neren / Und sagent nun, was der prelat / Von inen gern gehöret hat. / Sy wissent vorhin syn natur, / Das warheit hören wirt im sur; / Darumb sagt er im für ein tandt, / Der sich in warheit nie erfandt.” Ibid., s. 426, säkeet 1-10.

palvelijoiksi ja neuvonantajiksi. He ovat siten ikään kuin antiteesi hovinarreille, jotka kertoivat hallitsijoille totuuksia, toisin sanoen mikäli heidät ymmärretään hovinarreiksi, he kyseenalaistavat käsityksen tämän historiallisen instituution edustajien roolista totuuden kertojina. Kyse on kuitenkin kahdesta eri ilmiöstä, joiden välinen ero on se, että siinä missä hovinarrit olivat faktisesti narreja, Murnerin kuvaamat valehtelijat ovat narreja ainoastaan kuvaannollisessa mielessä. Heitä ei siis historiallisessa todellisuudessa pidetty narreina, vaan he saavat narrin leiman otsaansa vasta Murnerin tekstissä. *Schelmenzunftissa* hän mainitsee, että korvien lypsäjät valehtelevat isännilleen säästääkseen heidät totuudelta, jonka kertominen aiheuttaa paljon vihaa,⁵³⁸ ja kuten yllä olevista säkeistä ilmenee, sen kuuleminen myös pelottaa heitä. Näiden narrimaisten palvelijoiden tarkoituksperät saattoivat siis olla pohjimmiltaan hyviä, mutta on myös mahdollista, että valehtelullaan he tahtomattaan tai tarkoituksellisesti altistivat isäntänsä huonojen päätösten tekemiselle ja olivat siten yksittäisten ruhtinaskuntien tai jopa kokonaisten valtakuntien elinolojen ja turvallisuuden kannalta hyvin vaarallisia yksilöitä. Murner ei ainakaan suoranaisesti mainitse tällaista uhkakuvaa, joten se jää hypoteesiksi, joka tarjoaa oikeaksi osoittautuessaan mahdollisen selityksen sille, miksi hän nimeää ylhäisiä herroja palvelevat valehtelijat kuuluviksi kaikkein pahimpiin narrityyppeihin.

Schelmenzunftissa Murner arvostelee raatien jäseniä, jotka haluavat johtaa valtakuntaa ja ihmisiä, mutta eivät hallitse omaa talouttaan.⁵³⁹ Nämä raadit tai neuvostot, jotka muodostivat tuon ajan saksalaiset valtiopäivät (*Reichsrat*),⁵⁴⁰ olivat vaaliruhtinaiden neuvosto (*Kurfürstenrat*), johon kuului arkkipiispoja ja maallisia ruhtinaita,⁵⁴¹ valtakunnanruhtinaiden neuvosto (*Reichsfürstenrat*), johon kuului piispoja, apotteja ja muita ylempiä kirkonmiehiä sekä aatelistaa,⁵⁴² ja kaupunkien neuvosto (*Reichsstädterat*), joka koostui porvarissäädyn edustajista,⁵⁴³ joten kritiikki kohdistuu tässä samanaikaisesti useisiin säätyihin. Murner käyttää heistä kelmi-nimitystä, mutta korostaa samalla, ettei hän tarkoita kaikkia raatien jäseniä, vaan ainoastaan osaa heistä,⁵⁴⁴ toisin sanoen valtiopäiväedustajien joukossa on hänen näkemyksensä mukaan sekä kyvykkäitä ja kunnollisia että kyvyttömiä ja paheellisia miehiä. Hän huomauttaa kuitenkin, että hyvin maan asioita hoitavat raadit

⁵³⁸ Murner, *Die Schelmenzunft*, s. 77, säkeet 13-20.

⁵³⁹ Ibid., s. 127, säkeet 1-6. Murnerin maininnat valtakunnan johtamisesta viittaavat vahvasti siihen, että hän tarkoittaa tässä raadeilla valtiopäiviä (*Reichsrat*) eikä kaupunginneuvostoja (*Rat*), vaikka hän käyttääkin jälkimmäistä termiä.

⁵⁴⁰ Reichsrat (Heiliges Römisches Reich) [[http://de.wikipedia.org/wiki/Reichsrat_\(Heiliges_Römisches_Reich\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Reichsrat_(Heiliges_Römisches_Reich))], luettu 6.10.2011.

⁵⁴¹ Kurfürst [<http://de.wikipedia.org/wiki/Kurfürst>], luettu 6.10.2011.

⁵⁴² Reichsfürstenrat [<http://de.wikipedia.org/wiki/Reichsfürstenrat>], luettu 6.10.2011.

⁵⁴³ Reichsstädtekollegium [<http://de.wikipedia.org/wiki/Reichsstädtekollegium>], luettu 6.10.2011.

⁵⁴⁴ Murner, *Die Schelmenzunft*, s. 127, säkeet 5-13.

ovat harvassa,⁵⁴⁵ ja valittaa myös siitä, että ihmiset noudattavat sokeasti raatien päätöksiä eivätkä pyri lainkaan kyseenalaistamaan tai vastustamaan niitä.⁵⁴⁶ Murner näyttää tässä kohta omaksuneen hänen konservatiivisen arvomaailmansa huomioon ottaen yllättävän modernin käsityksen, jonka mukaan alamaisilla on oman mielipiteensä ja toimintansa kautta mahdollisuus vaikuttaa vallanpitäjien edesottamuksiin. Huomionarvoista tässä yhteydessä on myös se, että raatimiesten ohella osansa hänen kritiikistään saavat raateihin kuulumattomat, ehkä erityisesti alempisäätyiset valtakunnan asukkaat.

Narrenbeschwörungissa Murner paheksuu maallikoita, jotka osallistuvat jumalanpalvelukseen ilman hartautta, palvovat vailla ymmärrystä kaikkia mahdollisia pyhimyksiä ja tekevät kaikenlaisia järjettömiä katumustöitä.⁵⁴⁷ Hän kuvaa heidän käyttäytymistään messussa seuraavasti: he rukoilevat sellaista, mitä heillä ei ole sydämellään, pitävät silmällä vietteleviä naisia (Gredt Mülleriniä), lukevat Isä meidän-rukouksen kevytmielisesti ja siirtyvät urkugarville silloin, kun lauletaan mutkikkaita nuotteja.⁵⁴⁸ Myös *Geuchmatissa* hän huomauttaa hölmöistä, jotka tekevät hölmöyksiä Jumalan huoneessa.⁵⁴⁹ Lienhardin mukaan hän kritisoi maallikoita siitä, että he menevät messun sijasta mieluummin kauppoihin, ja messuun mennessään he eivät osoita minkäänlaista osallistumista.⁵⁵⁰ Heiltä puuttuu usko ja kunnioitus Jumalaa kohtaan,⁵⁵¹ mikä saattoi siis ilmetä paitsi epäkunnioittavana käytöksenä, myös silkkana passiivisuutena. *Narrenbeschwörungissa* hän nimittää tällaisia ihmisiä suorasanaisesti narreiksi:

Eräs sanoi minulle ja opetti,
Joka ei kuuntele messua ja saarnaa
Sunnuntaisin pappilassa,
Se on kuolettava narri.⁵⁵²

Murner kirjoitti *Narrenbeschwörungin* oleskellessaan Frankfurtissa, jossa ihmiset osallistuivat pääsiäisen aikaan mieluummin vuotuisille markkinoille kuin jumalanpalvelukseen, ja tuo teoksessa esille suuttumuksensa tämän johdosta.⁵⁵³ Yllä olevissa säkeissä hän paheksuu kyseistä asiaa yleisemmällä tasolla, jättäen mainitsematta Frankfurtin ja markkinat sekä puhuen pääsiäisen sijaan

⁵⁴⁵ Ibid., s. 128, säkeet 33-38.

⁵⁴⁶ Ibid., säkeet 21-31.

⁵⁴⁷ Büchner 1974, s. 156.

⁵⁴⁸ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, ss. 160-161, säkeet 97-103.

⁵⁴⁹ Murner, *Die Geuchmat*, s. 191, säkeet 4359-4362.

⁵⁵⁰ Lienhard 1987, s. 65.

⁵⁵¹ Ibid.

⁵⁵² ”Einer sagt mir das und lert, / Wer nit mess und predig hört / An dem suntag in der pfarr, / Der sy ein tödtelicher narr.” Murner, *Die Narrenbeschwörung*, ss. 134-135, säkeet 160-163.

⁵⁵³ Büchner 1974, s. 9.

sunnuntaista. Hän ei maallikoihin kohdistamassaan kritiikissä erittele tarkemmin, keitä hän tarkoittaa, joten kyse on ilmeisesti yleisestä, säätyrajat ylittävästä totuudesta, joka saattoi koskea yhtä hyvin sekä ylhäisessä että alhaisessa sosiaalisessa asemassa olevia maallikoita. Edellä esitetty maininta viettelevien naisten silmällä pitämisestä viittaa siihen, että tämä arvostelu kohdistuu nimenomaan miehiin. Toisaalta kyseinen tekstinkohta osoittaa, että myös paheelliset naiset olivat läsnä kirkossa; miesten huomion kiinnittyminen heihin kertoo siitä, että he saattoivat jopa jumalanpalveluksen aikana ilmehtiä tai elehtiä viettelevällä tavalla. Joka tapauksessa Murner tuo tällä tavoin esiin huolensa yhteiskunnan maallistumisesta, joka näkyi jopa hengellisen elämän ytimessä, kirkossa ja jumalanpalveluksessa. Jumalan sijasta ihmisten ajatukset täyttyivät aineellisista asioista, kevytmielisestä vitsailusta ja lihallisista nautinnoista, mikä oli havaittavissa sekä papiston että tavallisten seurakuntalaisten käyttäytymisessä. Näin ollen Murner katsoi aiheelliseksi huomauttaa kyseisestä epäkohdasta paitsi pappeja, joiden hairautuminen tässä suhteessa oli erityisen vakavaa, koska heidän hengellinen hartautensa tai sen puuttuminen toimi esimerkkinä koko seurakunnalle,⁵⁵⁴ myös maallikoita.

5.7 Yhteenvedo Murnerista ja hänen narreistaan yhteiskuntaa koskevan totuuden paljastajina

Murner kertoo esireformatorisissa teoksissaan, erityisesti *Narrenbeschwörungissa* ja joiltakin osin myös *Suuressa narrissa* totuuden yhteiskunnassa vallitsevasta moraalittomuudesta narrihahmojen välityksellä. Hänen teoksensa ovat tietenkin fiktiivisesti värittyneitä eivätkä tarjoa tarkkaa kuvaa historiallisesta todellisuudesta, mutta niissä kuvattujen epäkohtien ja tuon aikakauden todellisten sosiaalisten ongelmien väliset lukuisat yhtenevyydet ovat osoitus siitä, että ne heijastelevat tuolloin vallinneita yhteiskunnallisia olosuhteita. Näiden yhtenevyyksien myötä tulee esiin myös se, miten jälkimmäiset toimivat edellisten historiallisina vaikuttimina. Murnerin teoksissa kuvatut asiat vastaavat siis todellisuutta, joten ne ovat totuuksia sanan yleisen määritelmän mukaisessa merkityksessä. Varsinaisen totuuden kertojan roolin hän jättää itselleen, toisin sanoen sille narrille, joka hän katsoi tällaisten teosten kirjoittajana olevansa (ks. luku 3), mutta hänen kuvaamallaan eri säätyjen, ammattikuntien ja muiden väestöryhmien edustajilla, joita hän nimittää kuvaannollisesti narreiksi, on merkittävä osa totuuden paljastamisessa, sillä heidän kautta tulevat esille ne paheelliset ominaisuudet ja tavat, jotka olivat tuohon aikaan tyypillisiä kullekin sosiaaliselle ryhmälle. Kertoessaan narrien välityksellä ihmisille totuuden heistä itsestään hän halusi avata heidän silmänsä näkemään omat puutteensa ja heikkoutensa jotta he voisivat vapautua niistä ja samalla varoittaa vaaroista, joille he altistivat itsensä ja usein myös kanssaihmisensä. Laajemmassa

⁵⁵⁴ Ks. alaluku 5.2.

kuvassa hän tavoitteli totuuden paljastamisen kautta yhteiskunnallisia, erityisesti katolisen kirkon sisäisiä uudistuksia, valtakunnan yhtenäisyyden ja vakauden säilyttämistä ja sosiaalisten levottomuuksien ehkäisemistä.

Murnerilla ja muilla narrikirjailijoilla oli keski- ja uuden ajan vaihteessa merkittävä rooli totuuden kertojina, sillä he saivat huumorin keinoin ihmiset näkemään itsensä sellaisina kuin nämä todella olivat, ja saattoivat tehdä jopa korkea-arvoiset henkilöt tietoisiksi omista paheistaan. Bahtinin ja Veselovskin määritelmien mukaan narrit edustivat keskiajalla virallisen, feodaalisen totuuden vastaista epävirallista totuutta, joka koski sekä vallanpitäjiä että koko muuta maailmaa, siis kaikkia säätyjä ja väestöryhmiä. Juuri tällaisen totuuden paljastajan roolin Murner antaa itselleen ja kuvaamilleen narreille, minkä osoittavat tässä luvussa esitetyt esimerkit siitä, miten hän käsittelee eri säädyille ominaisia paheita: hän arvostelee samalla ankaruudella ruhtinaita, aatelistöä, ylempää ja alemmaa papistoa, kaupunkilaisia ja talonpoikia, keskittyen erityisesti sellaisiin väärinkäytöksiin, joihin liittyi muihin kohdistuvaa vahingontekoa, epäoikeudenmukaisuutta tai hyväksikäyttöä. Yhteiskunnan korkeimmissa asemissa olevien kriitikkona hänet voidaan rinnastaa hovinarreihin, vaikka hän tekeekin tässä suhteessa yhden merkittävän poikkeuksen: maallisen ja hengellisen hierarkian ylimpiä edustajia, paavia ja keisaria hän rohkenee arvostella vain lievästi ja varovaisin sanankääntein, mikä johtui hänen heitä kohtaan tuntemastaan pelosta ja kunnioituksesta. *Suuressa narrissa* hän tosin uskaltautuu kritisoimaan paavia ja muita katolisen kirkon korkeimpia jäseniä maallisen omaisuuden hankinnasta, mutta tällöinkin ainoastaan epäsuorasti, vastustamansa luterilaisen opin kannattajien suulla. Murnerin teoksissa toteutuu siis pitkälle, joskaan ei aivan loppuun saakka se ajatus, että narrit ovat koko yhteiskuntaa koskevan totuuden kertojia.

6. MURNERIN NARRI IHMISTÄ UHKAAVIEN VOIMIEN ILMENTYMÄNÄ

Keskiajalla narri identifioitiin usein Paholaiseksi,⁵⁵⁵ ja 1500-luvulla narreja pidettiin sekä katolisten että protestanttisten oppineiden keskuudessa yleisesti parantumattomina syntisinä.⁵⁵⁶ Ajatus narreista Paholaisen ja synnin ilmentyminä näyttelee merkittävää roolia myös Murnerin narriaiheisessa tuotannossa. Alho kirjoittaa, että *Narrenbeschwörungissa* ja *Suuressa luterilaisessa narrissa* tulee esille Murnerin ajattelussa kukoistanut keskiaikainen demonologia, oppi Saatanan vaikutuksesta ihmisessä ja maailmassa,⁵⁵⁷ ja Büchner puolestaan katsoo, että narrius merkitsi Murnerille samaa kuin synty, joka voi nielaista ihmisen kokonaan, jolloin hänestä tulee narrina yhtä

⁵⁵⁵ Otto 2001, s. 32.

⁵⁵⁶ Swain 1932, s. 9.

⁵⁵⁷ Alho 1988, s. 152.

Paholaisen kanssa.⁵⁵⁸ Narriuden yhdistäminen syntiin ja narrihahmon paholaistaminen olivat tuohon aikaan osa maailmanlopun merkitysoppia, jossa vanha yhteiskunta julisti itsensä pyhäksi ja uuden yhteiskunnan saatanalliseksi.⁵⁵⁹ Uuden ja vanhan yhteiskunnan välisen konfliktin ytimen muodosti katolisen kirkon ja evankelisen liikkeen välinen kamppailu, ja Murnerin *Suuressa narrissa* kuvaamat luterilaiset narrit ovat esimerkki tämän kamppailun molempien osapuolten harjoittamasta propagandasta, jossa vastustajat esitettiin paholaisina narrihahmon välityksellä. Hänen samassa teoksessa toteuttamansa narrien manaaminen on analogia pappien suorittamalle Paholaisen karkottamiselle,⁵⁶⁰ joten hänen tuotannossaan esiintyvät narrihahmot rinnastuvat paholaisiin myös tätä kautta. Bahtinin mukaan keskiajan kansankulttuurissa helvetti karnevalisoitiin eli tehtiin naurettavaksi sitä kohtaan tunnetun pelon voittamiseksi,⁵⁶¹ mikä tarjoaa osaltaan selityksen narri- ja paholaishahmojen väliselle yhteydelle. Pyrkimys pahan koomiseksi tekemiseen on havaittavissa myös Murnerin teoksissa,⁵⁶² joskaan hän ei antanut sille alkuperäistä pelon voittamisen merkitystä, vaan tähtäsi sillä vastustajien arvokkuuden riistämiseen.

Eräs narrin merkityksistä oli Murnerin aikakaudella viisaan vastakohta, joko psyykkisesti sairas, hullu, tai lievemässä merkityksessä hölmö, typerä ihminen;⁵⁶³ Murnerin teoksissa narrius on järjen, oppineisuuden ja kokemuksen puutetta, toisin sanoen viisauden köyhyyttä.⁵⁶⁴ *Suuressa narrissa* ja muussa aikakauden uskonnollisessa propagandassa narrien hulluus yhdistettiin kaaokseen ja maailmanlopun uhkaan, jota katoliselle kirkolle edusti luterilainen liike ja päinvastoin. Narria käytettiin siis propagandistisena hahmona yhtä lailla sekä häneen liitetyn hulluuden että saatanallisuuden ominaisuuksien perusteella. Apostoli Paavalin esittämä näkemys, jonka mukaan viisaat ja oppineet ovat tosiasiansa hulluja, koska he eivät viisaudessaan ole oppineet tuntemaan Jumalaa,⁵⁶⁵ esiintyy myös Murnerin teoksissa: *Narrenbeschwörungissa* hän arvostelee aikansa oppineita narreina, jotka pitivät itseään viisaina eivätkä kyenneet näkemään omaa hulluuttaan, ja vastaavasti *Suuressa narrissa* hän nimittää oppineita vastustajiaan luterilaisiksi arkkinarreiksi. Kristillinen käsitys ”viisauden hulluudesta” on siten merkittävä aspekti hänen narrihahmojen kautta kuvamassaan maailman ja ihmisen hulluudessa. Murnerin aikakaudella narreina kuvattiin myös sairauksia, joiden alkuperä oli selittämätön ja joita pidettiin yliluonnollisten voimien

⁵⁵⁸ Büchner 1974, ss. 171-172.

⁵⁵⁹ Alho 1988, ss. 233-234.

⁵⁶⁰ Könniker 1966, s. 139.

⁵⁶¹ Alho 1988, s. 162.

⁵⁶² Ibid., s. 163.

⁵⁶³ Büchner 1974, s. 166.

⁵⁶⁴ Ibid., s. 168.

⁵⁶⁵ Nigg 1956, s. 16.

aiheuttamina,⁵⁶⁶ hänen tuotannossaan narrius esiintyy sairautena, syövänkaltaisena leviävänä kasvaimena, joka uskonnolliselta näkökannalta katsottuna johtui pahojen voimien vaikutuksesta.⁵⁶⁷ Tämä narriuden sairaus on luonteeltaan ennalta-arvaamaton ja tuhoisa,⁵⁶⁸ ja sen kohteiksi joutuvat kaikki säädyt ja ammattikunnat.⁵⁶⁹ Tässä luvussa pyrin selvittämään, millä tavoin ja mistä syistä edellä mainitut narriihin historiallisesti liitetyt ihmistä uhkaavien voimien, syntisyyden, paholaisuuden, hulluuden ja sairauden merkitykset ilmenevät Murnerin kuvaamissa narrihahmoissa, sekä millaisina kirjoittajan satiiriset ja poleemiset tavoitteet näyttäytyvät näiden merkitysten valossa.

6.1 Narri Paholaisen ja synnin ruumiillistumana

Mezgerin mukaan narrius ja paholaisuus ovat kaksi läheisesti toisiinsa liittyvää sfääriä, joiden merkityssukulaisuus on ollut alusta asti kiistatonta, sillä molempien yhteinen ydinajatus kuului 1200–1300-luvuilla syntyneen teologisesti perustellun narriateen varhaisimmista esiintymisistä lähtien ”Jumalaa ei ole”⁵⁷⁰.⁵⁷¹ Tämä lause on peräisin psalmeista 13 ja 52,⁵⁷² ja se määritti narriuden ilmiötä kahdessa suhteessa: yhtäältä välinpitämättömyytenä Jumalasta ja toisaalta Paholaisen liittolaisena.⁵⁷³ Jälkimmäinen määritelmä sai vahvistusta ja syvyyttä siitä tosiseikasta, että monissa psalmin 52 myöhemmissä kuvauksissa alkuperäinen narri korvattiin Paholaisella,⁵⁷⁴ myös karnevaalitavoissa paholais- ja narrikäsitteiden välillä vallitsi selvä yhtäpitävyys.⁵⁷⁵ Ajatus Paholaisen ihmistämisestä esiintyi myöhäiskeskiajan uskonnollisissa näytelmissä,⁵⁷⁶ joiden paholaishahmojen Schutte näkee olleen esikuvina Murnerin narrielle,⁵⁷⁷ kapinoitsijaksi ymmärretylle luonnolliselle ihmiselle, joka antaa itsessään piilevien demonisten voimien hallita itseään.⁵⁷⁸ Narriaiheisista teoksistaan *Narrenbeschwörungissa* ja *Suuressa narriassa* Murner tuo esiin näkemyksensä narrihahmosta Saatanan naamiona, jonka taakse tämä piiloutuu ja vaikuttaa

⁵⁶⁶ Büchner 1974, s. 166.

⁵⁶⁷ Könniker 1966, s. 156.

⁵⁶⁸ Ibid.

⁵⁶⁹ Ibid., s. 170.

⁵⁷⁰ Lat. *non est Deus*, narriuden alkuperäinen määritelmä. Mezger 1991, s. 130. Kuten narrinkylvöaiheen käsittelyn yhteydessä on tullut todetuksi, keskiaikaisen käsityksen mukaan narriuden alkuperä oli syntiinlankeemuksessa, jossa ihmisestä tuli Jumalasta eroon joutunut narri, ks. alaluku 4.8. Tästä johtui ”Jumalaa ei ole”-ilmauksen omaksuminen narriateen perustaksi.

⁵⁷¹ Ibid., s. 128. Lause ”Jumalaa ei ole” oli ranskalaisen teologin Guillaume Peyrault'n (n. 1190–1271) mukaan nimenomaan narriuden huipentuma. 1100-luvulta 1400-luvulle käyty narridiskurssi otti tämän lauseen kirjaimellisesti ja liitti sen erottamattomasti sydämen ja järjen sokeuteen. Weltecke 2010, s. 465.

⁵⁷² Ibid.

⁵⁷³ Mezger 1991, s. 102.

⁵⁷⁴ Ibid.

⁵⁷⁵ Ibid., s. 128. Narrien suhteesta Paholaiseen karnevaalin vietossa ks. luku 4.

⁵⁷⁶ Schutte 1973, s. 129.

⁵⁷⁷ Ibid., s. 130.

⁵⁷⁸ Ibid., s. 121.

maailmassa; narrius merkitsi Murnerille Jumalan työtä vastaan kohdistuvaa paholaismaista tuhoamisvimmaa. Tällä tavoin hän demonisoi narrin hahmon, ja osoittaessaan, että kaikki ihmiset ovat narreja, hän demonisoi itse ihmisen.⁵⁷⁹ Toisin kuin monissa Murnerin teosten tieteellisissä tulkinnoissa annetaan ymmärtää, Murner ei siis luonut narriuden paholaistamisella uutta narriaatteen ominaispiirrettä, vaan hänen myötään perusajatus, josta narriaate oli saanut alkunsa, voimistui ja uudistui.⁵⁸⁰ Paholaisen riivaamina narrit ovat hänen satiireissaan samalla myös syntisiä,⁵⁸¹ minkä hän tuo esille sekä *Geuchmatissa* että *Narrenbeschwörungissa*.⁵⁸² Jälkimmäisessä teoksessa hän alleviivaa myös sitä, että narrit ovat syntisiä, jotka asettuvat Jumalaa vastaan:

Minä olen usein nimittänyt teitä narreiksi,
Sen minä olen tehnyt siinä ymmärryksessä,
Että minä arvioin teidät kaikki syntisiksi,
Jotka asettuvat Jumalaa ja järkeä vastaan
Toimivat usein kuin heikkomieliset,
Josta he lopulta tulevat kärsimään.⁵⁸³

Raamatun mukaan narri on kyvytön näkemään ja tunnistamaan Jumalaa; hänen sydämensä on paatunut, hän on uskoton, jumalankieltäjä. 1500-luvun uskonnollisissa opinkappaleissa narri esiintyi tässä roolissa: syntisenä, joka yliarvioi itseään ja toimii niin kuin Jumalaa ei olisi olemassa.⁵⁸⁴ Syntinen ihminen, joka jumalallisten käskyjen huomioimatta jättämisellä tekee itsestään narrin, onkin yksi myöhäiskeskiajan narrihahmojen vaikutusvaltaisimmista ilmentymistä ja myös narrikirjallisuuden perustyyppi.⁵⁸⁵ Swainin mukaan katolisessa yhteiskunnassa syntisiä narreja olivat ne, jotka olivat epäonnistuneet ihmisen todellisen päämäärän, Jumalaa koskevan tiedon, etsinnässä, ja tästä syystä heidät määrättiin ikuiseen kadotukseen.⁵⁸⁶ Yllä olevista säkeistä käy ilmi, että myös Murner pitää narreja Jumalasta välinpitämättöminä syntisinä, jotka joutuvat lopulta kärsimään tietämättömydestään. Spanierin mukaan narri saattoi olla hänelle hyvin yhtäpitävä

⁵⁷⁹ Alho 1988, s. 152. Könneker katsoo Murnerin näkemyksen ihmisen demonisesta narriudesta perustuvan siihen, että ihmisellä on vapaa tahto, mikä merkitsee samaa kuin taipumus luopua Jumalasta. Tämän vuoksi ihminen on itse täysin vastuullinen omista teoistaan. Könneker 1966, s. 179; s. 209; s. 246.

⁵⁸⁰ Mezger 1991, s. 128.

⁵⁸¹ Büchner 1974, s. 171.

⁵⁸² Könneker 1966, s. 161.

⁵⁸³ ”Das ich üch narren hab genant, / Das hab ich thon in dem verstandt, / Das ich üch all für sünder schetz, / Die wider gott und syn gesetz / Handtlent offt uss blödigkeit, / Das in zu letst würt werden leidt.” Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 455, säkeet 40-45.

⁵⁸⁴ Büchner 1974, ss. 167-168. Raamatullisten kirjoittajien ymmärryksestä poiketen narri (*insipiens*, [suom. epäviisas]) saattoi 1100-luvulla tosiasiaa tuoda ilmi kirjaimellisen vakaumuksen Jumalan olemattomuudesta, mistä sai alkunsa uudella ajalla käyty ateismikeskustelu. Weltecke 2010, s. 221. Tämän näkemyksen mukaan Raamatussa kuvatulla narrilla ei siis ole ateistille ominaista vakaumusta Jumalan olemattomuudesta, minkä perusteella raamatullisen narrin Jumalan kieltäminen merkitsi ainoastaan Jumalaa kohtaan tunnettua välinpitämättömyyttä ja kunnioituksen puutetta.

⁵⁸⁵ Baro 2009, s. 128.

⁵⁸⁶ Swain 1932, s. 11.

nimitys syntiselle samoin kuin kelmi,⁵⁸⁷ joita hän kuvaa *Schelmenzunftissa*.⁵⁸⁸ Kelmit ovat erityisen turmeltuneita narreja, joissa pahuus on edennyt niin pitkälle, että he ovat tuhoon tuomittuja, kun taas lievemmin narriuden valtaan joutuneita on vielä mahdollista auttaa.⁵⁸⁹ Kelmit ovat siten Murnerin vastine niille syntisille narreille, jotka Swainin mukaan joutuivat kadotukseen. Murnerin katsoo kelmien kuuluvan pyövelille,⁵⁹⁰ millä hän tarkoittaa, että heidät on tuomittu olemaan ikuisesti narreja,⁵⁹¹ ei niinkään sitä, että heidät pitäisi surmata fyysisesti. Tässä tulee esiin se seikka, että Murnerin teosten keskeinen päämäärä, ihmisten kääntäminen pois narriudesta ei koskenut kaikkia narreja, sillä jotkut heistä olivat parantumattomasti synnin ja Paholaisen saastuttamia.

Narrenbeschwörungissa Murner kirjoittaa, että narri ja Paholainen voivat olla yksi ja sama, mutta esittää näiden kahden välisen suhteen tässä teoksessa monesti myös väljemmin, käyttämällä esimerkiksi seuraavia ilmaisuja: Paholainen yllyttää narreja heidän pahoihin tekoihinsa, valehtelevat narrit istuvat hänen kielensä päällä, narrit asuivat Paholaisen talossa tai narrit on sidottu Paholaisen häntään. Monesti hän puhuu myös narrien ja Paholaisen välisestä liitosta, joka muistuttaa ihmisen ja Jumalan suhdetta: narrit ”uskovat” Paholaiseen, ja koska Paholainen on Jumalan vastustaja, narriasta tulee Paholaisen liittolaisena Jumalan vihollinen.⁵⁹² Lisäksi hän nimittää Paholaista pahojen narrien veljeskunnan auttajaksi ja viittaa toistuvasti helvettiin, johon narrit oikeastaan kuuluvat.⁵⁹³ Noidat ja taikuuden harjoittajat hän luokittelee narreiksi,⁵⁹⁴ mikä selittyy narriuden ja Paholaisen välisellä yhteydellä hänen ajattelussaan.⁵⁹⁵ Büchnerin mukaan Murner toteaa varhaisissa satiireissaan kuitenkin vain ohimennen, että narrius on peräisin Paholaisesta, kun sen sijaan *Suuressa narrissa* kysymys niiden välisestä suhteesta joutuu aiempaa enemmän tarkastelun kohteeksi.⁵⁹⁶ Määrällisestä runsaudestaan huolimatta viittaukset narrien paholaisuuteen näyttävätkin *Narrenbeschwörungissa* ja Murnerin muissa varhaisissa satiireissa jäävän pintapuolisiksi, ja vasta *Suuressa narrissa* tämä aihe tulee erityisesti manaamistematiikan kautta syvällisemmin käsitellyksi.

⁵⁸⁷ Spanier 1926, s. 71.

⁵⁸⁸ Ibid., s. 64.

⁵⁸⁹ Büchner 1974, s. 172.

⁵⁹⁰ Spanier 1926, s. 64.

⁵⁹¹ Büchner 1974, s. 172.

⁵⁹² Ibid., s. 170.

⁵⁹³ Könniker 1966, s. 158.

⁵⁹⁴ Ibid., s. 212.

⁵⁹⁵ 1400–1600-luvuille ajoittuneiden noitavainojen aikaan noidat liitettiin kristinuskon Paholaiseen. Noita [<http://fi.wikipedia.org/wiki/Noita>], luettu 12.12.2011. Tästä seuraa loogisesti se, että koska Murner rinnasti Paholaisen narreihin, hän piti myös noitia (ja muita taikuuden harjoittajia) narreina.

⁵⁹⁶ Büchner 1974, ss. 276-277.

Büchner näkee, että vaikka Murnerin *Suuressa narrissa* toteuttama suuren narrin manaaminen muistuttaa Paholaisen karkottamista, nämä hahmot eivät ole keskenään identtisiä, vaan suuri narri on syntyisin Paholaisesta ja kuuluu hänelle.⁵⁹⁷ Schutte puolestaan katsoo, että asettuessaan *Narrenbeschwörungissa* manaajana demonien riivaamia narreja vastaan Murner osoittaa suhtautumisessaan heihin harkintaa huolenpidon ja kovuuden välillä, kun sen sijaan *Suuressa narrissa* hänen manaamisensa ei enää kohdistu demonisuuden riivaamiin vaan heissä oleviin demoneihin, luterilaisiin arkkinarriin, joita kohtaan hän on huomattavan anteeksiantamaton ja epäironinen; tuhoutuessaan manaamisen seurauksena he saavat Murnerin mukaan ansaitsemansa rangaistuksen, ja samalla tuhoutuu myös luterilainen oppi, arkkinarrien kirkkoa vastaan johtama suuri narri.⁵⁹⁸ Schutte laskee luterilaisiin arkkinarriin kuuluviksi suuren narrin päässä ja taskuissa asuvat narrit sekä viisitoista ”kirjatoveria”,⁵⁹⁹ ja myös Könnekerin mukaan suuren narrin päässä asuvat oppineet narrit muodostavat luterilaisen kapinallisuuden henkisen ydinjoukon.⁶⁰⁰ Murner julistaa heidät paholaismaisiksi narreiksi,⁶⁰¹ mikä käy ilmi seuraavista suuren narrin sanoista:

Päässäni asuu narreja,
Jotka Paholainen on päästänyt sinne,
Ne aiheuttavat niin paljon kärsimystä,
Että varmasti kuolen siihen.⁶⁰²

Büchner katsoo näiden narrien paholaistamisen johtuvan siitä, että heidän narriutensa seurauksena paavi kärsii vahinkoa, ja että ilman paimentaan jäädessään koko kristikunta ajautuu hajaannuksen tilaan.⁶⁰³ Juuri tähän viitataan yllä olevissa säkeissä; valittaessaan päässään asuvien narrien aiheuttamasta kivusta suuri narri puhuu koko kristikunnan ominaisuudessa. Samalla näissä sanoissa heijastuu vanhan ja uuden uskonopin ja laajemmin ymmärrettynä uuden ja vanhan yhteiskuntajärjestyksen välinen kamppailu, kun Murner vanhan järjestyksen edustajana esittää näkemyksensä uuden järjestyksen kannattajista Paholaisen liittolaisina. Schutte näkee *Suuressa narrissa* esiintyvissä luterilaisissa arkkinarreissa yhteyden myöhäiskeskiaikaisten näytelmien paholaisahmoihin, sillä molempien kuvaukset ovat sekoitus komiikkaa ja pelkoa,⁶⁰⁴ ja lisäksi varhaisempien näytelmien antama esimerkki Paholaisen ihmistämistä mahdollisti Murnerille

⁵⁹⁷ Ibid., s. 277.

⁵⁹⁸ Schutte 1973, s. 66.

⁵⁹⁹ Ibid., s. 80.

⁶⁰⁰ Könneker 1966, s. 186.

⁶⁰¹ Büchner 1974, s. 288.

⁶⁰² ”Es sitzen narren in meinem haupt, / Der tüffel hat in darin erlaubt, / Thun mir der plagen so vil an, / Das ich schier sterben muss daruan.” Murner, *Von dem grossen Lutherischen Narren*, s. 112, säkeet 572-575.

⁶⁰³ Büchner 1974, s. 288.

⁶⁰⁴ Schutte 1973, s. 128.

narrin ja Paholaisen tehtävien vaihtamisen sekä vastustajien paholaistamisen.⁶⁰⁵ Schutten mukaan vasta näiden arkkinarrien myötä murnerilaisesta narrista tulee täysin *alter diabolus*⁶⁰⁶, mikä johtui oletettavasti Murnerin henkilökohtaisesta tilanteesta ja hänen sopeutumisestaan kirkon virallisen vastapropagandan linjaan.⁶⁰⁷ Büchnerin ja Schutten näkemykset ovat siis tässä kohtaa yhteneväiset sikäli, ettei kumpikaan katso Murnerin kuvanneen suurta narraa varsinaisena Paholaisen henkilöitymänä, vaan sen pahuus on ulkopuolisten voimien aikaansaannosta, ja näitä voimia edustavat heidän mukaansa luterilaiset arkkinarrit.

Könnekerin mukaan manaaminen oli Murnerin esikoisteoksen⁶⁰⁸ keskeinen aihe, joka oli sittemmin ratkaisevassa osassa myös *Suuressa narrissa*. Se kuuluu paholaisten, noituuden, taikuuden ja magian alueelle, ja Murnerin käyttämä termi ”narrien karkottaminen” kertoo juuri tästä merkityksestä ja päämäärästä; hänen *Suuressa narrissa* toteuttamansa manaaminen on tietoinen, parodioiva analogia pappien harjoittamalle Paholaisen karkottamiselle.⁶⁰⁹ Manaamisen kuvauksellaan hän elvytti aikansa karnevaalinäytelmien voimakkaat paholaisen karkotusriitin esitykset, eikä tämä tapahtunut ainoastaan muodollisista tai tyyllillisistä syistä, vaan hänen käsityksensä mukaan sillä, joka kantoi narreja sisällään, oli todellisuudessa Paholainen ruumiissaan.⁶¹⁰ Narrien karkottamisen merkitys tulee esille jo hänen *Narrenbeschwörungin* esipuheessa esittämässään toteamuksessa ”Narrius on vahingollinen asia”⁶¹¹, mikä tarkoittaa, että narrius on aggressiivisesti vaikuttava ja aktiivisesti häiritsevä voima, joka aiheuttaa kärsimystä ja turmelusta ja täytyy siksi tehdä vaarattomaksi.⁶¹² Hänelle narrit ovat vaarallisia vihollisia, joita pitää vastustaa kaikin keinoin; jokainen keino on oikea, kunhan se johtaa päämäärään. Puolustautuessaan heitä vastaan hän turvautuu pilkkaamiseen, jota käsitellään hänen teoksissaan täsmällisenä vastineena kirkon suorittamalle Paholaisen manaamiselle. Sen merkitys on narrin itsensä ilmaisemisen pakko ja sitä seuraava kamppailu, jonka päämääränä on karkottaminen ja tuhoaminen.⁶¹³ Tämän Könnekerin tulkinnan perusteella narrien manaaminen merkitsee Murnerin teoksissa hänen narreihin kohdistamiaan herjaavia puheita, joita hän käyttää ensin heidän esiin

⁶⁰⁵ Ibid., s. 129.

⁶⁰⁶ Suom. toinen Paholainen.

⁶⁰⁷ Schutte 1973, s. 68. Murnerin henkilökohtainen tilanne tarkoittaa tässä yhteydessä luultavasti sitä, että hän oli ennen *Suuren narrin* kirjoittamista joutunut luterilaisten propagandistien pilkan kohteeksi ja tunsii tarvetta vastata heille samalla mitalla. Samalla hän halusi korostaa, että luterilaiset narrit olivat oleellisesti pahempia kuin hänen aiemmin kuvaamansa narrit.

⁶⁰⁸ *Narrenbeschwörung*.

⁶⁰⁹ Könneker 1966, s. 139.

⁶¹⁰ Ibid., ss. 169-170.

⁶¹¹ ”Den nartheit ist ein schedlich ding”. Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 113, säe 89.

⁶¹² Könneker 1966, s. 150.

⁶¹³ Ibid., s. 147.

houkuttelemiseensa ja tämän jälkeen sanalliseen yhteenottoon, joka tähtää heidän henkiseen uuvuttamiseensa ja sitä kautta tuhoutumiseensa.

Schutten mukaan Murnerin teoksissaan käyttämä manaamismetodi ei ole vain sovinnainen kaava tai opetuksellinen temppu, vaan yritys nimetä konkreettinen perusta maailman epäjärjestykselle ja ihmisen nurinkurisuudelle. Hänen kuvaamansa narridemonit ovat keskiajan kirkollisen todellisuuskäsityksen mukaisia vahingollisia voimia, jotka hallitsivat yhteiskuntaa ja yksittäisiä ihmisiä. Tässä mielessä Murnerin narriaihe ei ole kirjallisesti katsottuna allegorinen vaan realistinen, koska hän viittaa yhteiskunnallisen rappion ”todellisiin syihin”.⁶¹⁴ Manaamismetodi, josta Murner käyttää nimitystä ”uusi taito”, merkitsi paluuta myyttiseen maailmankuvaan, sillä siihen liittyi vielä pitkään uudella ajalla käytössä ollut tapa rinnastaa poliittiset tapahtumat luonnontapahtumiin ja esittää ne jumalallisen tai paholaismaisen vallan seurauksina. *Suuressa narrissa* tämä näkyy siinä, että reformatorisen saarnaajan ja kapinoivien kansankerrosten suhde on merkki Saatanan läsnäolosta kaikkialla; reformatorinen liike levisi paholais-luterilaisen taikuuden seurauksena.⁶¹⁵ Murnerin tässä teoksessa kuvaama manaamisrituaali sisältää koko joukon tärkeitä elementtejä Rooman kirkon todellisesta, liturgisesta Paholaisen manaamisesta, mitä Mezger pitää osoituksena narriuden ”Jumalaa ei ole”-merkityksen voimakkaasta läsnäolosta Murnerin ja hänen aikaistensa ajattelussa.⁶¹⁶ Schutte puolestaan katsoo Murnerin mukailleen rituaalista manaamista huolellisesti vedotakseen lukijoidensa demoniuskoon.⁶¹⁷ Tehdessään poliittis-uskonnollisista vastustajistaan paholaisiin ja demoneihin rinnastettavia narreja, joita vastaan oli taisteltava manaamisen voimalla, Murner siis pysyi uskollisena vielä hänen aikanaan voimissaan olleelle keskiaikaiselle maailmankuvalle, jossa taikuus ja noituus olivat osa arkitodellisuutta, ja katolisen kirkon perinteiselle tavalle selittää asioita yliluonnollisten voimien aikaansaannoksina.

Mezgerin mukaan eräät tutkijat uskovat, että narri ja Paholainen ovat molemmat peräisin ”vanhojen pakanallisten aikojen demonisesta klovnista” ja että ne tulivat lopulta kirkon taholta leimatuiksi pahoiksi ja naurettaviksi.⁶¹⁸ Hän itse pitää tätä käsitystä vääränä,⁶¹⁹ sillä kuten edellä on todettu, hän katsoo narriuden ja Paholaisen yhteisen alkuperän olevan ”Jumalaa ei ole”-ajatuksessa.⁶²⁰ Tämä näkemys vaikuttaa perustellulta, mutta tästä huolimatta kyseiset hahmot voidaan yhdistää toisiinsa

⁶¹⁴ Schutte 1973, s. 54.

⁶¹⁵ Ibid., s. 55.

⁶¹⁶ Mezger 1991, s. 130.

⁶¹⁷ Schutte 1973, s. 56.

⁶¹⁸ Mezger 1991, s. 76.

⁶¹⁹ Ibid.

⁶²⁰ Ibid., s. 128.

myös naurun kautta. Kansankulttuurin piirissä pahuus pyrittiin esittämään naurettavana sitä kohtaan tunnetun pelon voittamiseksi,⁶²¹ mikä osaltaan selittää sen, miksi karnevaalijuhlissa helvetin asukkaat olivat usein narreja. Teologisesti pahan kuvaaminen naurettavana liittyy jossain määrin ajatukseen heikon vastustajan naurettavuudesta vahvan voittajan rinnalla,⁶²² toisin sanoen kysymys oli arvokkuuden riistämisestä, joka oli myös Murnerin motiivina erityisesti hänen kuvatessaan *Suuressa narrissa* paholaismaisina pitämiään vastustajia narrihahmoina. Alhon mukaan Murner asettaa teoksissaan pahassa olevan koomisuuden irvokkaaseen ja lähes traagiseen valoon tekemällä siitä Saatanan petollisen naamion,⁶²³ jota narrihahmo edustaa.⁶²⁴ Yhdistäessään pahuuden ja koomisuuden hän siis tietoisesti sovelsi kansankulttuurista tuttua aihetta omiin tarkoituspereinsä, mikä tarjoaa osaselityksen narrin ja Paholaisen rinnasteisuudelle hänen tuotannossaan.

6.2 Narri hulluuden henkilöitymänä

Keskiajan lopulla ilmestyi huomattava määrä kirjallisuutta, jossa hulluus ja hullun hahmo kuvattiin moniselitteisessä roolissa: ne edustavat uhkaa ja pilkkaa, ihmisten pinnallista naurettavuutta ja suurta järjettömyyttä, josta ei voi syyttää erityisesti ketään, vaan joka vetää kaikki mukaansa.⁶²⁵ Tämän kirjallisuuden myötä hulluuden arvostelemisesta tuli yleinen moraalisen kritiikin muoto,⁶²⁶ ja koska hulluus henkilöityi narrin hahmossa, voidaan puhua myös narrikirjallisuudesta, johon Murnerin narriaiheiset teokset lukeutuvat.⁶²⁷ Hänen aikakaudellaan narrien hulluuden ymmärrettiin tarkoittavan Jumalan hylkäämistä, ja siten se on merkitykseltään rinnasteinen narrien syntisyiden kanssa,⁶²⁸ narrien yhdistäminen maalauksissa, kuparipiirroksissa ja luonnetutkielmissa vajaamielisiin ja näiden edustaman maailman esittäminen suljettuna, autistisena kaaoksena, kertoo näkemyksestä, että ihmistä uhkaa alituinen vaara tulla syöstyksi kristillisen uskon yhteydestä sen ulkopuolelle, kaiken pelastuksen ja toivon ulottumattomiin. Murnerin teokset perustuivat ajatukseen siitä, että maailma on suuri hullujenhuone ja totaalisesti Jumalasta pois kääntyneen narriuden hengen täyttämä.⁶²⁹ Foucault'n mukaan ”hulluus on ihmisten ja asioiden olemukseen kuuluva ironinen merkki, joka hämärtää toden ja houreen välisen rajan ja muistuttaa etäisesti suurista,

⁶²¹ Alho 1988, s. 162.

⁶²² Ibid.

⁶²³ Ibid., s. 163.

⁶²⁴ Ibid., s. 152.

⁶²⁵ Foucault 2006, ss. 12-13.

⁶²⁶ Ibid.

⁶²⁷ Foucault mainitsee *Narrenbeschwörung*in keskiajan lopun huomattavien hulluutta käsittelevien teosten joukossa. Ibid., s. 13.

⁶²⁸ Hulluuden ja epäuskon välillä vallitsi tuolloin merkityssukulaisuus, joka pohjautui Raamattuun: Vanhan testamentin Sananlaskuissa viisaus määritellään jumalanpeloksi, jonka vastakohdan, Jumalan halveksunnan, täytyy siis olla hulluuden perustana. Mezger 1991, ss. 130-131. Tämän perusteella narrien hulluus ja syntisyys merkitsivät pohjimmiltaan samaa asiaa, välinpitämättömyyttä Jumalasta.

⁶²⁹ Alho 1988, ss. 154-155.

traagisista uhkista, järkkyyneestä pikemminkin kuin järkyttävästä elämästä, yhteiskunnan absurdistista levottomuudesta, järjen häilyvyydestä.”⁶³⁰ Murnerille ja muille katolilaisille Foucault'n mainitsemaa ”suurta, traagista uhkaa” edusti luterilainen liike, jonka valtaan pääsemisen uskottiin tietävän maailmanloppua, ja samalla tavoin luterilaisille tätä uhkaa merkitsi Rooman kirkko, jonka he näkivät johtavan ihmiskunnan kadotukseen. Nämä näkemykset konkretisoituivat narrin hahmossa, joka hulluuden symbolina ilmensi yhteiskunnassa vallitsevaa levottomuutta ja lopunaikojen odotuksen ilmapiiriä; molemminpuolisessa propagandassa vastustajien toiminta ja oppi leimattiin hulluudeksi ja typeryydeksi kuvaamalla heidät narreina.

Lienhardin mukaan Murner taisteli reformaation periaatetta, Raamatun ainoan auktoriteetin tunnustamista vastaan, sillä se merkitsi katolisen kirkon kannalta perinteen rikkomista ja Jumalaan vastustamista. Paavin arvovalan kyseenalaistaminen ja tukeutuminen vain Kristuksen arvovaltaan johtaisi yksittäisten ryhmien järjestäytymättömään ja hallitsemattomaan toimintaan ja oppiin sekä yksittäisen kristityn vajoamiseen hulluuteen. Murner pyrki tuomaan esille luterilaisen opin vaaralliset seuraukset henkilökohtaisella tasolla siksi, että kristittyjen ihmisten vapauden ilmoitus johti uskovat hylkäämään jumalanpalveluksen ja vaihtamaan säädylisyyden hillittömyyteen, ja yhteiskunnallisella tasolla siksi, että tämä oppi provosoi kapinaa ja kaaosta ja johti sekä kirkon että koko yhteiskunnan rappioon.⁶³¹ *Suuressa narrissa* Murnerin esittämät hulluussyytökset kohdistuvat hänen narreina kuvaamiinsa luterilaisen opin kannattajiin, ja tässä suhteessa se on huomattava esimerkki edellä mainitusta uskonnollisesta propagandasta. Hän kuvasi tässä teoksessa luterilaista oppia hulluutena ja sen kannattajia narreina, koska se merkitsi hänelle kapinallisuutta Jumalaa ja Hänen asettamaansa järjestystä vastaan, joka oli hulluutta jo itsessään ja johti hulluuden leviämiseen sekä yksilöllisellä että yhteiskunnallisella tasolla.

Apostoli Paavali tekee Ensimmäisessä korinttilaiskirjeessään eron kahden hulluuden lajin välillä.⁶³² Ensimmäinen näistä on Jumalan tahdon mukaista, yksinkertaisuudesta ja ilosta lähtevää pyhää, kristillistä hulluutta, joka on todellista viisautta; sen edustajat ovat ”narreja Kristuksen tähden”.⁶³³ Sitä vastoin oppineiden edustama ”tämän maailman viisaus” on kielteistä hulluutta, joka johtuu siitä, että maailma ei omassa viisauudessaan oppinut tuntemaan Jumalaa.⁶³⁴ Myös Erasmus kuvaa *Tyhmyyden ylistyksessään* kahdenlaista hulluutta: yhteiskunnan valtarakenteisiin ja oppineiden

⁶³⁰ Ibid., s. 146.

⁶³¹ Lienhard 1987, ss. 76-77.

⁶³² Ensimmäinen kirje korinttilaisille 1:18-25. *Raamattu, Uusi testamentti*, s. 258.

⁶³³ Nigg 1956, passim.

⁶³⁴ Ibid., s. 16.

maailmaan kuuluvaa hulluutta, jota hän pilkkaa säälimättömästi, sekä kansanomaista hulluutta, joka edustaa sydämen yksinkertaisuutta ja on kaiken elämän ilon lähde.⁶³⁵ Murnerin teoksissaan omaksumassa omakohtaisessa narriroolissa heijastuvat suhteet narriuteen Kristuksen tähden,⁶³⁶ sillä sen voidaan nähdä edustavan todellista viisautta vastakohtana hänen kritisoimalleen oppineiden hulluudelle. Hän ei kuitenkaan suoranaisesti käsittele omaa narriuttaan tästä näkökulmasta, ja näin ollen Paavalin ja Erasmuskuksen kuvaama kristillinen tai kansanomaisen hulluus ei nouse hänen teoksissaan merkittäväksi tekijäksi. Sen sijaan oppineiden hulluus näyttelee niissä huomattavaa roolia, esimerkiksi *Narrenbeschwörungissa* hän arvostelee aikansa oppineita narreina, jotka pitivät itseään viisaina eivätkä kyenneet näkemään omaa hulluuttaan:

Mitä narriutta me olemme tehneet sinulle?
Me kuljemme ympäriinsä vain viisauden kanssa
Eikä meissä ole minkäänlaista hulluutta.⁶³⁷

Koska oppineet narrit eivät myönnä hulluuttaan, he eivät Murnerin mukaan tahdo suostua manattaviksi.⁶³⁸ Vaikka kamppailu heitä vastaan maksaa paljon voimia ja hikeä, hänen täytyy kuitenkin ryhtyä siihen, sillä ”ei ole mitään vahingollisempaa kuin oppinut narri!”; muutama hullu oppinut voi aiheuttaa suurelle enemmistölle vahinkoa,⁶³⁹ sillä oppineet narrit, jotka hallitsevat uskoa, voivat johtaa kristittyjä harhaan.⁶⁴⁰ Vastaavasti *Suuressa narrissa* ajatusta viisauden hulluudesta ilmentävät suuren narrin päässä asuvat arkkinarrit, joilla Murner tarkoittaa luterilaisia oppineita. He ovat uhka hänen oikeana pitämälleen uskonopille periaatteessa aivan samalla tavoin kuin *Narrenbeschwörungissa* kuvatut oppineet narrit, erona on vain se, että Jumalasta vieraantunutta hulluutta edustaa nyt luterilainen oppi, joka muodostaa katoliselle opille järjestäytyneen vastavoiman. *Suuren narrin* alkupuolella Murner tekee kuitenkin eron näiden narrien ja Lutherin itsensä välillä, sillä hän katsoi heidän käsityksensä uskonopista poikkeavan siitä, miten reformaattori sen ymmärsi:

Päässä, koska tarvitaan järkeä,
Siellä asuvat itse oppineet narrit
Jotka saarnaavat saarnastuolissa,
Luther ei halua lainata heitä,

⁶³⁵ Alho 1988, ss. 164-165.

⁶³⁶ Schillinger 2009, s. 88.

⁶³⁷ ”Was narreheit hondt wir dir gethan? / Wir gond mit wyssheit umb allein / Und hondt der thorheit niendert kein.” Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 130, säkeet 20-22.

⁶³⁸ *Ibid.*, ss. 131-132, säkeet 64-95.

⁶³⁹ Büchner 1974, s. 192; sitaatti: *ibid.*, s. 131, säe 62.

⁶⁴⁰ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, ss. 133-134, säkeet 126-131.

Koska he ovat hänestä liian hurskaita,⁶⁴¹

Büchnerin mukaan Murner ei *Suuren narrin* ensimmäisessä osassa polemisoi Lutheria itseään, vaan ainoastaan hänen kannattajiaan vastaan, jotka ovat ymmärtäneet hänen oppinsa väärin. Murner näkee tarpeelliseksi suojella Lutheria hänen omalta väeltään, sillä aina pohtiessaan hänen oppiaan he tekevät sen naurettavaksi, mikä lähestyy olettamusta, että tämä oppi on niin hullua, että siihen voidaan vastata vain hulluudella.⁶⁴² Teoksen alussa Murner ei siis pitänyt Lutheria itseään hulluna, vaan hulluutta edustivat vain hänen kannattajansa ja heidän virheelliset käsityksensä hänen opistaan. Murnerin suhtautuminen Lutheria kohtaan muuttui kuitenkin kielteiseen suutaan tämän lähetettyä keväällä 1521, siis kesken *Suuren narrin* kirjoittamisen, vastauksen hänen aiempiin kirjoituksiinsa,⁶⁴³ joka sisälsi henkilökohtaisia herjauksia.⁶⁴⁴ Jo *Suuren narrin* toisessa osassa hän kuvaa reformaattorin luterilaisen kapinaliikkeen johtajana, joka kääntää seuraajiaan hävittämään kirkkoja ja ryöstämään pappeja,⁶⁴⁵ ja kolmas osa puolestaan sisältää purevaa polemiikka Lutheria kohtaan.⁶⁴⁶ Schillingerin mukaan Luther ei esiinny tässä teoksessa nimeään kantavan liikkeen perustajana, vaan hänet valitaan jo olemassa olevan liiton tai veljeskunnan johtajaksi ennen kaikkea uhmakkuutensa vuoksi, jonka johdosta hän asetti itsensä Jumalan yläpuolelle. Tämä tosiasia vahvistaa sen, että Luther oli Murnerin silmissä kaiken sen ruumiillistuma, minkä hän aiemmissa kirjoituksissaan haukkui narriudeksi ja millä oli hirvittävä räjähdysvoima.⁶⁴⁷ Murner siis piti Lutherin oppia hulluutena, joka hänen aiemmissa teoksissaan kuvaamansa narriuden tavoin saattoi yhteiskunnan epäjärjestykseen ja tuhoon. Sekä *Suuren narrin* teksti että historialliset tosiseikat viittaavat kuitenkin siihen, että hän ei asennoitunut Lutheriin itseensä alun perin tuomitsevasti,⁶⁴⁸ vaan hänen käsityksensä reformaattorista Jumalaa vastaan kapinoivana hulluna narrina muodostui vasta tämän teoksen kirjoitustyön kuluessa.

6.3 Narrius tuhoavana sairautena

Murnerin aikakaudella narreina kuvattiin sairauksia, joiden alkuperä on selittämätön ja ilmenemismuoto kammottava, ja jotka siksi johdettiin takaisin yliluonnollisten voimien

⁶⁴¹ ”In dem haupt, damit man bruch witzten, / Da selbst die gerten narren sitzen, / die uff den cantzlen predigen ston, / Das sie den Luther nit wöllen lon, / Dan sie seien im zu frum,” Murner, *Von dem grossen Lutherischen Narren*, s. 114, säkeet 600-604.

⁶⁴² Büchner 1974, s. 278.

⁶⁴³ Ibid., s. 278; s. 282.

⁶⁴⁴ Merker 1918, s. 20.

⁶⁴⁵ Lienhard 1987, ss. 70-71.

⁶⁴⁶ Büchner 1974, s. 285. Erityisesti hän vastusti *Suuressa narrissa* Lutherin yleisen pappeuden oppia ja tämän kritiikkiä paavin valtaa, selibaattia, sakramenttioppia, teoilla oikeuttamista, pyhimysten palvontaa, messua sekä kiirastulioppia kohtaan. Drozdová 2012, s. 85.

⁶⁴⁷ Schillinger 2009, ss. 90-91.

⁶⁴⁸ Büchner 1974, s. 278; s. 282.

vaikutukseen. Samoin sitä, joka oli sairastunut sellaiseen hirvittävään sairauteen, voitiin nimittää narriksi.⁶⁴⁹ Eräs merkittävä Murnerin esittämä näkemys narriuden olemuksesta ja vaikutuksesta sairautena löytyy *Narrenbeschwörungin Kirjoittajan vastauksesta*⁶⁵⁰, jossa hän kuvaa sitä leviävänä kasvaimena, joka tarttuu ahneesti, riuduttaa ja halvaannuttaa ruumiin, lopulta tukehduttaen ihmisen salakavalalla otteella. Sen parantaminen ei näytä mahdolliselta, sillä lääkärien taidot ovat riittämättömiä taistelussa sitä vastaan.⁶⁵¹ Könnekerin mukaan Murner osoittaa toistuvasti, että yhteiskunnan korkeimmalta huipulta alimpiin alamaisiin saakka kaikki säädyt ja ammattikunnat ovat joutuneet tämän rutonkaltaisen sairauden, narriuden demonin, valtaan.⁶⁵² Hän tarkastelee narriutta yhtäältä lääketieteelliseltä kannalta sairautena ja toisaalta uskonnolliselta kannalta, jolloin hän johtaa sen pahojen, ihmisen olemusta muuttavien voimien vaikutuksesta. Tulkitessaan sairausaihetta uskonnollisessa mielessä hän liittää nämä kaksi näkökantaa toisiinsa, mikä ilmenee seuraavista *Narrenbeschwörungin* säkeistä:⁶⁵³

Minä olin kerran vieraana erään miehen luona,
Joka itse on myös kuollut siihen,
Ettei narreja häädetty pois hänestä,
Ja eräs narri on jättänyt hänet kuolemaan.
Minä puhuin hänelle taivaan valtakunnasta,
Jonka jälkeen hän näytti minulle sauvaansa,
Narrinlakkiaan, korviaan;
Hän oli niin täynnä nuoria hulluja,
Että hän tukehtui siihen.⁶⁵⁴

Könneker tulkitsee nämä säkeet siten, että nuoret narrit, jotka henkilöityneinä demoneina tekevät kauhistuttavia tuhoja ihmisen sisällä, ovat pahan voimia, jotka murtautuvat ihmiseen ja muuttavat sekä vieraannuttavat hänet. Sairaus, jonka valtaan narri on joutunut, merkitsee Jumalasta kaukana olemisen tilaa ja kapinointia sekä vihamielisyyttä Häntä kohtaan. Tällainen kadotukseen joutuva ihminen näyttää häneen kaivautuneiden ja hänessä myllertävien narrien uhrilta; ne tukehduttavat hänet, eli tuhoavat hänet Jumalan kuvana ja vääristävät hänet paholaismaisen luonnottomaksi.⁶⁵⁵ Moser on samoilla linjoilla todetessaan, että keskiajalla ihmisiä, joilla oli ruumiillisia vikoja

⁶⁴⁹ Ibid., s. 166.

⁶⁵⁰ *Antwort des dichters*, alaotsikko *Narrenbeschwörungin* toisessa luvussa *Verachtung des dichters*, *Kirjoittajan halveksunta*.

⁶⁵¹ Könneker 1966, s. 156.

⁶⁵² Ibid., s. 170.

⁶⁵³ Ibid., ss. 156-157.

⁶⁵⁴ ”Ich was erst gestern by eim man, / Der selv ist ouch gestorben dran, / Uss dem die narren nit sindt triben, / Und ist ein narr in todt beliben. / Ich sagt im von dem hymelrych, / Do zeigt er mir den kolben glych, / Syn narrenkappen, syne oren; / Er was so voldet iungen thoren, / Das er daran erworget ist.” Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 117, säkeet 73-81.

⁶⁵⁵ Könneker 1966, s. 157.

pidettiin sairaina, mutta heidän sairauksiaan seurauksena Jumalasta luopumisesta, narriutena. Hän selittää tämän sillä, että apostoli Paavalin Roomalaiskirjeen⁶⁵⁶ mukaan kuolema on seurausta synnistä, mutta koska sairaus johtaa kuolemaan, se näyttää synnin seuraukselta ja siten henkiselulliselta puutteelta, ei elimelliseltä vialta.⁶⁵⁷ Näiden näkemysten perusteella Murnerin kuvaus narriudesta sairautena rinnastuu edellä käsiteltyihin narrien paholaisuuteen, syntisyyteen ja hulluuteen. Könneker katsoo Murnerin esittävän narriuden pahan ja kauhistuttavasti rumentavan sairauden kaltaisena siitä syystä, että ihmiset tunnistaisivat sen irvikuvaksi itsestään, jolloin he järkyttyisivät ja pakenisivat sitä,⁶⁵⁸ toisin sanoen Murnerin tarkoituksena oli saada lukijansa tuntemaan pelkoa ja inhoa narriutta kohtaan sekä sitä kautta luopumaan siitä.

Murnerin mukaan narrius, tuo ”vahingollinen asia”, on mitä syvimmillä ihmisessä siksi, että ”se asuu ihmisen mielessä ja kietoutuu häneen niin lujasti” sekä pesiytyy sydämeen tai vatsaan, kuten hän kirjoittaa *Narrenbeschwörungissa*⁶⁵⁹. Büchnerin tulkinnan mukaan narrius myrkyttää koko ihmisen kuten leviävä sairaus, joka ottaa ruumiin, sielun ja järjen asunnokseen ja johtaa väistämättä kuolemaan; se on eräänlainen riivaus. Murner esittää tämän asian lukijoilleen hyvin konkreettisesti: narri on täynnä narreja, ne asuvat hänessä ja hautovat kujeitaan; tällaista riivattua ihmistä auttaa vain se, että joku karkottaa nämä lukuisat pienet narrit pois hänestä.⁶⁶⁰ Esimerkiksi *Narrenbeschwörungin* luvussa *Narrin virtsan tarkastelu*⁶⁶¹ Murner kuvaa potilasta, jonka eri ruumiinosat ovat täynnä niihin pesiytyneiden narrien aiheuttamia sairauksia, ja itseään narrien manaajana, joka tunnistaa nämä sairaudet ja haluaa manata niiden aiheuttajat pois potilaastaan.⁶⁶² Manaaminen on siis ainoa hoitokeino narriuden aiheuttamia sairauksia vastaan, joten tätä kautta sairauden ja manaamisen tematiikat liittyvät toisiinsa. Vastaavasti *Suuressa narrissa* suuren narrin hahmo voidaan nähdä sairaana ja sairauden aiheuttajina hänen ruumiinosissaan asuvat luterilaiset narrit. Erona *Narrenbeschwörungiin* verrattuna on vain se, että sairauden nimi on luterilainen oppi, sekä se, että suuri narri potilaana ei kuvaa yksittäistä ihmistä vaan luterilaista liikettä tai koko yhteiskuntaa, joka kärsii luterilaisen opin aiheuttamasta sairaudesta. Vaikka Murnerin teoksissaan kuvaamissa narrien aiheuttamissa sairauksissa onkin tosiasiaa kysymys henkisestä rappiosta ja turmeltumisesta, niiden kuvaannollinen esittäminen tarttuvien kulkutautien tai ruumiissa leviävien kasvainten kaltaisina fyysisinä sairauksina on sikäli osuvaa, että edetessään nopeasti ja salakavalasti

⁶⁵⁶ Kirje roomalaisille 6:23. *Raamattu, Uusi testamentti*, s. 243.

⁶⁵⁷ Moser 1986, ss. 100-101.

⁶⁵⁸ Könneker 1966, s. 169.

⁶⁵⁹ Murner, *Die Narrenbeschwörung*, s. 113, säkeet 89-96; s. 437, säkeet 36-56; ss. 437-438, säkeet 63-86.

⁶⁶⁰ Büchner 1974, s. 169.

⁶⁶¹ *Der narren harn besehen, Narrenbeschwörungin luku 93*.

⁶⁶² Murner, *Die Narrenbeschwörung*, ss. 435-439, neljä ensimmäistä säettä, säkeet 1-130.

sekä yksilöllisellä että yhteiskunnallisella tasolla nämä ”sairaudet” ovat täysin mainittujen konkreettisten tautien kaltaisia.

6.4 Yhteenvedo Murnerin narrista ihmistä uhkaavien voimien ilmentymänä

Kaikille tässä luvussa käsitellyille narrihahmon merkityksille, paholaisuudelle, syntisyydelle, hulluudelle ja sairaudelle on yhteistä se, että ne kuuluivat jo huomattavasti ennen Murneria syntyneeseen keskiaikaiseen narraatteeseen, joka on perustaltaan uskonnollinen; ne ovat pohjimmiltaan muunnelmia ajatuksesta, että narrit ovat Jumalaa vastaan kapinaan nousseita ja Hänet hylänneitä ihmisiä, jotka ovat joutuneet pahuuden voimien valtaan. Niitä käytettiin Murnerin aikakaudella ja jo aikaisemminkin yleisesti kirjallisuuden, kuvataiteen ja näytelmien aiheina, joten ne eivät olleet hänen omaa keksintöään vaan hän sovelsi teoksissaan näitä jo ennestään tunnettuja teemoja omiin tarkoituseriinsä tuoden niihin uusia ulottuvuuksia, kuten sen, että koko ihmiskunta on joutunut demonisen narriuden valtaan ja että ainoa hoitokeino sitä vastaan on hänen itsensä suorittama narrien manaaminen. Manaaminen onkin temaattisesti läsnä jokaisen edellä mainitun narriuden ihmiselle muodostaman uhkan kohdalla. Näitä uhkia kuvaamalla Murner pyrki saamaan aikaan lukijoissaan pelotteluvaikutuksen ja sitä kautta luopumaan narrimaisista tavoistaan sekä vastaisuudessa välttämään narriudelle altistumista. Tämä koski erityisesti oppineiden narrien viisauden hulluutta ja luterilaista oppia, jotka hänen mukaansa olivat valtaan päästessään vaaraksi koko yhteiskunnalle. Hän ei varmasti voinut toivoa saavansa oppineita luopumaan ”viisaudestaan” tai luterilaisia vastustajiaan hylkäämään kannattamansa opin, sen sijaan hän uskoi voivansa vaikuttaa muihin ihmisiin niin, että nämä osaisivat varoa luterilaisen opin tai muunlaisen viisauden hulluuden haitallista vaikutusta. Esittäessään narrit Jumalan vihollisina, demoneina ja pahuuden voimina hän vetosi kahteen tuon ajan ihmisten mentaliteettia voimakkaasti hallinneeseen piirteeseen, uskonnollisuuteen ja taikauskoon, joiden voimalla katolinen kirkko oli johtanut yhteiskuntaa vuosisatojen ajan. Pahojen ja uhkaavien asioiden symboleina toimiessaan hänen teoksissaan esiintyvät narrit näyttävät varsin traagisilta hahmoilta, mutta toisaalta hän halusi narrien kautta myös tehdä vastustamistaan asioista ja henkilöistä naurettavia. Tästä syystä johtuen hänen tapansa kuvata näitä hahmoja ei ole koskaan puhtaasti vakava, vaan aina ivallisen huumorin sävyttämä.

7. YHTEENVETO JA POHDINTAA

Tämän tutkielman käsittelyluvuissa olen etsinyt vastauksia kysymykseen ”miten historialliset vaikuttimet ilmenevät Thomas Murnerin kirjallisessa tuotannossaan kuvaamassa narraaiheessa?”. Näitä vaikuttimia ovat Murnerin satiiriset, poleemiset ja taiteelliset tavoitteet, kyseisen ajanjakson

yhteiskunnalliset olosuhteet, kirjoittajan henkilöhistoria, todellisten historiallisten narrien piirteet, historialliset karnevaalivat sekä narreista tuolla aikakaudella vallinneet käsitykset. Tutkimuskysymykseen vastatakseni olen tarkastellut Murnerin teosten narriaihetta neljästä näkökulmasta: Murnerin omakohtainen narrius ja hänen kuvaamansa narrit karnevaalin, yhteiskuntaa koskevan totuuden sekä ihmistä uhkaavien voimien henkilöityminä, ja jokaisen niistä kohdalla voidaan todeta, että vastauksia, vaikkakin joiltain osin puutteellisiksi jääviä, on löytynyt. Kunkin näkökulman sisältö on pääpiirteissään selvästi muista poikkeava, mutta niiden välillä on kuitenkin joitain yhteyksiä, jotka liittävät joko kaksi tai useamman niistä toisiinsa. Tässä loppuluvussa teen käsittelyluvuissa löytämistäni vastauksista yhteenvedon, selvitän tutkimusnäkökulmien väliset yhteydet ja arvioin vastausten perusteella laajemmin Murnerin näkemystä itsestään, kanssaihmisistään ja oman aikansa yhteiskunnallisesta todellisuudesta. Näiden analyyttisen metodin avulla saavuttamieni tulosten ohella kokoon tässä luvussa yhteen ne seikat, jotka lähdeostosten keskinäinen vertailu on nostanut esiin tutkimuksen kuluessa. Lisäksi pohdin, mitkä kysymykset ovat tässä tutkielmassa mahdollisesti jääneet vaille vastausta ja mitä uusia kysymyksiä tutkimukseni nostaa esiin. Onko saavuttamani tutkimustulos jossakin suhteessa poikkeava aiempaan tutkimukseen verrattuna ja minkälaisia suuntaviivoja se antaa tulevalle tutkimukselle?

Edellä mainituista narriaiheen historiallisista vaikuttimista Murnerin satiiriset, poleemiset ja taiteelliset päämäärät, toisin sanoen yhteiskunnallisten epäkohtien korjaaminen, ihmisten moraalinen parannus, luterilaisen polemiikin tylsyttäminen ja oman kirjallisen kyvykkyyden osoittaminen tulevat esille kaikissa neljässä tutkimusnäkökulmassa. Murnerin omakohtaisen narriuden kohdalla hänen näkemyksensä itsestään narrina narrien joukossa heijastelee hänen pyrkimystään ihmisten moraaliseen parantamiseen sitä kautta, että vain narri saattoi puhua narreille narrien tavalla ja siten saada heidät ymmärtämään narriutensa. Tämä viittaa hänen kansanomaiseen ja humoristiseen, siis narrimaiseen kirjoitustyyliinsä, jonka tarkoituksena oli saada ihmiset kiinnostumaan hänen kirjoituksistaan, mikä mahdollisti hänen sanomansa perille menemisen. Tätä päämäärää palveli omalla tavallaan myös hänen esireformatorisissa satiireissaan tuntemansa syyllisyys ja katumus omasta narriudestaan, sillä ainoastaan myöntämällä häpeävänsä narriuttaan hän saattoi odottaa muiden tekevän samoin; ilman sitä ei ollut toivoa siitä, että hänen teoksensa saisivat aikaan ihmisten moraalista parantumista tai yhteiskunnallisia muutoksia. *Suuressa narrissa* hänen narrinroolillaan oli toisenlainen tarkoitus: tehdä luterilaisten vastustajiensa häneen kohdistama pilkka tyhjäksi ja hyökätä tämän roolin antaman vapauden turvin heitä itseään vastaan, millä hän tavoitteli heidän polemiikkinsa uskottavuuden ja vaikutuksen heikentämistä.

Omaksuessaan roolin narrijoukon jäsenenä ja suuren narrin perijänä hän julisti samalla olevansa narriaiheisten teosten kirjoittajana muita kyvykkäämpi, minkä hän katsoi johtuvan siitä, että narrimaisten ihmisten parissa viettämänsä elämän ansiosta hän omasi tästä aiheesta paremman tuntemuksen kuin esimerkiksi Brant tai luterilaiset kirjoittajat. Hänen satiirisia ja poleemisia päämääriään ilmentää myös joidenkin hänen narriaiheen kuvaustensa yhteys karnevaalitapoihin; hän pyrki tekemään ihmiset tietoisiksi näkemyksestään, jonka mukaan maailma oli vaarassa muuttua kuvaannollisessa mielessä yhdeksi suureksi karnevaaliksi. Se että hän halusi narriaiheen kautta kertoa ihmisille totuuden heidän paheellisuudestaan palveli hänen tavoitteistaan erityisesti yhteiskunnassa vallitsevan yleisen moraalittomuuden ja siihen liittyvien sosiaalisten väärinkäytösten kitkemistä. Kuvatessaan narreja ihmistä uhkaavien voimien ilmentyminä hän pyrki pääsemään näihin tavoitteisiin pelotteluvaikutuksen avulla: sairauden heikentämät narrit ja suuren narrin suunnattomaksi pöhötynyt ruumis ovat kuvaannollisia ilmentymiä hänen näkemyksestään, jonka mukaan ihmisten heikentynyt moraalit ja luterilaisen liikkeen kannattama järjetön oppi uhkasivat johtaa sekä yksilöllisellä että yhteiskunnallisella tasolla rappioon ja lopulta täydelliseen tuhoon.

Totuuden paljastajan roolissa Murner itse kertojan ominaisuudessa sekä hänen kuvaamansa narrit tuovat, vaikkakin fiktiivisesti väritettyinä, esiin ne paheet ja väärinkäytökset, jotka olivat hänen aikakaudellaan ominaisia kullekin säädylle, ammattikunnalle ja väestöryhmälle. Tästä on osoituksena se, että monille hänen kuvaamistaan sosiaalisista epäkohdista löytyy selvä vastine tuon ajan historiallisesta todellisuudesta; näiltä osin hänen teostensa narriaiheen historiallisina vaikuttimina toimivat siis tuolloin vallinneet yhteiskunnalliset olosuhteet. Hänen henkilöhistoriansa vaikutus tulee näkyviin narrien johtajan roolissa, jossa hän kuvaa itsensä esireformatorisissa teoksissaan, sillä sen kautta hän ilmentää kokemustaan ja tietämystään narrimaisista ihmisistä ja heidän tavoistaan. Narriksi tekeytyessään hän jäljitteli historiallisia hovi- ja karnevaalinarreja, joiden tavoin hän saattoi narrinvapautteen vetoamalla katsoa olevansa oikeutettu esittämään pilkallista kritiikkiä luterilaisista ja muista aikalaisistaan. Tähän vapautteen sisältyi sekä oikeus ryhtyä sanalliseen hyökkäykseen että suoja vastaavilta hyökkäyksiltä häntä itseään kohtaan. Laajemmin ymmärrettynä narrinvapaus liittyi narrien tuolla aikakaudella nauttimaan arvostukseen ja myönteiseen suhtautumiseen heitä kohtaan viihdyttäjinä sekä erityistä jumalallista viisautta omaavina henkilöinä. Tätä taustaa vasten Murnerin omaksuma narrinrooli on nähtävä pyrkimyksenä lisätä teostensa suosiota ja edistää satiiristen ja poleemisten tavoitteidensa toteutumista. Schutten mainitsema odotushorisontin kategoria, toisin sanoen yleisön odotukset, tarpeet ja kiinnostuksen

kohteet, joihin kirjailija sopeuttaa teoksensa,⁶⁶³ tarjoaa siten osaselityksen Murnerin omakohtaiselle narriudelle, samoin kuin ylipäänsä narrihahmon esiintymiselle hänen tuotannossaan. Riippumatta siitä, missä määrin Murnerin tuntema syyllisyys omasta narriudestaan oli aitoa ja missä määrin vain hänen fiktiivisen minänsä suuhun laitettuja sanoja, tähän tuntemukseen epäilemättä vaikutti sekä hänen aikansa että jo aiempien vuosisatojen oppineiden Raamattuun perustuva käsitys narrista ihmisen syntisyyttä ja pahuutta symboloivana hahmona. Totuuden kertojina Murner ja hänen narrinsa vastaavat Bahtinin määritelmän mukaista keskiaikaista narria, joka paljasti totuuden maailmasta ja vallasta, siis kaikista säädyistä ja väestöryhmistä. Tämä vastaavuus on kuitenkin vain osittainen, sillä keskiajalla narri saattoi kertoa totuuden huvittamistarkoituksessa tai hallitsevien säätyjen vallan lujittamiseksi, kun taas Murner pyrki totuuden paljastamisella viihdyttämisen ohella saamaan aikaan yhteiskunnallisia muutoksia. Lisäksi Murnerin paavista ja keisarista kertoma totuus on hänen muista aikalaisistaan kertomaansa verrattuna selvästi vähemmän kriittinen, ja näin ollen ajatus Murnerista koko maailmaa koskevan totuuden kertojana ei toteudu hänen teoksissaan aivan täydellisesti.

Eräissä kohdin Murnerin narriaiheisissa kuvauksissa on havaittavissa vastaavuuksia hänen aikakautensa karnevaalikäytäntöihin. Niiden selvittäminen on oma tutkimuskysymyksensä, joka ei kuitenkaan ole tämän tutkielman kysymyksenasettelusta irrallaan, sillä siihen vastaamalla saadaan tietoa myös siitä, miten karnevaalikäytännöt toimivat hänen teostensa narriaiheen vaikuttamina. Nämä vastaavuudet ovat osoitettavissa ulkoisten yhtäläisyyksien lisäksi yhteisten kuvaannollisten merkitysten tasolla: sekä Murnerin teoksissa että karnevaalijuhlassa narrien lihavuus ja ylensyöminen kuvaavat ruokahalua, ahneutta ja itsekkyyttä, narrien kulkue tiettyjen henkilöiden, ihmisryhmien ja asioiden vastustamista, narrinleikkuu narriuden poistamista ihmisistä, suuren narrin ja sitä vastaavan karnevaalihahmon hautaaminen narrien hallitseman ajan päättymistä ja tuona aikana tehtyjen syntien sovitusta, narrin hautominen sekä narrinkylvö narriuden leviämistä maailmassa ja lemmennarriaihe ihmisen antautumista seksuaalivietille sekä miesten joutumista viettelevien naisten uhreiksi. Murnerin kuvaaman narrinsyöjän ja sitä vastaavan karnevaalikäytännön yhteinen kuvaannollinen merkitys, narrimaisen ihmisen narriuden vahvistaminen, on mahdollinen mutta jää epävarmaksi. Nämä merkitykset antavat teoriassa vastauksen siihen, miten karnevaalikäytännöt vaikuttivat hänen teoksiinsa: hän tunsu kyseiset käytännöt ja niiden merkitykset ja sovelsi niitä narriaiheen kuvauksissaan. Käytännössä kuitenkin vain narrien lihavuuden ja narrien kulkueen kohdalla on olemassa näyttöä siitä, että näin todella

⁶⁶³ Schutte 1973, s. 3.

tapahtui. Hänen karnevaalikäytäntöihin viittaavissa narriaiheen kuvauksissaan tulevat näkyviin myös tuolloin vallinneet käsitykset narreista karnevaalin ylösalaisin kääntyneen maailman symboleina alentamisen ja syntisyyden merkityksissä. Alentaminen ilmenee osassa näistä kuvauksista niiden yhteydessä kuvatun toisen aiheen kautta: narrinleikkuussa alentamista edustaa luterilaiselle opille annettu mätäpaise-nimitys, narrinsyöjässä ylensyöminen ja narrinkylvössä kielikuva, jonka mukaan naiset ovat narreja tuottavia peltoja. Alentamista ilmentää myös groteskin ruumiin käsite, joka on nähtävissä suuren narrin liioitellun lihavuuden ja synnytykseen sekä narrien karkottamiseen rinnastuvan narrinleikkuun kuvauksissa. Alentaminen ja syntisyys liittyvät Murnerin narriaiheen kuvausten ja karnevaalikäytäntöjen yhteisiin kuvaannollisiin merkityksiin sikäli, että niitä voidaan pitää laajempina ylämerkityksinä, joita mainitut kuvaannolliset merkitykset edustavat.

Narrien olemuksesta tuolla aikakaudella vallinneet käsitykset ovat Murnerin narriaiheen vaikuttamina myös hänen kuvatessaan narreja ihmistä uhkaavien voimien ilmentyminä. Näihin kuului käsitys narreista Paholaisen liittolaisina ja syntisinä jumalankieltäjinä tai muuten Jumalasta välinpitämättöminä ihmisinä. Tähän liittyen hän katsoo, että osa narriuden valtaan joutuneista ihmisistä on mahdollista parantaa katolisten pappien Paholaisen karkottamista muistuttavan narrienkarkottamisrituaalin avulla, jota hän ryhtyy itse narrien manaajan ominaisuudessa toteuttamaan. Muiden aikakauden uskonnollisten propagandistien tavoin hän käytti käsitystä narrien ja Paholaisen rinnasteisuudesta hyödykseen pyrkiessään vastustajiensa mustamaalaamiseen ja naurettaviksi tekemiseen kuvaamalla heidät narreina. Narrin ja Paholaisen välinen yhteys kansankulttuurin piirissä johtui ilmeisesti ainakin osittain siitä, että molempia pidettiin koomisina hahmoina, ja tämä aspekti tulee esiin myös hänen teoksissaan, joissa on muutenkin nähtävissä vahvoja kansankulttuurisia vaikutteita. Narrin hahmo on kautta historiansa yhdistetty hulluuteen, ja keski- ja uuden ajan vaihteen kirjallisuudessa ja taiteessa, mukaan lukien Murnerin tuotanto, narri kuvataan usein hulluuden henkilöitymänä. Hulluus ymmärrettiin tuolloin uskonnollisessa mielessä Jumalan hylkäämiseinä, joka uhkasi johtaa maailmanloppuun, ja Murnerin *Suuressa narrissa* tätä uhkaa edustaa luterilainen liike, jota hän pitää kapinallisena Jumalan säätämää katolista järjestelmää vastaan. Hän tuo tässä teoksessa esiin myös apostoli Paavalilta peräisin olevan käsityksen viisauden hulluudesta, joka tarkoitti oppineiden maailmallisen viisauden järjettömyyttä vastakohtana Jumalan todelliselle viisaudelle. Hän katsoi luterilaisen opin olevan tällaista maailmallista viisautta, ja kuvasi siksi luterilaisia oppineita arkkinarreina. Narreina pidettiin tuohon aikaan myös tuntemattomia sairauksia tai niihin sairastuneita ihmisiä. Heidän katsottiin usein olevan demonien riivaamia, ja tätä kautta käsitys sairaista ja sairauksista narreina yhdistyy narrien paholaisuusmerkitykseen. Narreilla

voitiin tarkoittaa yhtä lailla fyysisiä kuin henkisiäkin sairauksia, ja Murnerin teoksissa narrius sairautena merkitsee ennen kaikkea ihmisen henkistä heikkouden tilaa, jonka hän kuitenkin toisinaan esittää kuvaannollisesti fyysisenä sairautena. Käsitykset narreista paholaisuuden, syntisyyden, hulluuden ja sairauden henkilöityminä ovat helposti yhdistettävissä toisiinsa ja ne kaikki palautuvatkin yhteiseen lähtökohtaan, keskiajalla syntyneeseen ja Murnerin aikakaudella vaikuttaneeseen narriaatteen perusajatukseen, jonka mukaan narrit ovat Jumalasta vieraantuneita ihmisiä, jotka eivät joko tunne Häntä, kieltävät Hänet tai ovat nousseet kapinaan Häntä vastaan.

Tämän tutkielman tutkimusnäkökulmien välillä on nähtävissä yhteyksiä, tarkemmin sanoen seikkoja, jotka liittyvät kahteen tai useampaan näkökulmaan ja tulevat siksi esille useissa käsittelyluvuissa. Ne johtuvat joko näkökulmista itsestään tai narriaiheen historiallisten vaikuttimien ilmenemisestä niissä. Murnerin omakohtainen narrius on muista poikkeava tutkimusnäkökulma siksi, että narriaihe ei tämän näkökulman puitteissa sinänsä esiinny minkään historiallisen ilmiön symbolina, vaan se on ainoastaan kirjallinen väline, jonka tarkoituksena on edistää kirjoittajan päämääriä. Tämä näkökulma voi periaatteessa ilmetä narriaiheen kirjallisissa kuvauksissa kontekstista riippumatta, ja Murnerin teoksissa se esiintyy myös narrien totuuden paljastamisen näkökulman yhteydessä, jossa sen merkitys on oleellinen, sillä Murner on totuuden kertojana siinä historiallisten narrien esimerkin mukaisessa roolissa, jossa narrinvapauden turvin paljastetaan asioiden oikea laita kaikilla yhteiskunnallisen hierarkian tasoilla olevista henkilöistä. Tosin hänen omakohtainen narriutensa ilmenee tässä tapauksessa epäsuorasti, ikään kuin metatasolla, sillä hän ei suoranaisesti mainitse olevansa itse totuuksia paljastava narri, vaan hän toteuttaa tämän tehtävän teoksissaan esiintyvien kuvitteellisten narrihahmojen välityksellä. Tutkimusnäkökulmien välisiä yhteyksiä tässä tutkimuksessa luo myös tuolloin erityisesti oppineiden ja kirkonmiesten keskuudessa vallinnut käsitys, jonka mukaan narrit olivat syntisiä, pahoja ja demonisia olentoja, sillä se on tavalla tai toisella läsnä kaikkien näkökulmien kohdalla. Ihmistä uhkaavien voimien näkökulmassa tämä käsitys on tarkastelun ytimessä, ja karnevaalinäkökulman yhteydessä se esiintyy toisena niistä kahdesta näkemyksestä, joiden perusteella narria pidettiin ylösalaisin kääntyneen maailman symbolihahmona. Totuuden kertomisen näkökulmassa narrien syntisyys ja pahuus tulevat esiin sitä kautta, että siinä kuvattiin ihmisten moraalittomuutta ja paheita, jotka tekivät heistä kuvaannollisessa mielessä narreja, ja Murnerin omakohtaisen narriuden kohdalla siinä, että Murner ilmaisee katumuksensa omasta narriudestaan, koska oppineena ja pappissäädyn jäsenenä hän ymmärsi sen merkitsevän synnin ja pahan valtaan joutumista. Kuten edellä on todettu, myös Murnerin satiiriset, poleemiset ja taiteelliset motiivit ilmenevät kaikissa mainituissa tutkimusnäkökulmissa, joten osaltaan nekin

muodostavat yhteyden näiden näkökulmien välille. Tässä esiteltyjen yhteyksien olemassaolo ei tarkoita sitä, että Murnerin teosten narriaiheen jaottelu tutkimusnäkökulmiin olisi keinotekoinen tai tarpeeton, sillä yhteyksistä huolimatta kussakin näkökulmassa on myös selvästi muista erottuvat erityispiirteensä. Nämä yhteydet perustuvat suurelta osin Murnerin kuvaaman narriaiheen historiallisiin vaikuttimiin, toisin sanoen nämä vaikuttimet ikään kuin ylittävät tässä tutkimuksessa käytettyjen näkökulmien väliset rajat, mikä osoittaa, että tätä aihetta koskeva tutkimus voitaisiin toteuttaa myös kyseisten vaikuttimien mukaisella jaottelulla.

Edellä esitettyjen tutkimustulosten perusteella voidaan arvioida myös sitä, millainen käsitys Murnerilla oli itsestään, aikalaisistaan ja oman aikansa yhteiskunnasta. Näistä ensiksi mainittua heijastelee luonnollisesti hänen näkemyksensä itsestään narrina: kuten aiemmin on tullut todettua, hänen teoksissaan omaksumansa narrinrooliin liittyi huomattava määrä satiirisia ja poleemisia tarkoituksperiä, mutta samalla se on myös ilmaus siitä, että oppineisuudestaan huolimatta hän piti itseään humoristisena viihdyttäjänä, joka todellisten narrien tavoin kykeni nokkeluutensa ja vitsikkyytensä ansiosta huvittamaan sekä tavallisia ihmisiä että korkeissa asemassa olevia henkilöitä. Huumorin avulla hän sai heidät kuuntelemaan itseään ja saavutti sitä kautta arvostetun aseman. Tämän käsityksen itsestään hän oli epäilemättä omaksunut jo toimiessaan saarnaajana ennen satiirien kirjoittajaksi ryhtymistään, koska hän käytti jo tuolloin samanlaisia vaikutuskeinoja kuin myöhemmin narriaiheisissa teoksissaan. Se että hän ei esiintynyt teoksissaan vain yhtenä narrina narrien joukossa vaan narrien johtajana kertoo siitä, että hän tiedosti oman arvonsa narrimaisen huumorin ja kielen taitajana narrien, siis viime kädessä kaikkien ihmisten keskuudessa. Tähän liittyy myös se, että piti itseään muihin narrikirjailijoihin verrattuna kyvyiltään ylivertaisena, minkä hän tuo selvästi esiin *Suuren narrin* lopussa, jossa kiistellään suuren narrin perinnöstä. Hänen julistautumisensa tämän ainoaksi perijäksi kuvastaa hänen käsitystään itsestään keskiaikaisen narriperinteen todellisena jatkajana, perinteen, joka voidaan ymmärtää pelkästään narrikirjallisuuden mutta myös laajemmin koko narri-ilmion merkityksessä. Tässä yhteydessä suuri narri on siis nähtävä keskiaikaisen yhteiskunnan erästä erityispiirrettä, narritraditiota, symboloivana hahmona. Tämä hahmo merkitsee toisaalta myös koko keskiajan yhteiskuntajärjestyksestä, joten Murnerin näkemys itsestään sen perillisenä selittyy osaltaan sillä, että hän piti itseään tämän järjestyksen kannattajana ja säilyttäjänä. Hänen sitoutuneisuuttaan siihen ilmentää hänen kuvauksensa itsestään narrina sekä asettumisensa *Suuressa narrissa* katolisen järjestelmän puolustajaksi luterilaisten radikaalia uudistusmielisyttä vastaan. Huolimatta roolistaan vanhan järjestyksen tukijana hän esittää teoksissaan epäsuorasti vaatimuksia tiettyjen tähän järjestykseen kuuluvien käytäntöjen uudistamisesta, minkä perusteella häntä voidaan pitää yhtenä katolisen

reformaation varhaisena puolestapuhujana. Narrien manaajan ominaisuudessa, siis henkilönä, joka kykenee ajamaan narrit ja heidän edustamansa pahuuden pois ihmisistä, Murner esiintyy teoksissaan narriuden (synnin) valtaan joutuneiden pelastajana ja sitä kautta jopa messiaanisenä hahmona. Hän tuskin halusi millään tavoin rinnastaa itseään Kristukseen, mutta pyrkiessään narriuden maailmasta kitkemiseen hän varmasti uskoi edustavansa alkuperäistä, oikeaoppista kristillisyyttä vastakohtana oman aikansa oppineiden, papiston ja ennen kaikkea luterilaisten Jumalasta vieraantuneisuudelle.

Murnerin narriaiheisten teosten perusteella hänen käsityksensä ympäröivästä maailmasta, siis kanssaihmisistään ja yhteiskunnasta, jossa hän eli, oli hyvin kriittinen ja negatiivinen, sillä vaikka hän piti katolista yhteiskuntajärjestystä periaatteessa hyvänä ja oikeana, se oli kuitenkin joutunut pahuuden voiman, narriuden, valtaan. Tämän käsityksen kiteytymänä voidaan pitää sitä seikkaa, että hän katsoi kaikkien ihmisten olevan enemmän tai vähemmän syntisiä narreja, mikä tulee esille hänen kertoessaan totuuden maailmasta narrihahmojen avulla. Hänen kritiikkinsä kohdistui, paavia ja keisaria lukuun ottamatta, varsinkin korkeimpien maallisten ja hengellisten virkojen haltijoihin, siis aatelistoon sekä ylempään papistoon, sillä heidän narrimaisuutensa oli erityisen vahingollista koko yhteiskunnalle ja heidän harjoittamistaan väärinkäytöksistä joutui usein kärsimään suuri määrä ihmisiä. Aateliston kohdalla kyse oli heidän kiistojensa aiheuttamasta poliittisesta hajaannuksesta ja sodanuhasta sekä alempiin säätyihin kohdistuneesta taloudellisesta riistosta ja väkivaltaisuudesta. Ylempi papisto syyllistyi aatelisten tavoin taloudelliseen riistoon ja lisäksi maallistuneisuuteen, mutta ennen kaikkea korkeiden kirkonmiesten ja yleensä oppineiden narrius merkitsi Murnerin mukaan sitä, että heidän ajatteluaan hallitsi Jumalan viisauden sijasta heidän oma, maallinen viisautensa. Näin ollen heidän käsityksensä Jumalasta olivat vääristyneitä, ja tällaisten käsitysten levittäminen ihmisten keskuuteen aiheutti vakavan uhkan koko kristitylle maailmalle. Myös talonpoikien, kaupunkilaisten ja muiden väestöryhmien keskuudessa esiintyi paheita ja moraalittomuuksia, joista koitui vahinkoa muille ihmisille ja laajemmassa mittakaavassa yhteiskunnalle. Hän näkikin maailman olevan narriuden suuren vaikutusvallan myötä vaarassa joutua lopulliseen rappiotilaan, joka merkitsi sen tuhoutumista. Tämä näkemys vastaa osittain tuolla aikakaudella vallinneita apokalyptisia ajatussuuntauksia, joiden mukaan maailmanlopun ajat olivat vääjäämättä käsillä, koska ihmiset elivät synnissä ja olivat kadottaneet yhteytensä Jumalaan. Murner ei kuitenkaan vajonnut täydelliseen synkkyyteen, sillä hänen mukaansa oli vielä olemassa toivoa parannuksesta sekä yksilöllisellä että yhteiskunnallisella tasolla; hän itse edusti parantavaa voimaa, joka karkotti narriuden pois ihmisistä, toisin sanoen sai kirjoitustensa voimalla heidät luopumaan narriudestaan. Tämä merkitsi samalla heidän harjoittamiensa väärinkäytösten

vähennemistä ja sitä kautta koko yhteiskunnan tilan kohenemista. Murnerin mukaan oli myös ihmisiä, jotka olivat joutuneet pysyvästi narriuden valtaan, joten koska kaikkia ei voinut parantaa tästä ”sairaudesta”, sitä ei myöskään ollut mahdollista kokonaan kitkeä pois yhteiskunnasta. Siten jopa hän, suuri narrien manaaja, joutui tunnustamaan rajallisuutensa narriuden voiman edessä.

Tähän tutkielmaan sisältyy jonkin verran myös lähdeteosten keskinäistä vertailua, jonka tarkoituksena on tarjota omalta osaltaan vastauksia esittämäni tutkimuskysymyksen. Murnerin esireformatoriset satiirit ovat monessa suhteessa toistensa kaltaisia, eivätkä niiden väliset erot ole tutkimukseni problematiikan kannalta merkittäviä. Sen sijaan vertaamalla näitä satiireja *Suuren narriin* saadaan vastauksia siihen, miten historialliset vaikuttimet aiheuttivat eroavuuksia Murnerin teosten välille narriaiheen käsittelyn suhteen. Eräs näistä poikkeavuuksista on Murnerin suhtautuminen omaan narriuteensa: *Narrenbeschwörungissa* ja *Schelmzunftissa* hän pyytää narriuttaan anteeksi, koska halusi näin toimia esimerkkinä lukijoilleen, joiden toivoi tuntevan katumusta narriudestaan. Lisäksi hänen oman narriutensa vuoksi tuntemansa syyllisyys antoi hänelle ikään kuin oikeutuksen esittää itsensä narrina ja samaan aikaan kritisoida muiden narrimaisuuksia; hänen tarkoituksenaan oli näin lisätä satiiriensa uskottavuutta ja vähentää niihin kohdistuvaa arvostelua. Sen sijaan *Suuressa narrissa* ei ollut enää tarvetta tällaiseen katumukseen, koska hänen narriussyytöksensä eivät kohdistuneet koko hänen yleisönsä vaan ainoastaan rajattuun vastustajien joukkoon, jolta hänellä ei ollut mitään anteeksipyydettävää. Päinvastoin hän ilmoittaa tässä teoksessa olevansa mielellään narri, mikä oli hänen vastauksensa luterilaisten häneen kohdistamaan propagandistiseen pilkantekoon.

Toinen poikkeavuus *Suuren narriin* ja *Narrenbeschwörungin* välillä on se, että jälkimmäisessä Murner kohdistaa manaamisensa ihmisiin, joista oli narriuden demonisen voiman uhreiksi jouduttuaan tullut narreja, kun taas edellisessä manattavat olivat Murnerin suoranaisia vihollisia, luterilaisia arkkinarreja, jotka edustivat demonista narriutta itseään, ja tästä johtuen Murner manaajan roolissaan suhtautuu manaamisensa kohteisiin *Suuressa narrissa* huomattavasti jyrkemmin kuin *Narrenbeschwörungissa*.⁶⁶⁴ *Suuren narriin* kolmas eroavuus Murnerin aiempiin satiireihin verrattuna on se, että narrin ja Paholaisen suhdetta käsitellään edellisessä jälkimmäisiä enemmän,⁶⁶⁵ mikä saattoi johtua siitä, että *Suuren narriin* reformaatiopoleemisen luonteen vuoksi hänellä oli siinä voimakkaampi tarve narriuden uskonnollisen aspektin korostamiseen kuin esireformatorisissa satiireissa. Pohjimmiltaan kaikki tässä mainitut Murnerin teosten väliset erot

⁶⁶⁴ Ibid., s. 66.

⁶⁶⁵ Büchner 1974, ss. 276-277.

johtuvat siitä, että *Suuri narri* on kirjoitettu eri syystä kuin hänen muut narriteoksensa: yhteiskunnassa yleisesti esiintyvän narriuden torjumisen sijasta sen ensisijaisena tavoitteena oli reformaatioliikkeen vastustaminen. Sen poikkeavuus aiemmista narrisatiireista oli siis seurausta kahdesta historiallisesta vaikuttimesta: Murnerin kirjallisista tavoitteista ja yhteiskunnallisista olosuhteista, joiden vallitessa hän kirjoitti nämä teokset.

Tämän tutkimuksen kuluessa on ilmennyt, että esittämäni tutkimuskysymykseen ei kaikilta osin löydy vastauksia käyttämäni aineiston perusteella, tai ainakin ne jäävät puutteellisiksi. Näin on erityisesti siltä osin kuin kysymys koskee karnevaalikäytäntöjen vaikutusta Murnerin teosten narriaiheeseen; konkreettisten todisteiden puuttuessa kyseisen vaikutuksen arvioiminen jää suurelta osin olettamusten varaan. Myös Murnerin henkilöhistoriasta löytyi vain vähän sellaisia seikkoja, joilla voidaan nähdä olleen vaikutusta hänen narrikuvauksiinsa, erityisesti hänen kuvaukseensa itsestään narrina. Tämä johtuu siitä, että hänen elämäänsä koskevat faktat tunnetaan melko yleisluontoisesti; hänestä ei ole säilynyt kovinkaan paljon yksityiskohtaisempaa elämäkerrallista aineistoa. Näin ollen hänen henkilöhistoriansa osuus jää tässä tutkimuksessa hänen teostensa narriaiheen muihin historiallisiin vaikuttimiin verrattuna vähäiseksi. Lisäksi olisin toivonut löytäväni enemmän näyttöä Murnerin aikakauden yhteiskunnallisten olosuhteiden vaikutuksesta hänen narriaiheeseensa. Erityisesti totuuden paljastamisen näkökulman kohdalla olisi ollut suuresti apua siitä, että olisin voinut tukeutua tarkastelussani historiallisiin tapahtumiin, joiden vaikutus hänen teoksiinsa olisi kiistattomasti osoitettavissa. Nyt tämän näkökulman osalta saavuttamani tutkimustulos on se, että hänen kuvaamansa narriaiheen yhteys tuolloin vallinneisiin olosuhteisiin on kyllä havaittavissa, mutta se jää kauttaaltaan melko yleiselle tasolle. On hyvin mahdollista, että konkreettisempaa ja täsmällisempää näyttöä tästä yhteydestä olisi löydettävissä, mutta käytössäni ollut aineisto osoittautui tässä suhteessa rajalliseksi. Näiltä osin löytämäni vastaukset jäävät siis epätäydellisiksi, ja niiden täydentäminen jää tulevien tutkimusten tehtäväksi. Seuraavia Murner-aiheisia tutkimuksia ajatellen mielenkiintoinen kysymys voisi olla myös se, miten hän onnistui narriaiheille teoksilleen asettamissaan tavoitteissa, toisin sanoen minkälaisia vaikutuksia ne saivat aikaan suuren yleisön keskuudessa. *Suuren narrin* suosio omana aikanaan jäi tunnetusti vähäiseksi eikä sillä ollut laajaa vaikutusta yleisöön, joten tämä kysymys on relevantti lähinnä hänen suosittujen esireformatoristen satiiriensa osalta. Sen voisi muotoilla esimerkiksi seuraavasti: onko havaittavissa merkkejä siitä, että hänen narrihahmojen kautta esiin tuomansa yhteiskunnalliset epäkohdat johtivat ihmisten moraaliseen parannukseen, vai jäikö hänen ainoaksi toteutuneeksi tavoitteekseen se, että hän todisti narriteostensa kautta kirjallisen kyvykkyytensä? Tutkimisen arvoinen aihe olisi myös hänen teostensa mahdolliset vaikutukset myöhemmin toteutuneeseen

katoliseen reformaatioon, koska niissä esitetyt epäkohdat olivat eräiltä osin samoja kuin mihin tässä kirkollisessa uudistuksessa tartuttiin.

Tässä tutkielmassa saavuttamani tutkimustulokset ovat muissa tutkimuksissa löydettyihin vastauksiin nähden varsin ristiriidattomia, sillä tutkimustyöni aikana on noussut esiin hyvin vähän sellaisia seikkoja, joiden perusteella aiemmin esitettyjä näkemyksiä olisi syytä kyseenalaistaa. Myöskään käyttämäni tutkimusnäkökulmat eivät ole uusia; erityisesti Könneker, Schutte, Büchner ja Mezger ovat aiemmin lähestyneet Murnerin teoksia kirjoittajan omakohtaisen narriuden ja hänen kuvaamansa narriaiheen karnevaaliin, yhteiskuntaa koskevaan totuuteen sekä ihmistä uhkaaviin voimiin liittyvien merkitysten perspektiiveistä, ottaen huomioon myös historiallisten tekijöiden vaikutuksen. Tutkielmani kuitenkin poikkeaa aiemmista tutkimuksista siinä, että edellä mainittujen historiallisten vaikuttimien tarkastelu muodostaa tässä tutkimuksen ytimen, ollen siten systemaattisempaa ja kokonaisvaltaisempaa kuin missään muussa tuntemassani tutkimuksessa; etenkin karnevaali- ja totuuden kertomisen näkökulmien osalta voidaan lähestulkoon varmasti sanoa, että toista yhtä kattavaa selvitystä Murnerin kuvaaman narriaiheen yhteyksistä tuon aikakauden karnevaalitapoihin ja eri yhteiskuntaluokille sekä väestöryhmille ominaisiin paheisiin ei ole olemassa. Joiltain osin pohdintani ovat myös aiempiin tutkimuksiin nähden uusia: Murnerin ja suuren narrin sukulaisuuden käsittely osana kirjoittajan omakohtaista narriutta, Bahtinin ylösalaisin käännetyn maailman teoriaan kuuluvan alentamisen aspektin liittäminen karnevaalitapojen tarkasteluun Murnerin narriaiheen historiallisina vaikuttimina, Bahtinin (Veselovskin teoriaan pohjautuvan) näkemyksen narreista koko maailmaa koskevan totuuden paljastajina yhdistäminen Murnerin yhteiskunnallisten epäkohtien kuvaukseen sekä näiden epäkohtien totuudenmukaisuuden osoittaminen kytkemällä ne tiettyihin historiallisen todellisuuden ilmiöihin ovat täysin omia ajatuksiani. Käsillä oleva tutkielma tuo siten murner- ja narritutkimuksen alueille oman täydentävän lisänsä, minkä perusteella se on toivoakseni ansainnut paikkansa näistä aiheista laadittujen tieteellisten töiden joukossa.

LÄHTEET

Murner, Thomas, *Die Geuchmat*. Thomas Murners deutsche Schriften V. Fuchs, Eduard (toim.), Walter de Gruyter, Berliini 1931.

Murner, Thomas, *Die Mühle von Schwindelsheim und Gredt Muellerin Jahrzeit*. Thomas Murners deutsche Schriften IV. Bebermeyer, Gustav (toim.), Walter de Gruyter, Berliini 1923.

Murner, Thomas, *Die Narrenbeschwörung mit einem Briefe Murners in Handschriftendruck*. Thomas Murners deutsche Schriften II. Spanier, Meier (toim.), Walter de Gruyter, Berliini 1926.

Murner, Thomas, *Die Schelmenzunft*. Thomas Murners deutsche Schriften III. Spanier, Meier (toim.), Walter de Gruyter, Berliini 1925.

Murner, Thomas, *Von dem grossen Lutherischen Narren wie in doktor Murner beschworen hat*. Thomas Murners deutsche Schriften IX. Merker, Paul (toim.), Verlag von Karl J. Trübner, Strasbourg 1918.

Raamattu. Suomen Kirkon Sisälähetysseura, Pieksämäki 1992.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Alho, Olli, *Hulluuden puolustus ja muita kirjoituksia naurun historiasta*. WSOY, Porvoo-Helsinki-Juva 1988.

Bahtin, Mihail, *Francois Rabelais – keskiajan ja renessanssin nauru*. Kustannus Oy Taifuuni, Helsinki 1995. Alkuperäisteoksen *Tvorcestvo. Fransua Rable i narodnaja kultura srednekovja i renessansa* julkaissut Hudozestvennaa literatura, Moskova 1965.

Baro, Christine, *Von Idiotie bis Ironie. Figurationen des Narren in Dramatik und Epik am Beispiel von Jörg Wickram*. Teoksessa Schillinger, Jean (toim.), *Der Narr in der deutschen Literatur im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit*. Jahrbuch für Internationale Germanistik Reihe A – Band 96. Peter Lang AG, Internationale Verlag der Wissenschaften, Bern 2009, ss. 125-143.

Barwig, Edgar & Schmitz, Ralf, *Narren – Geistesranke und Hofleute*, teoksessa Hergemöller, Bernd-Ulrich (toim.), *Randgruppen der spätmittelalterlichen Gesellschaft: ein Hand- und Studienbuch*. Fahlbusch Verlag, Warendorf 1994, ss. 220-252.

Beaujour, Elizabeth K., *Bakhtin, Mikhail. Rabelais and His World (trans. from Tvorchestvo Fransua Rable by Helene Iswolsky)*. The French Review Vol. 43, No. 1, October 1969. American Association of Teachers of French, New York 1969, ss. 190-191.

Bendix, Regina, *Narrenidee und Fastnachtsbrauch. Studien zum Fortleben des Mittelalters in der europäischen Festkultur [The Idea of Fool and Customs of Carnival: Studies Concerning Medieval Continuities in European Festive Culture]*. By Werner Mezger. Journal of American Folklore, Vol. 106, No. 420, Spring 1993. American Folklore Society, Washington (DC) 1993, ss. 239-241.

Berger, Arnold E. (toim.), *Satirische Feldzüge wider die Reformation*. Verlag von Philipp Reclam jun., Leipzig 1933.

Bernstein, Eckhard, Schutte, Jürgen, "Schymppf Red": Frühformen bürgerlicher Agitation in Thomas Murners "Grossem Lutherischem Narren" (1522). *The German Quarterly*, Vol. 48, September 1975. American Association of Teachers of German, Philadelphia 1975, ss. 161-163.

Burke, Peter, *Popular Culture in Early Modern Europe*. Scholar Press, Aldershot 1994. Alkuperäispainoksen julkaissut Maurice Temple Smith Ltd, Lontoo 1978.

Büchner, Frauke, *Thomas Murner. Sein Kampf um die Kontinuität der kirchlichen Lehre und die Identität des Christenmenschen in den Jahren 1511–1522*. Dissertation zur Erlangung der Würde eines Doktors der Theologie [teologian tohtorin väitöskirja] der Kirchlichen Hochschule Berlin, Berliini 1974.

Dahl, Ottar, *Historiantutkimuksen metodiopin peruspiirteitä*. Weilin+Göös, Helsinki 1971.

Dollinger, Philippe, *Das Leben Thomas Murners*, teoksessa *Thomas Murner: elsässischer Theologe und Humanist 1475–1537*. Ausstellung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe und der Bibliothèque nationale et universitaire de Strasbourg. Badischen Landesbibliothek, Karlsruhe 1987, ss. 21-34.

Drozdová, Vera, *Thomas Murner: Autor und Literarisches Motiv Zugleich. Thomas Murner: as an Author and also a Literature Motive*. Diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra germanistiky 2012. [[http://theses.cz/id/glamiy/Drozdova Vera - Thomas Murner Autor und literarisches Mot.pdf](http://theses.cz/id/glamiy/Drozdova_Vera_-_Thomas_Murner_Autor_und_literarisches_Mot.pdf)], luettu 10.12.2012.

Ebert, Martha A., "Schymppf red". *Frühformen bürgerlicher Agitation in Thomas Murners "Grossem Lutherischem Narren" (1522)*. Von Jürgen Schutte. Stuttgart: Monatshefte Vol. 68, No. 1, Spring 1976. University of Wisconsin Press, Madison 1976, ss. 87-88.

Edwards, Mark U. Jr., *Printing, Propaganda and Martin Luther*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles & Lontoo 1994.

Farr, Harry C., *Der Einfluss von Sebastian Brants Narrenschiff auf die Wortwahl in Thomas Murners Narrenbeschwörung*. Germaanisien filologian pro gradu-tutkielma, Helsingin yliopisto, Helsinki 1960.

Feydy, Hélène, *Der Narr bei Hans Sachs*, teoksessa Schillinger, Jean (toim.), *Der Narr in der deutschen Literatur im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit*. Jahrbuch für Internationale Germanistik Reihe A, Band 96. Peter Lang AG, Internationaler Verlag der Wissenschaften, Bern 2009, ss. 103-123.

Foucault, Michel, *History of Madness*. Khalfa, Jean (toim.), Murphy, Jonathan & Khalfa, Jean (kään.). Routledge, Lontoo & New York 2006.

Fuchs, Eduard (toim.), Murner, Thomas, *Die Geuchmat*. Thomas Murners deutsche Schriften V. Walter de Gruyter, Berliini 1931.

Fuchs, Peter, *Hofnarren und Organisationsberater. Zur Funktion der Narretei, des Hofnarrentums und der Organisationsberatung*. OrganisationsEntwicklung 3, 2002, ss. 4-15. [http://www.arf-gmbh.de/tl_files/download/Unternehmen/Vom-Hofnarren-zur-Beratung.pdf], luettu 29.1.2013.

Headley, John M., *Thomas Murner, Thomas More and the First Expression of More's Ecclesiology*. Studies in the Renaissance, Vol. 14. The University of Chicago Press on behalf of the Renaissance Society of America 1967, ss. 73-92. [<http://www.jstor.org/stable/2857161>], luettu 23.9.2009.

Heger, Hedwig, *Murner als satirischer Dichter und Moralist*, teoksessa *Thomas Murner: elsässischer Theologe und Humanist 1475–1537*. Ausstellung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe und der Bibliothèque nationale et universitaire de Strasbourg. Badischen Landesbibliothek, Karlsruhe 1987, ss. 176-183.

Heger, Hedwig, *Murners Sprache. Kanzelsprache – Dichtersprache*, teoksessa *Thomas Murner: elsässischer Theologe und Humanist 1475–1537*. Ausstellung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe und der Bibliothèque nationale et universitaire de Strasbourg. Badischen Landesbibliothek, Karlsruhe 1987, ss. 79-91.

Heger, Hedwig, *Thomas Murner*, teoksessa Füssel, Stephan (toim.), *Deutsche Dichter der frühen Neuzeit (1450–1600): Ihr Leben und Werk*. Erich Schmidt Verlag, Berliini 1993, ss. 296-310.

Hummel, Finn, *Narrenweisheit. Wahrheit Weisheit Kritik Humör*. GRIN Verlag, München 2003.

Iserloh, Erwin, *Thomas Murner (1475–1537)*. Katholische Theologen der Reformationzeit 3 (Katholisches Leben und Kirchenreform im Zeitalter der Glaubensspaltung 46). Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung GmbH & Co., Münster 1986.

Jörgensen, Ninna, *Bauer, Narr und Pfaffe. Prototypische Figuren und Ihre Funktion in der Reformationsliteratur*. E. J. Brill, Leiden, New York, Kööpenhamina & Köln 1988.

Kawerau, Waldemar, *Thomas Murner und die deutsche Reformation*. Schriften des Vereins für Reformationsgeschichte Nr. 32. Kommissionsverlag von Max Niemeyer, Halle 1891.

Kawerau, Waldemar, *Thomas Murner und die Kirche des Mittelalters*. Schriften des Vereins für Reformationsgeschichte Nr. 30. Kommissionsverlag von Max Niemeyer, Halle 1890.

Kinser, Samuel, *Chronotopes and Catastrophes: The Cultural History of Mikhail Bakhtin*. The Journal of Modern History Vol. 56, No. 2, June 1984. The University of Chicago Press, Chicago 1984, ss. 301-310.

Kirkinen, Heikki, *Historian rakenteet ja voimat. Johdatus historianfilosofiaan*. Kirjayhtymä, Helsinki 1987.

Korhonen, Anu, *Silmän ilot. Kauneuden kulttuurihistoriaa uuden ajan alussa*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2005.

Kühnel, Harry, *Alltag im Spätmittelalter*. Verlag Styria (Edition Kaleidoskop), Graz, Wien & Köln 1984/1986.

Könneker, Barbara, *Jürgen Schutte, "Schymppf Red" – Frühformen bürgerlicher Agitation in Thomas Murners "Grossem Lutherischen Narren" (1522)*. Germanisch-Romanische Monatsschrift 26, 1976. Universitätsverlag Carl Winter, Heidelberg 1976, ss. 220-222.

Könneker, Barbara, *Wesen und Wandlung der Narrenidee im Zeitalter des Humanismus*. Franz Steiner Verlag GmbH, Wiesbaden 1966.

Laforge, Danielle, *Wechselbeziehungen zwischen Narrheit und Weisheit. Abgrenzung des Narrenbegriffs und epochale Bewertung*. Teoksessa Schillinger, Jean (toim.), *Der Narr in der deutschen Literatur im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit*. Jahrbuch für Internationale Germanistik Reihe A – Band 96. Peter Lang AG, Internationale Verlag der Wissenschaften, Bern 2009, ss. 307-327.

Laine, Tapani, *Jälkisanat. Romaanin synty kansan naurukulttuurin hengestä*, teoksessa Bahtin, Mihail, *Francois Rabelais – keskiajan ja renessanssin nauru*. Kustannus Oy Taifuuni, Helsinki 1995, ss. 425-431.

Liebenau, Theodor von, *Der Franziskaner Dr Thomas Murner*. Herdersche Verlagshandlung, Freiburg im Breisgau 1913.

Lienhard, Marc, *Thomas Murner und die Reformation*, teoksessa *Thomas Murner: elsässischer Theologe und Humanist 1475–1537*. Ausstellung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe und der Bibliothèque nationale et universitaire de Strasbourg. Badischen Landesbibliothek, Karlsruhe 1987, ss. 63-77.

Melters, Johannes, *„Ein fröhlich gemüt zu machen in schweren zeiten...“: der Schwankroman in Mittelalter und Früher Neuzeit*. Erich Schmidt Verlag, Berlin 2004.

Merker, Paul (toim.), Murner, Thomas, *Von dem grossen Lutherischen Narren wie in doktor Murner beschworen hat*. Thomas Murners deutsche Schriften IX. Verlag von Karl J. Trübner, Strasbourg 1918.

Mezger, Werner, *Narrenidee und Fastnachtsbrauch. Studium zum Fortleben des Mittelalters in der Europäischen Festkultur*. Universitätsverlag Konstanz, Konstanz 1991.

Moser, Dietz-Rüdiger, *Elf als Zahl der Narren. Zur Funktion der Zahlenallegorese im Fastnachtsbrauch*. Brednich, Rolf Wilhelm & Dittmar, Jürgen (toim.), *Jahrbuch für Volksliedsforschung 27./28. Jahrgang 1982/1983*. Erich Schmidt Verlag, Berlin 1982, ss. 346-363.

Moser, Dietz-Rüdiger, *Fastnacht-Fasching-Karneval. Das Fest der „Verkehrten Welt“*. Verlag Styria (Edition Kaleidoskop) Graz, Wien & Köln 1986.

Mullett, Michael, *Popular Culture and Popular Protest in Late Medieval and Early Modern Europe*. Croom Helm, Lontoo, New York & Sydney 1987.

Müller-Mertens, Eckhard; Paterna, Erich & Steinmetz, Max (toim.), *Kleine Enzyklopädie. Deutsche Geschichte von den Anfängen bis 1945*. VEB Bibliographisches Institut, Leipzig 1965.

Neukirchen, Thomas, *Thomas Murners deutschsprachige Schriften in Auswahl: Edition und Übersetzung* [http://www.mediaevum.de/forschen/projekt_thomas_neukirchen.htm], luettu 26.11.2012.

Nigg, Walter, *Der Christliche Narr*. Artemis-Verlag, Zürich, cop. 1956.

Otto, Beatrice K., *Fools Are Everywhere. Court Jester Around the World*. The University of Chicago Press, Chicago & Lontoo 2001.

Ozment, Stephen E., *The Reformation in the Cities. The Appeal of Protestantism to Sixteenth-Century Germany and Switzerland*. Yale University Press, New Haven, Connecticut & Lontoo 1975.

Pesonen, Pekka & Vuori, Pekka, *Mihail Bahtinin maineikas teos naurusta ja karnevaalista viimeinkin suomeksi Illoinen riena vapauttaa normeista*. Helsingin Sanomat 1.5.1996. [<http://www.hs.fi/kirjat/artikkeli/Mihail+Bahtinin+maineikas+teos+naurusta+ja+karnevaalista+viimeinkin+suomeksi+Illoinen+riena+vapauttaa+normeista/960501175>], luettu 18.11.2012.

Plummer, Marjorie Elizabeth, *From Priest's Whores to Pastor's Wife. Clerical Marriage and the Process of Reform in the Early German Reformation*. Ashgate Publishing Company, Burlington & Farnham 2012.

Río, María José del, *Karnevaali. Maaailma ylösalaisin*, teoksessa: Blockmans, Wim & Vuohelainen, Raisa (toim.), *Eurooppa. Karnevaalit ja ilonpito*. WSOY, Porvoo-Helsinki-Juva 1993, ss. 81-92.

Robisheaux, Thomas, *Rural Society and the Search for Order in Early Modern Germany*. Cambridge University Press, Cambridge 1989.

Schillinger, Jean, *Narr und Narrheit in der konfessionellen Polemik: Thomas Murners Grosser Lutherischer Narr*. Teoksessa Schillinger, Jean (toim.), *Der Narr in der deutschen Literatur im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit*. Jahrbuch für Internationale Germanistik Reihe A – Band 96. Peter Lang AG, Internationale Verlag der Wissenschaften, Bern 2009, ss. 83-102.

Schillinger, Jean, *Vorwort*. Teoksessa Schillinger, Jean (toim.), *Der Narr in der deutschen Literatur im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit*. Jahrbuch für Internationale Germanistik Reihe A – Band 96. Peter Lang AG, Internationale Verlag der Wissenschaften, Bern 2009, ss. 7-12.

Schutte, Jürgen, *"Schymppfred". Frühformen bürgerlicher Agitation in Thomas Murners "Grossem Lutherischen Narren" (1522)*. J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart 1973.

Schwedt, Herbert, *Mezger, Werner. Narrenidee und Fastnachtsbrauch. Studien zum Fortleben des Mittelalters in der europäischen Festkultur [The idea of the fool and carnival customs: Studies concerning the survival of the Middle Ages in contemporary European festival culture]*. Asian Folklore Studies, Vol. 52, No. 1, 1993. Nanzan University Institute of Anthropology, Nagoya 1993, ss. 216-217.

Scribner, Robert W., *For the Sake of Simple Folk. Popular Propaganda for German Reformation*. Cambridge University Press, Cambridge 1981.

Smolinsky, Heribert, *Thomas Murner und die katholische Reform*, teoksessa *Thomas Murner: elsässischer Theologe und Humanist 1475–1537*. Ausstellung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe und der Bibliothèque nationale et universitaire de Strasbourg. Badischen Landesbibliothek, Karlsruhe 1987, ss. 35-49.

Sobel, Eli, *Barbara Könniker, Wesen und Wandlung der Narrenidee im Zeitalter des Humanismus: Brant-Murner-Erasmus*. Germanic Review Vol. 43, No. 2, March 1968. Columbia University

Department of Germanic Languages and Literatures, New York & Heldref Publications, Washington (DC) 1968, ss. 154-157.

Spanier, Meier, (toim.), Murner, Thomas, *Die Narrenbeschwörung mit einem Briefe Murners in Handschriftendruck*. Thomas Murners deutsche Schriften II. Walter de Gruyter, Berliini 1926.

Spanier, Meier, (toim.), Murner, Thomas, *Die Schelmenzunft*. Thomas Murners deutsche Schriften III. Walter de Gruyter, Berliini 1925.

Steinmetz, Max, *Deutschland von 1476 bis 1535*. Teoksessa Bartmuss, Hans-Joachim; Doernberg, Stephan; Engelberg, Ernst; Gericke, Horst; Heizer, Heinz; Hoffman, Ernst; Klein, Fritz; Obermann, Karl; Otto, Karl-Heinz; Paterna, Erich; Ruge, Wolfgang; Schilfert, Gerhard; Schmiedt, Roland-Franz; Steinmetz, Max; Stern, Leo; Streisand, Joachim & Voigt, Erhard (toim.), *Deutsche Geschichte von den Anfängen bis 1789, Band 1*. VEB deutscher Verlag der Wissenschaften, Berliini 1967, ss. 457-550.

Stopp, F. J., *Wesen und Wandlung der Narrenidee im Zeitalter des Humanismus. Brant – Murner – Erasmus*. By Barbara Könnker. The Modern Language Review, Vol. 62, No. 4, October 1967. Modern Humanities Research Association, Cambridge 1967, ss. 740-742.

Sumberg, Samuel L., *The Nuremberg Schembart Manuscripts*. PMLA, vol. 44, no. 3, 1929, ss. 863-878.

Swain, Barbara, *Fools and Folly during the Middle Ages and the Renaissance*. Columbia University Press, New York 1932.

Tanner, Ralph, *Sex, Sünde, Seelenheil: Die Figur des Pfaffen in der Mäenliteratur und ihr historischer Hintergrund (1200–1600)*. Verlag Königshausen & Neumann GmbH, Würzburg 2005.

Thursty, B. Ann, *Bacchus and Civic Order. The Culture of Drink in Early Modern Germany*. University Press of Virginia, Charlottesville & Lontoo 2001.

Weltecke, Dorothea, *„Der Narr spricht: Es ist kein Gott.“ Atheismus, Unglauben und Glaubenszweifel vom 12. Jahrhundert bis zur Neuzeit*. Campus Historische Studien Band 57. Campus Verlag, Frankfurt & New York 2010.

Zarncke, Friedrich (toim.), Brant, Sebastian, *Narrenschiff*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1964. Alkuperäispainos julkaistu Leipzigissa 1854.

Zeller, Rosmarie, *Gespielte Narrheit. Hofnarren im niederen Roman*. Teoksessa Schillinger, Jean (toim.), *Der Narr in der deutschen Literatur im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit*. Jahrbuch für Internationale Germanistik Reihe A – Band 96. Peter Lang AG, Internationale Verlag der Wissenschaften, Bern 2009, ss. 235-248.

Zijderveld, Anton J., *Reality in an Looking-glass: Rationality through an Analysis of Traditional Folly*. Routledge & Kegan Paul, Lontoo, Boston & Henley 1982.

Zmora, Hilla, *State and Nobility in Early Modern Germany. The Knightly Feud in Franconia 1440–1567*. Cambridge University Press, Cambridge 1997.

WIKIPEDIALÄHTEET

Bummelstudent [<http://de.wikipedia.org/wiki/Bummelstudent>], luettu 19.8.2012.

Formalismismi [<http://fi.wikipedia.org/wiki/Formalismismi>], luettu 27.3.2013.

Grobiaani [<http://fi.wikipedia.org/wiki/Grobiaani>], luettu 28.4.2013.

Hans Sachs [http://de.wikipedia.org/wiki/Hans_Sachs], luettu 7.12.2010.

Karnevaali [<http://fi.wikipedia.org/wiki/Karnevaali#Karnevalismi>], luettu 30.3.2013.

Kurfürst [<http://de.wikipedia.org/wiki/Kurfürst>], luettu 6.10.2011.

Landsknecht [<http://de.wikipedia.org/wiki/Landsknecht>], luettu 20.8.2012.

Mihail Bahtin [http://fi.wikipedia.org/wiki/Mihail_Bahtin], luettu 30.3.2013.

Noita [<http://fi.wikipedia.org/wiki/Noita>], luettu 12.12.2011.

Perisynti [<http://fi.wikipedia.org/wiki/Perisynti>], luettu 3.4.2010.

Prostitution [<http://en.wikipedia.org/wiki/Prostitution#Attitudes>], luettu 21.8.2012.

Reichsfürstenrat [<http://de.wikipedia.org/wiki/Reichsfürstenrat>], luettu 6.10.2011.

Reichsrat (Heiliges Römisches Reich) [[http://de.wikipedia.org/wiki/Reichsrat_\(Heiliges_Römisches_Reich\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Reichsrat_(Heiliges_Römisches_Reich))], luettu 6.10.2011.

Reichsstädtekollegium [<http://de.wikipedia.org/wiki/Reichsstädtekollegium>], luettu 6.10.2011.

Totuus [<http://fi.wikipedia.org/wiki/Totuus>], luettu 3.4.2011.

KESKIYLÄSAKSAN INTERNETSANAKIRJAT

Lexer, Matthias, *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch*. 3 Bde. Verlag von S. Hirzel, Leipzig 1872–1878 [<http://woerterbuchnetz.de/Lexer/>].

Mittelhochdeutsches Wörterbuch [<http://mhdwb-online.de>].

Müller, Wilhelm & Zarncke, Friedrich, *Mittelhochdeutsches Wörterbuch*. 3 Bde. Ausgearbeitet mit Benutzung des Nachlasses von Georg Friedrich Benecke. Verlag von S. Hirzel, Leipzig 1854–1866 [<http://woerterbuchnetz.de/BMZ/>].